

EDELÉNYI FÜZETEK 14.

FEJEZETEK AZ
EDELÉNYI ISKOLÁK
TÖRTÉNETÉBŐL

Edelény, 1996

**FEJEZETEK AZ
EDELÉNYI
ISKOLÁK
TÖRTÉNETÉBŐL**

**1000 éves
a magyar iskola**

Edelény, 1996

EDELÉNYI FÜZETEK 14.

Összeállította, szerkesztette:

HADOBÁS PÁL

Szöveggondozás, korrektúra:

dr. M. TAKÁCS LAJOS

Technikai munkatársak:

SLEZSÁK ZSOLT

TÓTH BERTALANNÉ

A borítón:

Tanuló gyerekek képe az első magyar szerzőtől származó, magyar nyelvű neveléstudományi mű címlapján. A könyv szerzője Szilasy János, s A nevelés tudománya 1827-ben jelent meg Budán, két kötetben.

HU ISSN 0238 — 1842

ISBN 963 04 5781 4

Felelős kiadó: LAKI LUKÁCS LÁSZLÓ, a VRHK igazgatója.

Készült a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár számítógépes szövegszerkesztőjén és sokszorosító műhelyében 1996-ban.

ELŐSZÓ

Az ország két kiemelkedő fontos eseményéről emlékezik meg 1996-ban: a Honfoglalás 1100. évfordulójáról és az 1000 éves hazai iskoláztatásról.

1000 év történelmi léptékkal mérve is nagy idő. Kialakult az intézményrendszer, amely napjainkra jól — rosszul, de mindenki számára hozzáférhető. Pannonhalmától hosszú út vezetett Budapestig, Pécsig, Szegedig és Debrecenig.

Ennek az útnak voltak kimagasló állomásai, amikor a magyar oktatásügy szabályozása kora Európájában példa lehetett. A Ratio Educationis vagy az 1868-as Népoktatási Törvény európai nívón szabályozta a magyar közoktatást. Kutatások igazolják, hogy 1790 táján az iskolás korban lévő gyermekek nagyobb arányban jártak iskolába nálunk, mint bármely más európai országban.

De napjainkban is igaz, hogy a nemzetközi összehasonlításban diákjaink megállják helyüket, a versenyeken maguk mögé utasítják sok nagy és gazdag ország diákjait. Az évforduló kapcsán nagyon üdvözlendő, hogy kiadványban emlékezzünk meg a város oktatásügyének küzdelmes, nehéz, mégis annyi sok eredményt hozó múltjáról.

A város soha nem volt kimondottan gazdag, nincs olyan múltja az oktatás terén, mint Sárospataknak, Debrecennek vagy Pápának, de erejéhez, lehetőségeihez mérten mindig fontosnak tartotta a tudást, az iskolát.

Felekezetek által fenntartott egyházi iskolákban komoly munka folyt a nehéz körülmények ellenére is.

A ma oktatásának alapjait elődeink rakták le. A város 1400 általános iskolai tanulója öt intézményben tanul. Az elmúlt években a feltételek javítására több, mint 100 millió forintot fordítottunk. A tőlünk kikerült gyermekeket szívesen fogadják a megye középiskoláiban, mert tudásban, magatartásban és eredményben megállják helyüket.

A kiadvány Edelény iskoláztatásának múltját mutatja be. Van hová visszanyúlni, van mire büszkének lenni.

A város önkormányzata a gazdasági megszorítások ellenére is az intézmények működőképességének megőrzését, szerény mértékű fejlesztését tartja legfontosabb feladatának. Tudjuk jól, hogy e szigorodó világban a tudás az egyetlen olyan érték, amely legjobban konvertálható. Csak így kelhetünk versenyre a munkanélküliséggel, szegénységgel. Itt nem a gazdasági fellendülés teremt virágzó kultúrát, hanem a kultúra teremt működőképes gazdaságot. Ennek viszont elengedhetetlen feltétele, hogy általános iskoláink és gimnáziumunk jól, eredményesen működjön.

Az eddigi eredményekért köszönet illeti a pedagógusokat, diákokat, szülőket s mindazokat, akik közreműködtek azok elérésében.

Edelény, 1996. április 18.

Turóczi Bertalan

NEVELÉSTÖRTÉNETI BEVEZETŐ

A nevelés egyidős az emberiséggel, hisz a hárommillió évvel ezelőtt megjelent eszközkészítő előemberek a kőeszközök készítésének fortélyait átadták utódaiknak. Az australopithecus, majd a körülbelül félmillió esztendővel ezelőtt megjelenő homo erectus igyekezett úgy újraalkotni szerszámaikat, ahogyan azt elődeitől tanulta.

Mintegy százezer évvel ezelőtt jelent meg a biológiai értelemben vett mai ember, a „homo sapiens”. Élete az ősi társadalom keretei között folyt. Közös vadásztak, s ez nagyfokú összehangoltságot követelt. A neandervölgyi ember életét már cselekvési szabályok, normák irányították.

Az ősközösségben a nevelés, a tapasztalatok átadása, az életszabályok közvetítése fokról fokra szervezettebbé vált.

Az intézményes nevelés csírái már a törzsi keretek között élők körében fellelhetők. Ahhoz, hogy a fiatalok elfoglalhassák helyüket a közösségben, a beavatás (iniciáció) alkalmával be kellett bizonyítaniuk, hogy kiállják a felnőtté válás próbáját, testileg-lelkileg felkészültek a felnőtt életben reájuk váró megpróbáltatásokra.

A beavatás rituális szertartására a mindkét nembeli fiatalokat fel kellett készíteni. Ezért a nagy próbatétel előtt rövidebb-hosszabb időre elkülönítették őket, és kiválasztott személyek végezték a viszonylag rövid időtartamra sűrített képzést, melynek során komplex, életszerű ismeretköröket tanultak a fiatalok.

Az ősközösség felbomlását követően a rabszolgatartó termelési mód megjelenése új lehetőséget teremtett az emberi kultúra fejlődésének.

A Nílus, a Tigris és az Eufrátesz, az Indus, a Gangesz és a Sárga folyó termékeny völgyeiben létrejött hatalmas rabszolgatartó birodalmak közös vonása, hogy minden államhatalom az uralkodó kezében összpontosult, aki kiváltságait isteni származásából vezette le. A pap-ság ezt a központosított hatalmat segítette a vallás eszközeivel.

A természetre, társadalomra és az emberekre vonatkozó ismeretek kizárólagos birtokosai és a tudományok művelői a papok lettek.

Az írásbeliség kialakulása lehetővé tette az ismeretek egyre bővülő körének a megőrkítését, s ez megkönnyítette a tudás, a kultúra áthagyományozását.

Az ókori Mezopotámiában az első civilizáció a suméroké volt, első településeik a Kr. e. VII. évezredben létesültek a „folyamköz” déli részén. Önálló városállamokban éltek. Szerepük a művelődés és a nevelés történetében kiemelkedő: ők teremtették meg a IV. évezred végén az írástudók képzését szolgáló első intézményeket, az írnokképző „templomiskolákat”.

Az ókori Egyiptom államapparátusának működtetésében kiemelkedő szerep jutott a különféle rendű és rangú írnokoknak.

Az írnokképzőkben az alapkészségeken túl a számolás-mérés, a csillagászat, a földrajz és a vallás elemeit sajátították el a gyerekek. A tanítás és az életszerű feladatok megoldása ügyiratok szerkesztése, hivatali levelek fogalmazása, szerződések kötése köré szerveződött.

Indiában a kasztrendszer meghatározta az ember helyét a társadalomban, és az oktatás is ez alapján épült fel.

A magas fokú kínai kultúra befelé forduló világával nem volt jelentékeny hatással más népekre. A jól szervezett iskolarendszer belső életét sajátos szempont határozta meg: a különböző hivatali beosztásokhoz, tisztségekhez és rangokhoz szigorú vizsgák során át vezetett az út. Független külső hivatalok szervezték ezeket a versenyszerű keretek között zajló vizsgákat. A másod- és a harmadfokú iskolák nem épültek rá az előzőkre, hanem önálló intézményekként működtek. A képzést minden intézetben előlről kezdték.

Az európai kultúra fejlődésének történetében az antik görögök szerepe rendkívüli: a neveléstörténet területén is jelentős helyet foglal el az antik görög nevelés (Kr. e. XIII-IV. sz.).

A városállamokban folyó nevelés közismert a történelemből. Ki ne hallott volna a spártai nevelésről (Kr. e. VIII-IV. sz.) vagy az athéni nevelésről (Kr. e. VI-IV. sz.)?

Periklész (Kr.e. 495-429), a kiváló athéni államférfi a következő szavakkal jellemezte a spártai és athéni nevelés különbségét: „Az ő nevelésüket az jellemzi, hogy már kora ifjúságuktól fogva szüntelenül fáradságos gyakorlatokkal edzik magukat a férfias helytállásra, mi viszont szabadabb módon élünk, de nem csekélyebb elszántsággal tudunk ugyanolyan veszélyekkel szembenézni... S ha mi inkább könnyedebb életmóddal, mint fáradságos gyakorlatokkal, és nem a törvények által belénk oltott, hanem elsősorban velünk született bátorsággal készülünk a veszedelmek leküzdésére, ez azzal az előnnyel is jár, hogy nem ízleljük meg már előre a még csak közelgő megpróbáltatásokat, ha viszont már bennük vagyunk, nem tanúsítunk kisebb hősiességet azoknál, akiknek egész élete fáradozásban telik.”

A görög nevelés gondolkodói örökre beírták nevüket az egyetemmes kultúra lapjaira. Álljon itt néhány név emlékeztetőül: Szókratész (Kr. e. 470-399), Platón (Kr. e. 427-347), Arisztotelész (Kr. e. 384-322).

A görög nevelés alapvető kérdése az volt, hogyan lehet a gyermekből harmonikusan fejlett embert formálni. Olyan embert, akinek teste és lelke összhangban van: erős, arányosan fejlett fizikummal rendelkezik, de fogékony a szép és a jó iránt is. A gimnasztikai gyakorlatokat nemcsak azért végzi, hogy majd a harcban legyőzhesse az ellenséget; olvasni, írni és kitharán játszani sem csak ezek gyakorlati hasznossága miatt tanul meg. A műveltséget azért sajátítja el, hogy neveltsége révén értékesebbé váljék: hogy rendet, harmóniát teremthessen magában.

Az ókori Rómában másféle eszmények vezették „a gyermeknevelést” (Kr. e. VIII-V. sz.). Nem „önzetlen műveltséggel” akarták egyéniségüket gazdagítani, hanem képessé akarták tenni őket az állami célok szolgálatára.

A „vir bonus”, a „jó ember” a rómaiak eszménye, aki rendelkezik a „virtus” férfias erényeivel. Képes arra, hogy — köztisztviselőként — segítse a központi akarat érvényre jutását az egész birodalomban. Ha kell, megvédi az impérium határait, s ha lehetőség nyílik rá, új provinciákkal gyarapítja Róma „örök dicsőségét”.

A középkorban a korai keresztény nevelés középpontjában az akarat fejlesztése állt, a testi erők és a képességek kibontakoztatása ehhez képest másodlagos volt. Az akarat erősítése egyben a hit erősödését is jelentette. Csak jóval később, a skolasztikus viták idején helyezték vissza jogaiba az értelmet.

További lényeges jellemzője a keresztény nevelésnek az egyetemes jelleg. Eszerint minden embernek joga van ahhoz, hogy a hit és a szeretet szellemében művelődjék. Társadalmi, faji és nemzeti különbségeken fölülemelkedve a korai kereszténység képviselői a nőknek és a rabszolgáknak is biztosítani akarták a kulturálódás lehetőségét.

A korai kereszténység nagyműveltségű bölcselei, az egyházatyák a hit terjesztésével összefüggésben pedagógiai kérdéseket is tárgyaltak műveikben. Ezek között is különösen nagy fontosságot tulajdonítottak a családi nevelésnek.

A középkorban a klerikus műveltség átadásának intézményei a kolostori iskolák, a plébániai iskolák, a székesegyházi iskolák és az egyetemek voltak.

A világi nevelés a fejedelmi udvarokban és a városi polgárság iskoláiban folyt.

A XI. századtól — a feudalizmus megszilárdulásától — kezdve a fejedelmi udvarok többségében jelentős udvari kultúra keletkezett. A környékbeli nemesfiatalok itt gyűltek össze, hogy megismerjék a feudális társadalom szokásait, szert tegyenek azokra az ismeretekre és készségekre, amelyekre majdani életükben szükségük lehetett. Sajátos lovagi ideál alakult ki ezekben a kulturális központokban.

A XIII. századtól kezdve a városi polgárság egyre nagyobb befolyásra tett szert. Ezzel párhuzamosan átfarmálódott a városi plébániai iskolák tananyaga: már nemcsak a pappá nevelés szempontjait vették figyelembe, hanem a kereskedő, iparos- és hivatalnokrétegek szükségleteit is.

A városi plébániai iskolák oktatója az iskolarektor (rector scholae, magister scholae) volt. Többnyire egymaguk látták el valamennyi tanulócsoport oktatását, de a nagyobb városokban az énektanítás és a tanulók templomi szolgálatának megszervezése a kántor feladata volt. A felnőtt tanárok mellett több helyen segédtanítót (preceptor, informator, Geselle) alkalmaztak. Ezek nagyobb diákok voltak, akik a kezdők gyakoroltatásában segédkeztek.

Az iskolarektor a plébános felügyelete alatt állott, javadalmazását az egyház látta el, de egyes városokban a városi tanács is juttatott nekik bizonyos pénzösszeget.

Megbecsült állás volt a középkorban a városi iskolarektorság, az anyagi gyarapodás és a társadalmi tekintélyszerzés jó lehetőségét adta.

Figyelemre méltó fejlemény, hogy a XIV-XV. században már többnyire világi férfiak, az ún. városi literátus réteg tagjai vállalkoztak iskolarektorságra.

Az európai művelődés történetének a — hozzávetőlegesen — 1300-tól 1600-ig tartó időszakát nevezzük reneszánsznak. Ezt a fogalmat nemcsak művészeti stílusirányzatként foghatjuk fel, hanem korstílusként, civilizációs stílusként is értelmezhetjük. A világkép, az ideológia döntő változásának első állomása volt a reneszánsz, s ez a változás, ez a fölgyorsult fejlődés folytatódik majd a XVIII. századi felvilágosodás racionalizmusában. Az európai „Új Ember”, az autonóm egyéniség a reneszánszban indult útnak, de a nagy felszabadulást számára csak az angol és francia felvilágosodás hozza el.

A XIV-XV. század Itáliájából indult el az a szellemi áramlat, amely az antik klasszikus szerzők újrafelfedezésével vált a reneszánsz kultúrájának meghatározó tényezőjévé. A humanisták mozgalmáról van szó.

Olyan kulturális — és ezen belül pedagógiai — program volt ez, amely a tudományoknak egy fontos, de igencsak körülhatárolt területét fejlesztette tovább. A „studia humanitatis”, humán tudományok körébe a grammatika, retorika, történelem, költészet és erkölcsstan tartozott; az a tantárgycsoport, amelyet tágan felfogott irodalomként is értelmezhetünk.

A XVI. század pedagógiájára, nevelésügyére két eszmeáramlat hatott elemi erővel. Az egyik a humanizmus, mely a középkor klerikus műveltségének egyedulalmát megtörve emberirányultságú kultúrát és emberléptékű pedagógiát hozott létre. A másik a reformáció, amely az egyház hierarchikus tekintélyéhez kötődő kiüresedett hitélet helyett személyes indítékú, bensőséges, mélyen átélt vallásosságot — s ilyen alapozású pedagógiát — hirdetett. Bár mind a két irányzat a feudalizmus legmélyebbre nyúló gyökereit támadta, az elmentébe torkolló különbség is könnyen kitapintható. A reformátorok többsége — mindenekelőtt Luther — szembenállt a humanizmus dogmaellenes, oldottabb, „emberközpontú” vallásosságával, emellett keményen elutasította a „pogány” klasszikus szerzők kultuszát.

Érdekes paradoxon, hogy később maga a reformáció segítette elő a humanizmus — korábban szűk körű, arisztokratikus — társadalmi szférájának kiszélesedését; az emberközpontú világnézet és kultúra demokratizálódását, polgárvá formálódását.

A katolikus egyház vezetői a tridenti zsinaton gyűltek össze, hogy egységesen lépjenek fel a terjedő reformációval szemben (1545, 1551-1552, 1562-1563). A zsinaton nemcsak a protestánsok ellen hoztak határozatokat, hanem megszüntettek sok olyan, katolikus egyházon belüli visszasságot is, amelyek méltán váltották ki a reformátorok ellenérzéseit és heves kritikáját. (Búcsúcédulák árusítása, a pápai udvar fényűző életmódja, a szerzetesek egy részének erkölcsi kilengései stb.) A reformátorok ellen a reformátorok saját fegyvereit fordították: az iskolák fölötti befolyás megszerzésével akarták a híveket visszatéríteni a katolikus egyházhoz.

A tridenti zsinattal egy olyan katolikus restauráció vette kezdetét, amely lendületét tekintve nem különbözött a reformációtól.

Az „újkor emberének” születését — a vallásos indíttatáson túl — a filozófiai gondolkodásban lezajló felődés is siettetette. A reneszánsz „lobogását” és forrongását a XVII. század lehiggadása követte.

Az európai művelődés történetének az a nagy korszaka, amelyet felvilágosodásnak nevezünk, három újkori filozófiai irányzatot fejlesztett tovább: Francis Bacon empirizmusát, René Descartes racionalizmusát és Blaise Pascal szentimentalizmusát. Angliában a felvilágosodás elsősorban az empirizmus áramlatát erősítette fel, noha

— vele párhuzamosan — a racionalizmus és a szentimentalizmus is továbbfejlődött. Ennek az angolszász felvilágosodásnak a legnagyobb korai képviselője John Locke (1632-1704).

A XVIII. századot joggal nevezték a „pedagógia századának”: a nevelés-iskoláztatás kérdése egyre inkább közügygé vált. Írók, filozófusok, államférfiak egész sora foglalkozott pedagógiai kérdésekkel. A felvilágosodás optimizmusától vezéreltetve úgy vélték: a nevelés-felvilágosodás eszközével rendezhetők az emberi együttélés viissaságai, a súlyos társadalmi problémák.

A nevelés elméletével foglalkozó gondolkodók többsége nem a rendi, nemzeti nevelés gondolatából indult ki, hanem az emberi nem egészét tartották szem előtt. Ez az egyetemesség éppúgy jellemzi Rousseau felfogását, mint a filantropisták és a neohumanisták gondolatvilágát.

A század felvilágosult uralkodói — ezzel szemben — elsősorban politikai szemszögből vizsgálták a köznevelést. Nagy Frigyes, Mária Terézia és II. József szeme előtt a „jó alattvaló”, a „hasznos állampolgár” eszménye lebegett, aki — akárcsak egy hatalmas gépezet kis csavarja — alkalmas arra, hogy a maga területén hasznára legyen az állam magasabb rendű érdekeinek. E hasznosságelv szellemében kell az egyszerű falusi nép művelését megszervezni éppúgy, mint a városi kereskedőket, kézműveseket, hivatalnokokat. Az is természetes, hogy a különféle életpályák más és más ismeretanyag, műveltségi tartalom elsajátítását követelik meg.

A XIX. századi iskoláztatás és pedagógia európai viszonyairól néhány ország iskolaügyének röviden leírt jellemző vonásai révén kaphatunk képet.

Angliában az 1810-es évektől különféle szervezetek alakultak a népnevelés-népoktatás kiszélesítéséért. Jelentős eredményeket ért el a reális ismeretek, a manuális készségek és a testi nevelés meghonosításában. A század elején a népiskolák jelentős része magánvállalkozásként működött. Az állam csak az 1870-ben kodifikált „Education Act” nevű törvény nyomán vállalta magára az 5-14 éves korú gyermekek taníttatását.

Európa-szerte elterjedt az az oktatási eljárás, amelyet két lelkész, Andrew Bell és Joseph Lancaster dolgozott ki a XVIII-XIX.

század fordulóján. A Bell-Lancaster-módszer az angol népoktatás újjászervezésére irányult az ún. „kölcsonös oktatás” alapján.

Angliában igen nagy tanítóhiány volt abban az időben, ezért dolgozták ki ezt az eljárást. Lényege abból állt, hogy a tanító az idősebb és tehetségesebb tanulók közül segédtanítókat (monitor, pupil teacher) hívott maga mellé, akik a kisebb gyerekeknek átadták mindazt, amit a hivatásos tanítótól megtanultak. Így egészen nagy létszámú osztályokkal tudtak dolgozni.

Az angol arisztokrácia híres középiskolái, zárt kollégiumai (Eton, Winchester, Harrow és mások) a magas tandíj fejében olyan műveltséget adtak az előkelő fiataloknak, amelynek középpontjában a tradicionális klasszikus nyelvi (görög és latin) tanulmányok álltak.

Franciaországban Napóleon uralkodása alatt az oktatásügy irányítását az állam vette a kezébe. Az iskolákat az ún. „egyetem” alá rendelték, egy olyan tanügyi testület alá, amely tisztviselőkből állott. Az országot „akadémiákra” osztották — ezek tankerületek voltak — élükön a „rektor” állt.

A Bourbon-restauráció idején az iskolaügy ismét az egyház fennhatósága alá kerül. A nagy tanítóhiány miatt angol mintára itt is bevezették a „kölcsonös oktatás módszerét”.

A francia középiskola ebben az időszakban jobban fejlődött, mint az elemi iskola. A városi testületek egyre nagyobb számban állítottak saját szervezésű (tehát nem egyházi) iskolákat. Állami liceumok, városi kollégiumok egész sora nyitotta meg kapuit.

A XIX. század elejének Oroszországában a népiskoláztatás nagyon alacsony színvonalon állt. Az egyházközségi iskola hetenkénti három tanítási nappal, egy évfolyammal nemigen tudta megvalósítani célkitűzését, hogy pontos fogalmakat adjon a gyermekeknek a természet jelenségeiről, és „kiirtsa belőlük a babonákat és előítéleteket”.

Miklós cár az 1828-as tanintézeti szabályzatban megerősítette az oktatás rendi elkülönítését. Az egyházközségi iskolák feladata a legalsóbb rend tanítása volt, a megyei iskoláké a városi polgárság oktatása, a gimnáziumokban pedig a nemesi arisztokrácia gyermekei kaphattak képzést.

Élesen bírálták a rendi szellemű közoktatást az orosz forradalmi demokraták.

A német iskoláztatás fejlődését nagymértékben hátráltatta a széttagoltság, a sok feudális fejedelemség, királyság, nagyhercegség egymásmellettsége.

Poroszországban jelentős népiskolai oktatótevékenységet fejtettek ki a pietisták: a XVIII. század közepéig mintegy 2000 iskolát nyitottak. Nagy Frigyes ugyanitt lerakta az állami tanügyigazgatás alapjait, s a felvilágosult abszolutizmus jegyében gondot fordított a népoktatás fejlesztésére.

Igen jelentős mértékben fejlődött a német középiskola. A középiskola két típusa ekkor a gimnázium és a reáliskola.

A XIX. század utolsó harmadában Herbart pedagógiája — tanítványai és követői közvetítésével — egyeduralkodóvá vált Európa nagy részének nevelői gondolkodásában, valamint az iskolai gyakorlatban (népiskolában és középiskolában egyaránt). Mindez a pedagógiai elmélet és gyakorlat bizonyos fokú megmerevedését, mechanikussá válását eredményezte.

A herbarti gondolatok nyomán kibontakozó normatív (filozófiai) pedagógia — amely a nevelés célját az adott társadalom igényei által meghatározott erkölcsi normák megvalósításával vélte elérhetőnek — két jellegzetes területre oszlott: a teleológiára (céltan), amely a nevelés fogalmának, céljának, lehetőségeinek és szükségességének vizsgálatát foglalta magában, és a metodológiára (eszköz- és módszertan), amely a nevelés fő területeinek, gyakorlati lépéseinek, módszereinek kérdését vizsgálta.

Nem véletlen, hogy a tanítványok által továbbfejlesztett herbartiánus pedagógia ellen ezen a ponton indultak meg a legerőteljesebb támadások. A korszak természettudományos fejlődésének fényében kétségbe vonták ezen filozófiai pedagógia létjogosultságát. A herbartiánus pedagógia kritikusai azt állították, hogy a nevelésre vonatkozó mindennemű filozófiai spekuláció felesleges és haszontalan, az új neveléstudomány csakis egzakt, természettudományos módszerekkel dolgozó, descriptív — azaz minden normatív mozzanattól mentes — diszciplína lehet.

A XX. század új távlatokat nyit meg a nevelés és az oktatás számára, és a világháborúk és forradalmak közötti fegyverszünetekben alakul az oktatás és nevelés új világa.

A MAGYARORSZÁGI OKTATÁS VÁZLATOS TÖRTÉNETE

Az 1000. esztendő karácsonyának első napján királlyá koronázott István egy átalakulóban lévő, forrongó, a régi és az új hit között viaskodó társadalom királya lett.

A reá váró feladatok megvalósítása érdekében hazánkban is meghonosította a legjelentősebb nyugat-európai feudális államokban már régebben kialakult intézményes oktatási-nevelési rendszert, amely tulajdonképpen a katolikus egyházi szervezet része volt.

Fontos szerepet szánt országában a katolikus egyháznak, az ország lakossága keresztény hitre térítésének a létrehozandó új társadalmi és államrendben, az egyházi szervezet létrehozása viszont együtt járt az iskolaszervezet létrehozásával.

A feudális államszervezet megteremtése és működtetése jelentős számú, megfelelő tanultságú szakembert kívánt, ezt az igényt a nyugati országokban is csak az egyházi szervezet keretében létrejött iskolák tudták ekkor kielégíteni.

Fontos társadalmi-világi feladatokat láttak el — egyházi-vallási funkciók mellett — az érseki és püspöki központok papjai és a nagyobb kolostorok szerzetesei, s e sajátos feladatok elvégzésére folyamatosan fel kellett készíteni a kiszemelt hazai ifjakat, a külföldieket mihamarabb fel kellett váltani magyarokkal.

A fejezet A magyar nevelés története I. és Pukánszky Béla — Németh András: Neveléstörténet című könyvének felhasználásával készült.

Alapvetően egyházi-vallási tevékenységük mellett ugyancsak fontos világi feladatokat is betöltöttek a lakosság körében tevékenykedő plébánosok, mint a falvak és a városias települések szellemi vezetői, tanácsadói. E falusi papok képzéséről is intézményesen kellett gondoskodni.

István király a hazai keresztény egyház megszervezésével nemcsak keresztény hitre térítette és ezzel bekapcsolta a magyarságot a nyugati keresztény közösségbe, de megteremtette a nyugat-európai oktatási-nevelési rendszer hazai meggyökereztetésének lehetőségét is.

A magyarság kereszténnyé válásával az államalapító I. István király kormányzata a magyar egyház megszervezése során a káptalanok, a falvak plébániái, valamint a bencés szerzetesek kolostorai által kialakított szilárd rendszer keretében rakta le az ország területén az iskolaszervezet alapjait.

Kolostori és káptalani iskolák. Első királyunk több kolostort alapított a bencés szerzetesek számára, ezek között kiemelkedő szerepet játszott a Szent Márton-hegyi kolostor (amely a XIX. század elején kapta a Pannonhalma nevet). Ezt a kolostort már 996-ban elkezdték építeni Géza fejedelem alapításaként. Első szerzetesei a római Szent Bonifác és Alexius bencés kolostorból jöttek, akik csehországi és lengyelországi térítőútjuk után Géza hívására érkeztek Szent Márton hegyére. Letelepítésük egyik legfőbb indoka az 1001-ben megújított alapítólevél szerint: „pro stabilitate regni”, vagyis az ország megerősítése. István király azután különösen gazdag javadalmakkal látta el a kolostort.

A kolostorban — minden valószínűség szerint — már alapításától kezdve működött az iskola is: a beköltöző szerzetesek tervszerűen oktatták-nevelték a szerzetesi életet választó hazai ifjakat.

A székeskáptalan az egyházmegye vezető testülete, tagjai a kanonokok, élén a prépost áll, székhelye az egyházmegye székhelye. De olyan városokban is létesültek káptalanok, amelyek nem voltak egyházmegyei székhelyek, ezeket társkáptalanoknak nevezték.

A kolostori és a káptalani iskolákban oktatott tananyag háromrétegű volt, a középkori klerikus műveltségnek megfelelően. Latin szövegek olvasása, egyszerű latin szókincs, éneklés — mindez beleágyazva a szertartási-liturgikus ismeretekbe: a papok és szerzetesek

legtöbbje számára ez teljesen elegendő volt, egészen a XV. század végéig; munkájukat el tudták végezni ezeknek az ismereteknek a birtokában. Az írás és a számolás ezekben a századokban még nem számított elemi tudnivalónak, nem tartozott az alpműveltséghez.

A magasabb műveltségi szintet jelentő második rétegbe bizonyos komplex tudományok tartoztak: a grammatika, a diktámen és a komputusz.

A tananyag harmadik rétegét filozófiai, teológiai, jogi művek alkották, ezek értő ismerete jelentette a klerikusműveltség legmagasabb szintjét.

Plébániai iskolák. Az ezredforduló utáni első évtizedekben hazánk területén nemcsak kolostori és káptalani iskolák létesültek, hanem megkezdődött a plébánosi oktatás is, a plébániai iskolák keretében.

István király ugyanis úgy rendelkezett, hogy minden tíz falu építsen magának templomot, s a templom papját a lakosok pontosan meghatározott javadalommal lássák el. A püspököknek kell gondoskodniuk saját egyházmegyéjükben a szertartásokhoz szükséges könyvekről, s ugyancsak az ő kötelességük papokat képezni és felszentelni a plébániák számára.

A falvak egyházi előljárói és szellemi vezetői ettől az időtől kezdve — sok évszázadon át — a falusi papok lettek, akiknek jörszeze maga is az alacsonyabb néprétegből került ki.

S e falusi papok is közreműködhetnek az oktatásban: ha egy-egy falusi fiúnak vagy fiúk kis csoportjának továbbadták saját olvasás- és énektudásukat, bevezették őket az egyházi szertartások ismeretébe, megtanították nekik az alapvető latin egyházi szókincset, a kötelező liturgikus szövegeket és énekeket, akkor e plébánosi, azaz plébániai „iskolai” oktatás eredményeként a püspök — székhelyének székesegyházában — e fiúkat is papokká szentelte, saját káptalani iskolájának növendékeivel együtt.

Felnőttkori feladatuk volt, hogy népnyelven prédikáljanak, tehát a latin szentkönyvek szövegeit magyarázzák anyanyelvükön a falvak lakosságának.

Világi úri nevelés. A magyar társadalom XI. századi kialakuló vezetőségébe tartozó világi urak gyermekeinek általában nem volt szükségük különösebb szellemi-tudományos műveltségre. A társadalmi életben nekik szánt szerepet, az előttük álló, felnőttkorukban megvalósítandó feladatokat akkor tudták a legjobban ellátni, ha jól forgatták a fegyvert, értettek a harchoz, a hadvezetéshez. E „tanulmányok” legfőbb anyaga tehát a gyakorlati fegyverforgatás, színtere pedig a harc, a háború volt.

Az uralkodók, valamint a legkiemelkedőbb feudális urak egyike-másika azonban olyan udvari papot tartott maga mellett, akinek fő feladata gyermekeik nevelése volt. E nevelés elsősorban vallási-erkölcsi jellegű volt, de nem nélkülözte egyéb művelődési alapelemek megtanítását sem.

Hazai egyetemek. A XIV. század második felében a hazánkkal szomszédos országokban egymás után alakultak az egyetemek. 1348-ban a prágai, 1364-ben a krakkói, 1365-ben a bécsi egyetem kezdte meg működését. E példák nyomán Nagy Lajos királyunk Vilmos pécsi püspök szorgalmazására alapította meg az első magyarországi egyetemet Pécsen 1367-ben. Korábban a magyar ifjak a külföldi egyetemeken végeztek teológiai és jogi tanulmányokat, és szereztek tudományos (bakkalaureusi és magiszteri) fokozatot.

A pécsi egyetem alighanem megszűnt már, amikor Zsigmond uralkodása alatt, 1395-ben új egyetem létesült Óbudán. Az 1400-as évek elején azonban feszültség támadt Zsigmond és a pápa között, s talán ezalatt semmissé vált a korábbi alapítólevél, mert az egyetértés helyreállta után Zsigmond kérésére a pápa 1410 augusztusában új alapítóbullát bocsátott ki az óbudai egyetem számára.

Nem tudjuk, hogy mi lett az óbudai egyetem további sorsa, mert 1414-ben még minden fakultása részt vett a konstanci zsinaton, utána azonban már nem találunk adatot róla.

A szolgasorban lévők iskolázási lehetőségei. Falvaink lakosságát a XI. században s a század fordulóján a nemesek és a közrendűek mellett a szolgasorban levők alkották. E „szolgák” (servi) nemesi vagy közrendű urukhoz voltak kötve: az rendelkezett velük minden tekintetben.

A XI. század végén a falusi ifjak klerikusképzésével kapcsolatban a Könyves Kálmán uralkodása alatt tartott esztergomi zsinat több határozatot hozott. (A zsinat 1095 és 1116 között volt, pontos idejét nem tudjuk.)

„Senkinek a szolgálja nem emelhető a klerikusok rendjébe, ha csak előtte ura nem ad számára teljes szabadságot” — mondta ki a zsinati határozatok 30. pontja.

Ugyanez marad a helyzet később, a XIII-XIV. század fordulójától kezdve, az egységes jobbágyság kialakulása után is, immár a jobbágyság vonatkozásában.

Világi nevelés. Hazai nemesifjaknak csak kis hányada számára volt életcél a klerikuspálya, a szellemi-tudományos műveltség megszerzése. Így volt ez már kezdettől fogva, s amikor 1334-ben kihirdették a zágrábi káptalani iskola új rendtartását, vagy amikor 1374-ben a nagyváradi káptalan prépostja ráűtötte pecsétjét a káptalani iskola megújított szabályzatára, akkorra hazánk területén már a világi műveltség is bontakozott.

Lovagi nevelés. A feudális társadalmi rend megszilárdulása eredményezte a XII. század elejétől kezdve, majd főként a XIII-XIV. században, hogy akárcsak a nyugat-európai lovagvárakban, úgy nálunk is a jelesebb főúri udvarok élete lett a nemesifjak legfőbb nevelőiskolája. Ez készítette fel őket alapvető feladataikra, és tudatosította bennük kötelességüket: családjuk feudális birtokait keményen őrizniük és gyarapítaniuk kell, azért, hogy annak javait háborítatlanul élvezhessék.

A feudális úr fia — miután otthonában elsajátította a vallási alapismereteket, az erkölcsi élet szabályait, a fegyverforgatás elemi készségeit — más családok gyermekeivel együtt a nagyobb főúri várakban a gyakorlatban tanulta meg mindazt, ami számára jövője élete szempontjából szükséges volt. A lovagi tornák, vadászatok, fegyvergyakorlatok, különféle vetélkedések, versengések mind alkalmat adtak a tanulásra, a testi erő, a bátorság, az ügyesség csillogtatására, fejlesztésére.

A világi értelmiség megjelenése. A XI. századtól kezdve a XIV. század elejéig mindenféle tudományos tevékenységet, közhivatali ügyintézt, oktatást-nevelést és más hasonló „értelmiségi” jelleű feladatot szinte kizárólag az egyházi rendbeliek, vagyis a klerikusok végeztek. Ennek oka kézenfekvő volt: csak az szánta rá magát iskolás tanulmányokra s lett „tanult” ember, aki papnak készült, ezért a világi értelmiségi feladatokra nem is állt rendelkezésre „tanult” világi ember, csakis klerikus. A XIV. században azonban a magyar társadalom fejlődése már szükségessé tette egy bonyolultabb állami hivatalnokrendszer kialakítását. Ez már Róbert Károly uralkodása idején megindult, de főként Nagy Lajos király idejében vált széles körűvé.

E fejlődési folyamat eredményeként a XIV. század közepétől kezdve rohamosan megnőtt azoknak az alacsonyabb szintű hivatali teendőknek a köre, amelyek ellátásához nem kívánták az illetékesek — sem a jogszokás, sem pedig a közvélemény igénye alapján —, hogy betöltőjük klerikus legyen csak azért, mert értelmiségi-szellemi poszton tevékenykedik.

Ennek következménye lett azután az, hogy megindult a „tanultság” fogalmának elválása a „klerikus” fogalmától. Iskolázott világi ember is vállalhat hivatalt, hiszen tevékenysége teljesen világi jelleű; tanult ember lehetett az is, aki nem volt klerikus.

Ugyanakkor nyilván másféle élet várt a világi értelmiségi férfira, mint a klerikusra: nem kötötték őt az egyházi rend törvényei, világi életet élhetett, megnősülhetett, családot alapíthatott.

Előszörban a királyi hivatalok értelmiségi munkahelyeinek száma gyarapodott ugrásszerűen ezekben az évtizedekben, de a hiteles helyeken (vagyis a hivatalos okiratkiállító és okiratörző helyeken), megyeszékhelyeken, bíróságokon s a földesúri központokban is megnőtt az értelmiségi teendők száma.

A világi értelmiségi tevékenységet végző, világi státusú férfiak sajátos új, megkülönböztető elnevezése az 1320-as években bukkant fel hazai okleveleinkben: „literatus” a nevük, amelyet a későbbi magyar nyelvű iratokban „diák” vagy „deák” szóval említenek.

Hazai iskoláink képezték a literátusok legnagyobb részét, főként a káptalani iskolák.

A XIV. század második felében már figyelemre méltó a világi elem jelentkezése a hazi oktatásban-nevelésben: ettől kezdve egyre jelentősebbé válik a világi művelődési anyag, a világi rendű pedagógusok szerepe iskoláinkban. Megmarad még jó ideig a klerikusok és a klerikusműveltség tekintélye is, de melléjük — e korszak folyamán, a XV. század második felétől a XVI. század közepéig — egyenrangú fellé fejlődik és erősödik a művelődés-iskolázás világi oldala.

Mindezek mögött a társadalmi erőviszonyok megváltozása áll.

A XV. század második felétől a XVI. század közepéig a hazai oktatási szervezet legfőbb bázisát a káptalani iskolák, valamint a városi jellegű települések plébániai iskolái alkották. Szétterült és széles körben funkcionált a plébániai iskolák hálózata, a kolostori iskolák oktatási-nevelési tevékenysége viszont beszűkült, befelé fordult, s többnyire csupán a rendtagok képzésére szorítkozott.

A XV. század folyamán a királyi udvar magasrangú tisztviselői körében jelent meg hazánkban a humanista műveltség. Kezdetben a nálunk letelepedett külföldiek képviselték az új szellemi kultúrát, de Mátyás idejében zömében már magyarrá vált ez a szűk, humanista műveltségű réteg. Tagjai kivétel nélkül főpapok, kisebb részben főurak voltak.

A XV-XVI. század fordulójától kezdett azután kiszélesedni a humanista műveltség hazai hatóköre: elérte — szétterülve az egész országban — a káptalanokat, kolostorokat, iskolákat, s a királyi udvar s az arisztokrácia korábban szűk körű humanista műveltsége ekkor jutott el a köznemesség, illetőleg a városi polgárság körébe.

A humanizmus új világképet alkotott: ennek középpontjában az emberségében mérhetetlen értékkel rendelkező ember áll, s életének színtere: a föld, a világ temérdek szépsége, a természet végtelen gazdagsága. Az ember legfőbb feladata kibontakoztatni saját erőit, értékeit; meghódítani, elsajátítani mindazokat a javakat, amelyeket számára a földi világ nyújt.

A három részre szakadt ország nevelésügye. Az 1530-as, 1540-es évek Magyarország életében — minden vonatkozásban, az iskolázás-művelődés terén is — az átalakulás viharos, forrongó éve.

Az ország számottevő területe hadszínterré vált, de a bizonytalanság légköre azoknak az iskoláknak a belső életében is éreztette hatását, ahová a harcoknak csak a híre jutott el. Legnehezebb helyzetbe a török által megszállt területek iskolái kerültek, itt a hagyományos európai-keresztény művelődés — csekély kivételtől eltekintve — hosszú időre teljesen elorvadt.

Az egykori Magyarország területének középső és déli részén a török az úr, nyugati és északi sávja a magyar királyság, Erdély pedig nemsokára külön állammá alakul.

Rohamos gyorsasággal terjedt a reformált hit ezeken a tájakon is.

E kornak azonban nemcsak kezdetét, hanem teljes egészét a területi és a vallási megosztottság jellemzi, s ebből következik: e másfél évszázad hazai nevelésügyének is egyik legfőbb jellemzője a széttagoltság, a megosztottság.

E viharos körülmények között azonban szilárdnak bizonyult a városi humanista iskola (illetőleg a káptalani-városi iskolák humanista szellemű schola minor tagozata), vagyis a humanista gimnázium.

Városaink iskolái a XVI. század középső harmadában szilárdan őrzik a hagyományos szervezeti kereteket: legalsó szintjük az elemi ismereteket elsajátítani kezdő tanulóké; a második szinten a latin grammatikával foglalkoznak, míg a harmadik szinten a klasszikus szerzők tanulmányozása folyik, összekapcsolva a poétika-retorika-logika elméleti ismereteivel. Mindegyik iskolában fontos szerepet játszott százados hagyományok alapján az ének, s ugyancsak régi tradíciók folytatásaképpen az iskolai színjáték is.

A XVI. század középső harmadában protestánssá vált városaink új hitet választó papjai és rektorai ezt az iskolatípust vették át a korábbi évtizedek örökségeként, és erős vallási neveléssel áthatva lényegében változatlanul tovább működtették.

A városi-humanista iskola mind a reformáció, mind az ellenreformáció számára az ideológiai küzdelem alkalmas eszközének bizonyult abban a harcban, amelynek vallási leple alatt társadalmi erők csaptak össze.

A kollégium-típusú iskola kialakulása. E viharos XVI. század végére a magyar királyság és az erdélyi magyar fejedelemség társadalmának

feudális jellege mit sem változott. Az uralkodó osztály érdekei azonban már másképp alakultak, mint korábban: ha a nemesifjak érvényesülni akartak, el kellett helyezkedniük az állami és megyei hivatalokban, a feljebbjutásra a régi módon már nem volt lehetőség.

A közigazgatás, a törvény, az állami és megyei hivatalos élet nyelve továbbra is a latin; a hivatali rendszerben való helytálláshoz — a latin nyelv ismerete mellett — megfelelő latinos-retorikus műveltség kellett.

Ezt a műveltséget nyújtották a humanista gimnáziumok különféle változatai a XVI. század második felében. Ezek ugyanakkor ellátták a mindegyik felekezetben igen fontosnak tartott papképzési alapozó feladatokat is.

Ilyen konkrét hazai társadalmi igények szolgálatában alakult — formálódott tovább — a reformációs-ellenreformációs küzdelmek sodrában — a humanista iskola, és sokféle változatából a XVI. század végére jött létre az aránylag egységes szervezetűvé és tartalmúvá kristályosodott kollégium-típusú iskola.

Kisiskolák. A XVI. század középső évtizedeinek társadalmi-politikai küzdelmei, eszmei-ideológiai harcai új igényeket érleltek meg a társadalom alsó rétegeinek nevelése, iskoláztatása tekintetében is. Az uralkodó osztály most már szükségesnek tartotta, hogy ne csak a városokban, hanem lehetőleg minden nagyobb településen, amely papi állomáshely, legyen tanító, aki a helybeli gyerekekkel foglalkozik. Az oktatás ebben az időben többrétegű volt.

Azoknak a gyermekeknek, akik egész életükben mezőgazdasági munkát végeznek, illetőleg a városokban a plebejus néprétegekből származnak — a kor felfogása szerint —, elegendő volt iskolászerű oktatás keretében az adott társadalmi helyzetükben szükséges „állapotbeli” kötelességek vallásos alapozású megismertetése és elsajátítása, mivel ők munkájukat az olvasás és írás megtanulása nélkül is jól el tudták látni.

Viszont a városokban a céhekbe igyekvő ifjaknak már tudniuk kellett olvasni és írni, számukra ez az ipartanulás előfeltétele volt, legalábbis a jelentősebb céhekben. Faluhelyen pedig azoknak a parasztgyerekeknek volt igényük ezeknek az alapkészségeknek az elsa-

játítására, akiknek lehetőségük nyílt arra, hogy öröklött helyzetükből kitörjenek, és felnőttként papi, tanári, tanítói hivatás, illetőleg bizonyos alsóbb szintű állami és városi tisztségek elnyerése felé törekedjenek.

Ezért a nép oktatásának tartalma és szervezettsége ebben az időben — és még sokáig — kettős irányú volt. A falu és a város latin iskolába nem járó gyermekeinek — katolikusoknál, protestánsoknál egyaránt — a pap tanította a vallási-erkölcsi-állapotbeli ismereteket a katekizmusoktatás keretében, többnyire vasárnap délben vagy délután, a templomban. Viszont a hétközi „mindennapos” oktatásra a tanító köré az iskolába gyűltek a gyerekek, aki őket olvasásra, írásra, számolásra oktatta. Ebben a hétközi iskolai oktatásban természetesen csak azok vettek részt, akiknek sajátos céljaik, főként továbbtanulási szándékaik és lehetőségeik voltak. Ez a mindennapos hétközi iskola nem kapcsolódott szervezetszerűleg magasabb latin iskolához, tananyaga ahhoz képest egyszerűbb, kisebb körű volt.

Magától értetődő, hogy a kisiskolába járó, sajátos egyéni tanulmányi célú gyermekeknek a száma a helység teljes gyermeklétszámának csak töredéke volt. Hosszú évszázadokba telik, míg ez a két mutató — a társadalmi és egyéni szükségleteknek megfelelően — egyre jobban megközelíti egymást.

Elsőként az 1560-ban az Oláh Miklós esztergomi érsek elnöklétével összeült nagyszombati zsinat rendelkezett a hazai kisiskolákról. Az elfogadott zsinati határozatokban külön rész foglalkozott velük. Ez az első hazai rendelkezés és intézkedés a nép oktatásának szervezetéről és tartalmáról.

Változatossá és sokszínűvé vált a XVII. század első évtizedére mind a magyar királyság, mind az erdélyi fejedelemség iskolahálózata. A magyar viszonyokra transzponálva, a kor európai műveltségének széles skáláját közvetítették a katolikus és a protestáns kollégiumok egyaránt, szoros kapcsolatot tartva Nyugat-Európa különféle oktatási intézményeivel, egyetemeivel, akadémiáival. Ezeken az akadémiákon számos magyar ifjú tanult, itt szerzett felsőfokú képzettséget, tudományos fokozatot.

A katolikus és a protestáns kollégiumok leglényegesebb pedagógiai céljai között nem volt alapvető különbség. Iskoláikat elsősorban a nemesség, főképpen a köznemesség igényei szerint szervezték, de szélesre tárták iskoláikat a városi polgárság tehetősebb rétegei előtt is. A társadalom adott tagozódását elfogadva, egyformán a „jó” nemes, a „jó” polgár, illetőleg a „jó” jobbágy nevelésére törekedtek az egyes felekezetek, különféle oktatási-nevelési kereteik között.

A kornak megfelelően az egész iskolai oktatást-nevelést a vallássosság itatta át katolikusoknál-protestánsoknál egyaránt, s a felekezeti elfogultság az egyik oldalon sem hiányzott. Hasonlóképpen a szövegtanulás, a skolasztikus bizonyításmód uralkodott az iskolákban ekkor mindenütt, így kívánván megvalósítani a kor színvonalán álló műveltségű nemes, illetőleg polgár eredményes nevelését.

Magyarországon 1671 után a jezsuiták vezetésével és a császári katonaság segítségével kibontakozott az ellenreformáció támadása. Iskolákat vettek el a protestánsoktól, és perbe fogták az evangélikus és a református papokat és tanítókat.

Egy évtizeden keresztül tartott a kíméletlen üldözés, amelyet csak az 1681-ben, a Thököly-felkelés nyomására megtartott soproni országgyűlés korlátozott. Az országgyűlés által meghozott törvények a cuius regio, eius religio elve alapján biztosították a vallásszabadságot, ami azt jelentette, hogy a jobbágyok számára nem adták meg a vallásváltás jogát.

A törvény megkegyelmezett a prédikátoroknak és az iskolamesztereknek, a gályarabok is visszatérhettek, már persze azok, akik élve maradtak.

A soproni országgyűlés végzései nem elégitették ki a protestánsokat, Thököly nem is fogadta el azokat, akaratát azonban nem tudta érvényesíteni: a török Bécs alatt csatát veszített, fokozatosan kiszorult Magyarországról, s ezzel együtt elbukott a kuruc felkelés is.

A késő feudalizmus társadalmi munkamegosztása értelmében az iskolázás a XVIII. század elején még az egyházak feladatai közé tartozott. A felekezetek adott erőviszonyaitól függött, hogy e feladatot milyen keretben tudják betölteni. E kereten belül azonban már saját hatáskörükben jártak el. Ekkor még elsősorban vallásos embert kívántak nevelni. S egyik — ha nem is egyetlen — fő cél-

juk, minden oldalon, a saját egyházi értelmiség, papok, tanárok nevelése, utánpótlásuk biztosítása volt.

Eleinte a Habsburg-monarchia kormányzata is inkább csak közvetve, a felekezeti szempontjából foglalkozott az iskolák ügyével. Elvileg ugyan már az 1715:74. tc. kimondta, hogy az uralkodó felügyeleti joggal bír, „bármik által” alapított kollégiumok, konviktusok fellett, gyakorlatilag azonban inkább csak azt vizsgálták, hogy a protestáns egyházak nem lépik-e túl a számukra kijelölt korlátokat. Az 1723. évi országgyűlésen rendi szempontból hangzottak el panaszok az oktatásüggyel, vagy pontosabban azzal kapcsolatban, hogy közneemes ifjak, akik egykor főurak váraiban nevelődtek, most magukra hagyva, tétlenül parlagiasodnak, jogot sem tanulnak. Kétségtelen: a szegényebb nemesnek, ha már familiárisként, nagyurak mellett nem szolgálhatott, más pályát kellett keresnie. A problémát a rendek úgy akarták megoldani, hogy az összeírandó szegény nemes ifjak taníttatására a helytartótanács azokat az alapítványokat használja fel, amelyek különböző iskoláknál nagy összevisszaságban voltak találhatóak. Az 1723:70. tc. ennek eredményeként az akkor megalakult helytartótanácsra bízta az összes hazai alapítványok felmérését. Ez azonban természetesen a jezsuitáktól a kálvinistákig mindenütt heves ellenállásba ütközött. A törvény azt is előírta, hogy a főbb iskolákban külföldi mintára tanítsanak közigazgatási és katonai pályához szükséges tárgyakat is. Konkrét javaslatot azonban erről sem a rendek, sem utóbb, felsőbb utasításra a helytartótanács tagjai nem voltak még képesek előterjeszteni.

A késő feudális társadalom művelődési rendszere, amelyet ezidőben késő barokknak nevezhetünk, messziről jó ideig szinte mozdulatlanak tűnik. Közelebbről nézve azonban a XVIII. század közepe felé már megfigyelhetünk bizonyos változásokat, újfajta igényeket, mind a nemesség, mind az udvar, a Habsburg-monarchia vezetése oldalán.

A magyarországi közoktatás első átfogó állami szabályozása, a Ratio Educationis királyi rendeletként 1777-ben látott napvilágot. Ez az intézkedés azonban alapjában véve egy olyan hosszabb folyamatnak volt legjelentősebb állomása, amelynek során a **felvilágosult abszolutizmus** igyekezett Magyarország tanulmányi rendszerét korszerűsíteni. E folyamatnak volt egy előkészítő, majd egy későbbi szakasza is.

A tanév egyébként ekkoriban — az elemi iskolákban — november 1-jén kezdődött, de egészen a következő év szeptember 20-áig tartott. Vagyis egész nyáron folyt az oktatás, és a „nagy” szünet, amely őszi időre esett, hat hét volt csupán. A tanév két szemeszterből állt. A vásár- és ünnepnapokon kívül a tanítás azelőtt heti két hétköznapon, kedden és csütörtökön is szünetelt. Ebből most már csak csütörtök maradt szünetnek. Az órák reggel fél nyolctól tízig, délután fél kettőtől négyig tartottak, vagyis napi öt órát vettek igénybe. Nyáron korábban, már reggel fél hétkor kezdődtek, és délután később, fél háromkor folytatódtak, tehát a déli órákban hosszabb volt a megszakítás.

Azt, hogy e struktúrán belül ki, meddig, mit tanuljon, nagyjából megszabták a felvilágosult abszolutizmus elvi célkitűzései.

A felvilágosult abszolutizmus sokat tett a felsőoktatás fejlesztése és korszerűsítése érdekében is.

A felvilágosult politikai tendenciák közül az első, a felvilágosult abszolutizmus lényegében véve 1790-ben lezárult, ha bizonyos eredményei és hagyományai tovább is éltek, például éppen az oktatásügy terén. Most egy időre előtérbe léphetett a második, a felvilágosult rendi változat. A maga módján ez is a feudális rendszer korszerűsítésével, hasonlóképpen magasabb szint elérésével, egy új típusú, fejlettebb rendi nemzeti állam létrehozásával próbálkozott bizonyos belső reformok segítségével, de nemesi, rendi vezetés alatt. Programjában kezdettől fogva jelentős helyet kapott a felvilágosult művelődéssel együtt a nemzeti nyelv és irodalom ügye. Többnnyire ezt a programot támogatták a harmadik, már antifeudális változat hívei is, azok az értelmiségiek, akik előzőleg a jozefinizmus oldalán próbálták a polgári felvilágosodás céljait szolgálni.

A felvilágosult abszolutizmus és a magyar jakobinus mozgalom bukását követő több évtizedes hullámvölgy után mélyreható változás kezdődik a nemesi politikában.

Az 1832-36. évi országgyűlés alsó tábláján, ahol a köznemesség képviselőinek volt döntő szavuk, a polgári haladás és a nemzeti függetlenség jegyében formálódó reformprogram mellett sorakozott fel a követek többsége Wesselényi, Kölcsey, Deák vezetésével.

A kormányzat gáncsoskodása ellenére egészében véve pozitív az a képsor, amelyet a **reformkor** nevelésügyének fejlődése az országos politikával összefonódva felmutat. A harmincas, negyvenes évek liberális nemesi ellenzéke az országgyűléseken, az azokat megelőző vagy követő megyei vitákban, az általa irányított vagy ösztönzött társadalmi mozgalmakban vagy egyletekben, a mind sűrűbben megjelenő könyvekben, röpiratokban, folyóiratokban, újságokban a köznevelés polgári és nemzeti átalakításának minden lényeges kérdését felveti, és noha a megfogalmazott javaslatok, követelések jó része elodázódik, deformálódik avagy éppen megbukik az udvar és a vele szövetséges konzervatív erők ellenállásán, mégis születnek a nevelésügyben előremutató eredmények. A gazdasági, társadalmi, kulturális életben meggyorsuló erjedés közepette áttörés következik be a magasabb fokú oktatás magyarnyelvűségében; szép sikereket ér el az óvodai mozgalom; az elemi iskolának a II. Ratiót meghaladó új szabályzata, a tanítóképzésnek új intézményrendszere születik; a honi ipar és mezőgazdaság fejlesztésére indult társadalmi mozgalmak előmozdítják a szakoktatást; a társadalmi érdeklődés homlokterébe kerül és gyakorlati sikereket is felmutat a magasabb fokú leányiskolázás; amellet, hogy kibontakoznak a népművelés kötetlenebb, ismeretterjesztő formái, szaporodnak az iskolák, nő a tanulók száma; a haladó művelődéspolitikai törekvések befolyása alatt fejlődik, differenciálódik a pedagógiai irodalom. Ám a legfontosabb pedagógiai eredmény: az iskolai nyelvvédő, irodalompártoló törekvésekből kinőtt diákmozgalmak, politizálni is kezdő diákegyesületek és önképzőkörök pezsgő légkörében olyan új diáksereg s vele együtt — a közéletre nevelve és nevelődve — legjobb pedagógusaink olyan új gárdája alakul ki, amelyet nem érnek felkészületlenül a reformkort betetőző polgári forradalom embert próbáló feladatai.

1848 márciusa végre megteremtette a magyar társadalom gyökeres polgári átalakulásának feltételeit. Ezzel párhuzamosan megindította egy új magyar közoktatási rendszer kiépítését is.

Az 1848. évi XI. törvény elrendelte, hogy „minden bevett vallásfelekezet egyházi és iskolai szüksége közálladalmi költségek által fedeztessék”, tehát közadóból. Ezzel megszűnt hazánkban az iskola-fenntartás évszázados múltra visszatekintő feudális módja.

Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1848. július 24-én a népképviselői országgyűlés elé terjesztette a népoktatás rendezéséről szóló törvényjavaslatát, de a politikai törekvések színpadán időközben — a parlamenti viták helyett — más eszközök jutottak szóhoz. A tanügy kérdései egészen háttérbe szorultak. Bécs fegyveres támadást készített elő a magyar forradalom ellen.

Eötvös nagyívű tervei, kiérlelt koncepciója egy időre nem realizálódhattak. A sors különös kegye folytán viszont második minisztersége ideje alatt — a kiegyezés után — lehetősége nyílt arra, hogy elképzelései jelentős részét megvalósíthassa.

A forradalom bukása után a bécsi udvar a központosító abszolutizmus politikáját követte.

A magyar iskolaügy szervezetére vonatkozó, annak irányítását szabályozó, 1849. október 9-én kibocsátott kormányrendeletben az abszolutizmus központosító törekvésének felel meg az a megfogalmazás, hogy a nevelés és oktatás fölött az állam gyakorolja a főfelügyeletet. Ez a felügyelet nemcsak az iskolára (katolikus és protestáns iskolákra) vonatkozott, hanem kiterjedt a házi oktatásra, a családi nevelésre is. Az államnak ebbe is joga volt beleszólni. A kormányzat következetesen törekedett arra, hogy minden gyermek részesüljön legalább annyi és olyan minőségű nevelésben-oktatásban, amelyet a népiskola nyújt. Éppen ezért rendkívül szigorúan ellenőrizték a 6-12 esztendőes gyermekek tankötelezettségének érvényre juttatását. A gyerekeket sok esetben csendőrral vitték el az iskolába, s emellett a szülőket súlyos pénzbüntetésre ítélték.

Az 1867-es kiegyezés után, az Andrássy-kormányban ismét Eötvös József lett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetője. Eötvös az egész magyar közoktatás gyökeres átforgatását tűzte ki célul, de ebben a többlépcsős folyamatban abszolút elsőbbséget élvezett a népoktatás ügye.

A dualizmus időszakában jelentős fejlődés ment végbe a felsőfokú iskoláztatás terén is. A polgárosodás, az ezzel párhuzamosan kiszélesedő államapparátus egyre több szakképzett értelmiségit igényelt. Ezek képzése folyt — a pesti tudományegyetem mellett — a három újonnan szervezett egyetemen. Kolozsvárott 1872-ben, Debrecenben és Pozsonyban 1914-ben nyitotta meg kapuit új univerzitász.

Az első világháború utáni nehéz helyzetből Trianon súlyával a vállán nehezen áll talpra az ország.

A húszas évek elejének fokozatos konszolidációját nagymértékben elősegítette, hogy a Bethlen-kormány kultuszminiszteri tárcája egy valóban rátermett kultúrpolitikus kezébe került.

Klebelsberg Kunó (1875-1932) olyan politikai tényezőt fedezett fel ebben a legyőzött, kisemmizett, nemzetközileg elszigetelt országban, amely a teljes kilátástalanságból a biztató jövő felé mutatott. Ez a politikai tényező a kultúra.

A magyar társadalom belső szerkezetének fokozatos és igen óvatos átalakítását Klebelsberg az iskoláztatás társadalmának átalakításával, egyfajta „tudásberuházással” kívánta megvalósítani.

Szükség is volt erre a modernizációra, mivel a dualizmus korából átörökölt társadalmi rétegek hiányosságokkal küszködtek, nem feleltek meg a kor követelményeinek:

1. nagymértékű volt az abszolút iskolázatlanság;
2. minden rétegre jellemző volt a szakmai-szakszerű műveltség alacsony színvonala;
3. a középrétegek szakképzettsége, szakmastruktúrája már nem felelt meg a követelményeknek (klasszikus gimnáziumi érettségi, „mezei” jogász végzettség stb.).

Klebelsberg kultúrpolitikájának egyik „vezérmotívuma” volt a magyar néptömegek műveltségi színvonalának emelése, melyet népiskolák tömeges felállításával és az iskolán kívüli népművelés megszervezésével kívánt elérni.

1926-ban és 1927-ben — a miniszter kezdeményezésére — óriási népiskolai program bontakozott ki. 1926-ban törvényt hoztak a „mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról” (1926:7. tc.).

Három esztendő alatt ötezer tanyai tanterem épült Magyarországon. A legmodernebb típustervek felhasználásával, téglafalakkal épült, vörösfenyő padlózattal, hatalmas ablakokkal és palatetővel ellátott épületek voltak ezek. Az iskolákhoz hámszobás tanítói lakás és téglából épített udvari melléképületek csatlakoztak.

Klebelsberg tervei között szerepelt a tankötelezettség 14 éves korig való felemelése, de ennek a feltételei akkor még nem érettek meg.

1927-ben nagyszabású program indult az iskolán kívüli népművelés fejlesztésére. Szükség volt rá, hiszen az ország 6 éven felüli lakosságának 12 százaléka analfabéta volt. Önművelő egyesületeket akartak létrehozni, ahol a felnőtt lakosság elsajátíthatja az írást-olvasást. A hatalmas költségekkel induló mozgalom néhány év múlva elhalt, s csak a 30-as években — gazdatanfolyamok, iparoskörök alakjában — éledt újjá.

A reformok keresztülvitele nem volt könnyű. A törvényhatóságok és a földbirtokosok fényűzésnek tartották a tömegek iskoláztatását. A minisztérium csak szankciókkal tudta a felülről irányított reformokat megvalósítani. De azok is ellenálltak, akik számára meghirdették. Szegényparaszt és munkásszülők ezreit kellett megbüntetni azért, mert gyermekeiket nem engedték iskolába. Az ok most is ugyanaz, mint régen: télen nem volt ruha, amelyben a gyerek iskolába mehetett volna, nyáron pedig nélkülözhetetlen volt minden munkáskéz.

A kultuszminiszter sokat tett a tömeges sportolás színvonalának fejlesztéséért is.

A népiskolához hasonlóan — csak magasabb szinten — a „gyakorlatias jelleg” érvényre juttatását kívánta a polgári iskolák tananyagában.

A szakmai struktúra korszerűsítését a középszintű iskoláztatás fejlesztésével is segíteni kellett. A miniszter szorgalmazta a tananyag gyakorlatiasítását, az élő idegen nyelvek oktatását. A modernizálást szolgálta az új középiskolatípus, a reálgimnázium létrehozása is.

A két világháború között Magyarországon négy tudományegyetem működött: a budapesti, a debreceni, a pécsi és a szegedi. Az utóbbi kettő Pozsonyból, illetve Kolozsvárról települt át új helyére. Az egyetemek fejlesztését is szívügyének tekintette Klebelsberg.

A húszas évek kulturális reformsorozata, a klebelsbergi „konzervatív modernizáció” lassú evolúciós folyamata nem hozta meg a várt sikereket. Az a keresztény középosztály, amelyre a modernizá-

ciós folyamatban támaszkodni kívánt, nem vált az új típusú műszaki értelmiség bázisává.

A hatalom konszolidációjával párhuzamosan — főleg a „deklasszálódástól” való félelem miatt — ismét a régi „nyugdíjas” úri foglalkozások felé fordult az érdeklődése.

A korszak kultuszminisztere és vezető ideológusa Hóman Bálint (1885-1953) történész-kultúrpolitikus volt, aki — egy éves megszakítással — egy teljes évtizedig (1932-1942) állt a Vallás- és Közoktatási Minisztérium élén. Művelődéspolitikájának központi gondolata „a nemzeti egység, a nemzeti erők fokozása és koncentrációja” lett.

A nemzetté nevelés vezérgondolata előnyt élvez még a korábban preferált valláserkölcsi neveléssel szemben is. Az új nemzedék „egyes és egyöntetű” nevelése a legfontosabb, ennek rendelődik alá az oktatómunka és a szakképzés is.

A korszak népoktatását illetően figyelmet érdemel a nyolcosztályos népiskola kialakulásának folyamata.

A nyolcosztályos népiskola felállítását az 1940:20. törvény mondta ki. Eszerint a tankötelezettség hatéves korban kezdődik és kilenc évig tart. Az iskola nyolc tanéven keresztül mindennapi, a kilencedik évben pedig havonkénti egy alkalommal gyakorlati ismereteket nyújt.

A szorgalmi időszak a felső négy osztályban nem szeptembertől júniusig, hanem csak október közepétől április közepéig tart. Ez a helyi igényeknek megfelelően meghosszabítható. Ha a tanuló átlagon felüli tanulmányi eredményt ért el, akkor a nyolc osztály elvégzésével szakközépiskolában tanulhat tovább.

Az 1940:20. törvénycikk gyakorlati megvalósulásának a háború állta útját.

A második világháború után a politikusok többsége egyetértett abban, hogy az államberendezést korszerűsíteni kell: a feudális hagyományok elhagyásával ki kell alakítani a modern, polgári demokratikus jogállamot. Egy ilyen jogállamban a világnézeti pluralizmus elve érvényesül: fontos szerep jut az egyháznak, de tág mozgástérhez jutnak az egyéb felfogások, köztük a materialista-ateista világnézet is.

Az oktatás demokratizálásának helyes alapelve vezette az iskolaügy irányítóit akkor, amikor 1945. augusztus 18-án elrendelték a nyolcosztályos általános iskola megszervezését.

A magyar iskolaügy demokratikus fejlődésének másik iránya a közép- és felsőfokú oktatásban tanuló fiatalok segítésére irányult. Paraszt- és munkásgyerekek tömegei előtt nyíltak meg az intézményes nevelés korábban elzárt lehetőségei: a középiskolák, a főiskolák, az egyetemek.

Az alsóbb néprétegekből származó gyerekek tanulását kívánták segíteni a népi kollégiumok segítségével.

A népi kollégiumok megszüntetése már annak a szovjet mintára megszervezett, totalitáriánus uralomra törő, állampárti diktatúrának a védekezve támadó lépése volt, amely eleve gyanúsnak tartott minden spontán formálódó tartalmas közösséget, még a baloldali eszmék jegyében szerveződő kollégiumi közösségeket is.

A „fordulat évében”, 1948-ban azután a hatalom birtokába jutott baloldali politikai erők már nem tűrhették tovább az iskolai nevelés ideológiai-vallási-világnézeti pluralizmusát. A döntő lépés elkerülhetetlenné vált: sorozatos támadások után sor került az egyházi iskolák államosítására. 1948. június 16-án életbe lépett az iskolák államosításáról szóló 1948:33. tc.

A hatalomra jutó kommunista párt úgy tekintett az iskolára, mint az engedelmes állampolgárok nevelésének eszközére. Ez jól beleillett abba a koncepcióba, amely a politikai célok elérésének eszközévé kívánta deformálni a társadalmi szervezeteket, a tudományos életet, az irodalmat, a művészetet. Természetes, hogy az iskolai nevelést-oktatást is a pártérdeknek megfelelően kell megszervezni. Az oktatásügy is a pártpolitika „szolgálólányává” lett.

Ahogy az általános iskola a hatvanas évekre valóban „általánossá”, tehát általánosan elterjedté vált, úgy mutatkoztak meg az extenzív fejlődési szakaszból az intenzívbe való áttérés nehézségei: megtorpan az „iskolai sikeresség” fejlődésének üteme. Majd lassú fejlődés után a hetvenes évek elejére ismét aktuálissá vált egy újabb kampány a „bukásmentes iskoláért”. A fejlődés a nyolcvanas évek közepére már azt eredményezte, hogy a tanköteles gyerekek 95 százaléka elvégzi az általános iskolát.

A központilag irányított és ellenőrzött centrális tantervekkel, uniformizált tankönyvekkel és módszerekkel működő általános iskola fejlődése, általánossá válása megtorpanásokkal tűzdelt folyamat volt, a fellendülés fázisait ciklikus visszaesések törték meg.

1989 októberétől — a Magyar Köztársaság kikiáltásának időpontjától — újra nyitotta kapuit több felekezeti általános iskola, középiskola, főiskola, egyetem; így újra szerephez jutottak a felekezeti iskolák a magyar oktatásban.

1993-ban fogadták el az új oktatási törvényt, melyhez a Nemzeti Alaptanterv kapcsolódik. A helyi tantervek készítésének joga, a választható (nem központilag előírt) tankönyvek használata a pedagógusnak ad az eddigieknél nagyobb tanári szabadságot.

ISKOLÁK AZ 1948. ÉVI ÁLLAMOSÍTÁSIG EDELÉNYBEN

A kezdet

Edelény a festői szépségű Bódva-völgy kapuja. Három község egyesítése révén jött létre. Borsodot 1950-ben, Finkét 1963-ban csatolták hozzá.

A kisváros mai területén már az őskőkor embere (kb. 350.000 éve) megtelepedett, a Bódva jobb partján lévő kőbányában talált leletek tanúsága szerint. A borsodi földvártól pár száz méterre lévő derékegyházi dombon pedig újkőkori (Kr. e. 5200-2500) település maradványait, kőeszközöket és cseréptöredékeket tártak fel a régészek több ásatás alkalmával. Itt az ún. Bükki-kultúrához tartozó, magas szintű vonaldíszes kerámiát készítő népcsoport élt.

Kerültek elő leletek a bronzkorból, a vaskorból és a kelták korából is.

A Borsodi földvár már a honfoglalás emlékét idézi. Anonymus, III. Béla király névtelen jegyzője, a következőket írja Gestájában a várról: Árpád a honfoglalás során Bors vezért küldte erre a területre, hogy kémlelje ki a vidéket egészen a Tátra hegyéig. Bors azután a környék lakosságát összegyűjtve alkalmas helyen, a Bódva partján várat épített, amelyet az ő nevére Borsodnak neveztek el, „mivel kicsiny volt”. Árpád Bors vezért tette meg ispánnak ebben a várban, rábízva a vidék gondozását.

A tatárjárásig ispánsági központként működő földvár és a körülötte felépült település jelentős szerepet játszott a Kassa felé vezető hadiút ellenőrzésében.

A földvár régészeti feltárása 1987-től folyik. Az 1993-as ásatás alkalmával egy kőtemplom alapjait találták meg a vár területén, melynek építését a XI. századra teszik. Ismerve a magyarországi iskolák történetét, feltételezhetjük, hogy Borsodon (Edelényben) az oktatás szinte egyidős az államalapítással.

Edelény és Finke a XII-XIII. század környékén válhatott jelentősebb településsé, és ebben az időben alapíthatták egyházaikat, és valószínű, hogy mindkét településen működött egyházi iskola, mely egyidős egyházaik létrejöttével.

Edelény szerepe egyre jelentősebbé vált, és ezáltal gazdagodott. Erre utal az 1330-as években épített szép gótikus temploma, mely ma református templom. Valószínű, hogy már korábban is volt a településnek temploma, de az egyház gazdagodása lehetővé tette új templom építését.

A XV. században a huszitizmus is megjelenik Edelényben, de a XVI. században elterjedő reformáció volt a leghatékonyabb az elterjedésben, mert a protestáns földesurak nem is tűrték a katolikus alattvalókat.

A reformáció és az ellenreformáció időszakokénti változásai áldatlan állapotokat idéztek elő. A török hódoltság időszaka még csak fokozta a nehézségeket, és mindkét keresztény vallás tagjainak ritkulásához vezetett; vagy elbujdostak, vagy elpusztultak. Időnként a települések elnéptelenedtek.

Ezekben az évszázadokban az edelényi katolikus egyházközség nem működött. Hasonló a helyzet Borsod községben is, ahol a XVII. században megszűnik az önálló római katolikus egyházközség, illetve az csak az edelényi egyházközség filiájaként (leányegyházaként) működött egy ideig.

Finke is önálló egyházközség volt a feudalizmus első századaiiban. Templomát a „Boldogságos Szűz” tiszteletére építették, amit a XIV. században búcsújáró helyként is látogatnak, bár 1332-1334 között csak 3-4 garasos átlaggal szerepel a pápai tizedlajstromban. A reformáció térhódítása, majd a török hódoltság idején a finkei

római katolikus egyházközség is elveszti önállóságát, és a XVIII. században — az edelényi egyházközséggel együtt — Szirák (ma Borsodszirák) filiájaként működik.

Ilyen állapotok mellett a római katolikus egyházközségek írásos emlékekkel nem rendelkeznek ezekből az évszázadokból, így sajnos az iskoláikról sincsenek korabeli adatok.

EDELÉNY

Római katolikus iskola

Edelényben az 1500-as évek közepétől református egyház működik, a volt katolikus templomban. 1601-től a Rákóczi család birtokába kerül Edelény. Rákóczi György halála után felesége, Báthory Zsófia 1661-ben visszatér a római katolikus hitre. Valószínű, hogy ebben az időben építhették fel a római katolikusok a második templomukat. A templom a mai református templomtól északra — annak közvetlen szomszédságában — állott. Nem lehetett valami erős építmény, mert száz évnyi időt bírt csak ki. 1801-ben használhatatlan volt, sőt, magasabb lévén a protestánsokénál, minden eső- és hóvizet erre szívárogtatott, ezért a reformátusok kérelmére a fenti évben lebontolták. Ettől kezdve a kastély kápolnáját használták a katolikusok egészen 1903-ig, a jelenlegi templom megépítéséig.

Az edelényi római katolikus plébánia újbóli megalapítására 1826-ban került sor. Önálló működésének első éveiben sem volt anyagilag megalapozatlan az egyházközség, mégis a gazdasági előfeltételeket kellett létrehozni az első nyolcvan esztendőben. Az iskolaépítés, a templomépítés és a kántortanítói lakás építése volt a jelentősebb eredmény, mert nélkülük csonka volt a létszámban és igényekben növekvő egyházközség. Alighogy befejeződtek az építkezések, az első világháború megtörte a szembetűnő fejlődést.

Míg a reformációt követő időben és a török hódoltság időszakában Edelény Szirák (ma Borsodszirák) filiája volt egészen 1826-ig, addig az azt követő néhány évtized leforgása alatt az edelényi „anya”-egyházközséghez több filiát kapcsoltak. Négy község: Borsod, Damak, Kálló és Múcsony, valamint két pusztát: Császa és Sáp

tartozott 1856-ban az edelényi plébániához. Finke továbbra is Szirák filiája maradt. Edelény később esperesi kerületi székhely lett.

Tanítás — és valamilyen iskolaépület — valószínűleg volt Edelényben is a XIV. századtól a XVI. század végéig. Ez egyrészt abból következtethető, hogy 1332-1335 között kimagasló jövedelmű egyházközség Edelény, másrészt a korabeli templomépítésből, harmadrészt pedig a plébános korabeli tanítói kötelezettségéből.

1572 után hosszú ideig szünetelhetett Edelényben a római katolikus gyermekek iskoláztatása, már a község pusztává válása miatt is. A visszaszívárgás után sem volt annyi katolikus, hogy igényelt volna külön oktatást. A község egyébként is reformátussá vált ekkor; 1580-ban 18 tanuló látogatta iskolájukat, amelyet a templommal együtt „zavartalanul” birtokoltak. Sőt, az ellenreformáció idején és az 1681:19. tc. rendelkezése után is a reformátusok kezén maradt — lényegében véglegesen — az iskola épülete is. Mivel azonban ezekben az évtizedekben erősödik a helyi katolikuság; valószínű, hogy a XVIII. században felfogadtak egy tanítómestert gyermekeik oktatására, vagy a káplán tanította őket.

1829-ben a „visitatio canonica” szerint még nem volt az egyházközségnek saját iskolaépülete, hanem egy házat bérelt iskolai célra. Ez 1845-ig volt így, ekkor a földesúr, Szász Coburg Gothai Ágost (Auguszt) herceg — ahelyett, hogy a tagosítás alkalmával iskolai céra telket hasíttatott volna ki — telket és házat vett a „város” közepe táján 440 pengő forintért. Ezt a római katolikus egyházközségnek ajándékozva, megvetette az állandó iskola és a kántorlak alapját. Ez az épület — bár átalakították — nem felelt meg a célnak, különösen iskolának volt szűk. A gyermekek száma a cukorgyár akkori virágzása folytán 150-160 főre növekedett. Az akkori plébános, Kassay Imre buzdítása és utánjárása folytán sikerült egy új iskolaépületet építeni 1858-ban, és egy segédtanítói állást is létrehoztak 100 forint évi fizetéssel és ételmezőssel. Az új iskolaépület a Császtai út elején 1993-ban lebontott iskolaépület helyén állt. Erre az iskolára Árvai István, egykori diákja így emlékezik vissza: „Két nagy terme van és közöttük egy szintén tekintélyes előszoba, mely legtöbbször nőtlen tanítók lakásául szolgált. A két nagy teremben a tanulók kettes padokban ültek. A termek nagy szélessége miatt az épület korosodásával a gerendák hajladozni kezdtek, középen több helyen alá kellett dűcolni. Idővel ez

sem látszott biztonságosnak, ezért az épület lebontására, új épület építésére kellett gondolni. Szükséges volt ez azért is, mert az iskolatermek és a lakás belvilága a külső földszinhez képest mélyen a földben voltak, úgy, hogy a sétáló libák benézhettek az iskolaablakon. Tanítás délelőtt is, délután is volt: ekkor jártak az ismétlősök (12-15 évesek). Kb. 1900-tól az iskolát nyáron is igénybe vették a nyári óvodások számára. Ez azt a célt szolgálta, hogy 3-6 éves gyermekeiket a nyári munkát végző szülők biztonságos helyen elhelyezhessék, és a kisdedek a közösségi élethez kissé hozzászokjanak. Vezetőjük mintegy tíz éven át Kun Gáborné (Zsuzsa néni) volt.”

Amikor az 1868. évi törvény életbe lépett, az edelényi római katolikus hitközségnek már két tanteremmel és két tanítóval ellátott népiskolája volt. Az iskolások száma 180-ra emelkedett. 1882-ben mindkét tanterem új padokkal lett felszerelve.

A tanfelügyelőség sürgetésére az iskolaszék elhatározta, hogy az 1909. évben új iskolát épít és tekintettel a gyermekek nagy létszámára, megszervezi a harmadik tanítói állást is. Az iskolaszék az új iskolát egy tágasabb telekre szeretne volna építeni, de az a Coburg uradalom területére esett, és a telekért felajánlott összeget keveselte az uradalom „gazdasági igazgatósága”, így az új iskola a régi, szűk telken épült meg. A tanulók és tanítóik az 1910-11-es tanévet kezdték a maga korában korszerűnek számító új iskolában. (Ezt az épületet bontották le 1993-ban.) Hatülékes vastag deszkájú padokkal és dobogós asztalokkal volt felszerelve. A görögkatolikus vallásúak is ebbe az iskolába jártak.

A római katolikus egyházközség 1930-ban újra iskolaépítésbe kezdett a miskolci tanfelügyelőség felszólítására. A tanulók létszámának gyors emelkedése tette szükségessé a követelményeknek megfelelő új iskola építését, mely a római katolikus templommal szembeni elkerítetlen telekre épült. Az új iskolaépület csak nagyjából felelt meg a tanfelügyelőség elvárásának. A két tanterem és egy szertár elkészült ugyan, de a két tanítói lakásból csak egy fért bele a költségvetésbe.

Az iskolában 1945-ig osztatlan tanítás folyt.

Az elemi népiskolák épületeit a front közeledtével a visszavonuló német — majd később szovjet — csapatok igénybevétték katonai (raktár stb) célokra, a padokat eltűztették, a kályhákat elvitték, az egyéb felszerelések tönkrementek.

Az edelényi római katolikus iskola éppen az 1944-45-ös tanévre lett nyolcosztályos, de az első két őszi hónapban is csak három tanteremben és három tanerővel folyt a tanítás, mivel a többi behívták katonának. A tanév elején beiratkozott 369 tanuló egy része a front átvonulása után nem járt iskolába, és a megjelentekről szomorú képet fest a napló: „táplálkozásuk, ruházatuk és tanszerrel való ellátottságuk hiányos és gyenge.” Az oktatás folyamatosságát valószínűleg járványveszély miatt szűkítette meg a főszolgabírói rendelkezés, amelynek értelmében március 17-29-e között szünetelt a tanítás.

Az edelényi római katolikus iskolában az 1947-48-as tanévben már nyolc tanerő működött. A nyolcadikosok zöme csupán beiratkozott, de nem lehetett osztályozni őket a sok hiányzás miatt. Így érkezett el az edelényi római katolikus iskola az államosítás évébe.

AZ EDELÉNYI RÓMAI KATOLIKUS ISKOLA VOLT TANÍTÓI

1. Fridrich Antal	— 1895
2. Fürj Miklós	— 1895
3. Karnis Viktor	— 1911
4. Kis Benedek János	1912 — 1955
5. Gáll Ambrus	1873 — 1884
6. Tamás József	1886 — 1890
7. Zsigrai Géza	1892 — 1899
8. Garzsik Gusztáv	1899 — 1900
9. Resli Rezső	1900 — 1901
10. Katrics Vilmos	1901 —
11. Makk István	1901 — 1906
12. Majtényi József	1906 — 1923
13. Kulcsár Kálmán	1911 —
14. Joó Vencel	1922 — 1965
15. Rozinay László	1922 —
16. Simkovits István	1923 — 1967
17. Szabó Jolán	1925 — 1928
18. Szabó Mária	1928 —

Református iskola

Edelényben református egyház a XVI. század derekán alakult. Erre vonatkozó helyi okmányok nem maradtak fenn, mert egy 1793 előtt pusztító tűz az egyház anyakönyveit, egész irattárát elhamvasztotta. A kezdeti időkre visszanyúló vázlatos történetírást az egyházszervezeti főhatóságok iratai teszik lehetővé.

A reformáció meggyökeresedésével az iskola is megalakult, és megkezdődött az oktatás, mely a török hódoltság és az ellenreformáció idején időnként szünetelt, s volt idő, mikor maga a gyülekezet is végveszélybe került.

Az iskola történetéhez a XVIII. század végéig szintén csak elszórt adatokkal rendelkezünk.

Az Edelényre kötelező érvényű „Borsod-Gömör-Kishonti cikkek” a reformáció szellemében mondta ki: „A lelkészek tiszte az iskolákról gondoskodni”, mint amelyek „az egyház veteményes kertjei”. A lelkészek voltak a tanítók is. Erről tanúskodik az első fennmaradt díjlevél 1598-ból, amely „a lelkészi és tanítói kettős munkáért adott”. A kezdeti években, sőt évtizedekben maguk a lelkészek alkalmazták, mégpedig saját költségükre, külön tanítót — ahol és amikor munkamegosztásra szükség, illetve lehetőség volt. Ez történt Edelényben is, ahol egy XVII. századbéli feljegyzés szerint: „Az régi prédikátor mestert is tartott, fizetését magából adta meg”, amíg a hozzá tartozó Sáp számottevő település volt, és Borsod is leányegyházaként szerepelt.

Az 1790/91-es országgyűlés 26. törvénycikkének 6. bekezdése értelmében a protestáns egyházak szabadságot nyertek a tanítás — tanulás módjának, rendjének meghatározására iskolájukban. A tanügy fellendülésnek indult. Az egyházkerületek kidolgozzák kiváló tanulmányi rendszereiket, fokozódik megvalósításuk ellenőrzése. Az utóbbira mind a tanítók, mind a tanulók szempontjából szükség volt.

Egészen a sárospataki Tanítóképző Intézet megalakulásáig (1857) Edelényben (is) azok tanítottak, akik tanulmányaikat nem fejezték be a kollégiumban. (Innen érthető, hogy javadalmuk a lelkészekének felét tette ki.) Igaz, a magyar nyelven előadott tantárgyak között ott szerepelt 1796-tól kezdve a pedagógia, de ez önmagában nem jelentette a szükséges pedagógus-továbbképzés biztosítékát.

Az 1793. június 18-i egyházkerületi közgyűlés határozata értelmében ellenőrizni fogják a kiküldött vizitátorok, „a tanító micsoda móddal szokott tanítani, mint szokta azt amit tanulni kell előre megmagyarázni” és „nem szaporítja-e ok nélkül a vakációkat? Nem dolgoztat-e a gyerekekkel, ezáltal őket a tanulástól elvonván?” A tanítókat évente egyszer vizsgáztatták is. 1805-től a „Vallásra béveztő és ábéczés könyvetskék”-ből, 1815-től a Heidelbergi Kátéból és az egyházkerület által előírt tankönyvekből, ill. 1843-tól „azon tudományokból, melyeket tanítani tartoznak a főtiszteletű egyházkerület által kiadott tanítási rendszer szerint.”

Ugyancsak az 1793. június 18-i előírás értelmében „Meg kell mindenik rendbéli tanítványokat próbálni mit és mennyire tudnak, és hogy nem csak könyv nélkül, hanem ugyan értelemmel tanulnak-e?” És hogy ez ne legyen pusztá formalitás: „A szülék akkor vihetik ki az oskolából gyermekeiket, ha a tudományokban, mellyekre szükség vagyon, járatlanok nem fognak lenni, melyre nézve tisztelendő predikátor urak az oskolába járó gyermekeket, minek előtte az Úr asztalához járulnának, meg fogják próbálni, és ennél fogva, ha tapasztalják a gyermekek tudatlanságát, a szüléket disponálni fogják gyermekeiknek mindaddig az oskolából való ki nem vételére, míg a szükséges dolgokat meg nem tanulják.” A presbitérium választott iskolafelügyelői havonta, a lelkész pedig kéthetenként köteles helyi ellenőrzést gyakorolni.

Hogy mennyire kellett — és milyen kevés foganattal jártak Edelényben — ezek az utasítások, mutatják a helyi panaszok és az egyházlátogatók jelentései. Az egyházközösségi közgyűlés 1808. február 7-én hanyagsága miatt kénytelen felmondani Várallyai Péter rektornak, aki mégis marad, mert ígéri: ezután „hűségesebben fogja folytatni a maga köteleességét.”

1832. április 15-től a panaszok sokasodására az előírtnál is jobban fokozzák az ellenőrzést a presbitérium képviselői: „Minden két hétben az oskolát vizitálni a predikátorral együtt kötelesek.” 1833. augusztus 20-án így is fegyelmi tárgyalás indul, mert „Oskolánk rektora, Molnár József az oskolába járó gyerekekkel keveset gondol; felesége és gyermekei pedig hol egy, hol más dolgokra a tanulástól elfogják.”

Az egyházmegyei kiküldöttek tapasztalatai sem megnyugtatóak. „Mester van, de tanítványok nincsenek, egy-két gyermeketskén kívül, melynek a consistorium azt az okát adta, hogy az oskolaházat el nem készíthették.” (1801) Ezért még 1807-ben is „a gyermekek folyvást az oskolába nem járhattak; következőképpen a tudományban kevés előmenetelt vehettek.” Amit legjobb esetben jelenteni lehet általában: „az iskola a gyermekeknek kevés száma és gyengeségekhez képest tűrhető” (1809), vagy: „gyenge tanulókból áll, tehetségekhez képest meglehetősen taníttatnak.”

Az 1830-as évek közepétől mutatkozik fellendülés. A gyerekek jól olvasnak, „s különösen a számvetés mesterségében gyakoroltatnak”. (1835) 1843-ban használják először a meghatározott kézikönyveket. 1845-ben „18 gyermekek olvasásban, írásban, éneklésben gyakoroltatnak, erkölcstudományról, vallásra való bevezetésből és magyarhon ismeretéből helyben hagyó feleleteket adtak”, csak a számtanban kívánható nagyobb jártasság. Ugyanakkor Borsod-vármegyének még 1838-ban kelt utasítására a tudományos földművelés elemeinek gyakorlati taníthatósága érdekében a falusi iskoláknak kiutalásra javasolt telekből tagosítás folytán részesedik az edelényi református iskola is.

Az 1847-es felmérés ismét visszaesést rögzít. „Az iskola külsejére nézve elég tágas és világos, de a tisztaságra nézve több gond ajánlatott. Belső dolgaira nézve: a tanításnak kevés foganatja látszik, a könyvnélküli tudományokban némi készséggel bírnak a felmondásban, de az értelmesség hiányzik. Olvasásban, írásban és számvetésben gyengék; de a gyerekek is rendesen nem iskoláztatnak, a mulasztások felette számosak lévén”.

A mélyhullám az Eötvös névéhez fűződő 1868. évi iskolareformig tart.

A gyermekek 1859-ben az írás és számolás mellett tanulják a Kátét, az erkölcstudományt, a vallásra való bevezetést, szenthistóriát. „Olvasókönyvük az Új Testamentum és a Soltárok.” 1860-ban 30-an jártak 3 osztályba. „Az első osztályban vannak a betűzők, szótagolók, kérdve olvasók, kik egyszersmind 10 parancsolatokat, erkölcsi szabályokat, apostoli hitformát, szükséges imákat is tanulják.” A második osztályban új tantárgy a szenthistória és a számolás. 8 növendéke „az olvasásba meglehetősen bevezetve” van, de „írni

közülük még csak kettő tud.” A harmadik osztály tárgyai: Hübner Bibliái történetei, Heidelbergi Káté, vallásra való bevezetés, olvasás, írás, éneklés, számtan. 1863-ban 35 gyermekből a látogatók előtt „olvas öt fiú és három lány folyvást — három értelmesen is”. A következő két év jelentése festi a legsötétebb képet: a gyerekek „osztályozva nincsenek, s nem is tanulhatják eszerint a kiszabott tárgyakat... Az iskola nincs kellőleg felszerelve, sőt még asztalok és székek sincsenek...” (1864) „Az egész tan módszer a régi, taneszközök egyáltalán nincsenek.” (1865) A presbitérium csak 1865. szeptember 1-jén jelenti: „Az iskolát rendbeszedtük, belé asztalt, s két hosszú széket csináltattunk... tekintetes Balassáné kegyes ajándékából az iskolába egy álló író táblát nyertünk.”

Nem kedvezőbbek a körülmények még 1868 elején sem: „tanterv nem alkalmaztatik, a kézi- s vezérkönyvek nem használtatnak. A tanköteles gyermekeknek szüleit, ha a gyermekeiket elfogják az iskolától, az egyháztanács a hatalmában lévő eszközökkel nem kényszeríti kötelességük teljesítésére.” Ez az év mégis fordulóponttá válik az 1868:38. tc. értelmében, amely az államhatalom súlyával írta elő a tankötelezettség korhatárát, állította fel az ismétlő iskolát, szabta meg a tananyagot, gyakoroltatott ellenőrzést. Ennek következtében az 1868-69-ik tanévben beindult a IV. osztály, 1874-ben kifüggesztik a tanrendet, megjelennek a falitáblák, különböző taneszközök, 1878-ban „A tanoncok osztályokba sorozva... a kiszabott tantárgyakat nem teljesen” ugyan, de tanulják.

Miután 480 koronával a tanítás gazdasági alapja biztosítva lett, a századforduló tájára az iskola felnőtt a kor megkívánt színvonalára. Az 1908. szeptember 1-jei egyházmegyei közgyűlés a dicséretes iskolák kategóriájában említi. 1910-től fordítanak évenként számottevő összegeket a felszerelésre. Pl. ebben az évben vásárolnak 4 történelmi képet, 12 különböző taneszközt 60,31 koronáért, javíttatják ki Európa falitérképet. 1913-ban a Népiskolai tanítói és ifj. Könyvtár I. II. típusáért 214,62 és tankönyvekért 51,02 koronát fizetnek stb.

1873-ban nyíltan felmerült — országos közhangulat hatására — az iskolaállamosítás problémája. Október 19-én közgyűlés elé kerül a kérdés: „képes-e az egyház a felekezeti iskolát fenntartani? E kérdésre egyhangúlag az lőn a felelet, hogy az egyház, mint eddig, úgy ezután is képesnek érzi magát, és akarja is iskoláját feleke-

zetinek megtartani.” Környékünkön azonban napirenden marad a téma. Ezért az egyházmegye határozattal hívja fel a lelkészeket, hogy „az iskola államosítási mozgalmakról” jelentést küldjenek. 1910. augusztus 30-31-én ugyan „egyházmegyénk területén ez idő szerint ilyenmő mozgalmak nincsenek: mégis az éber vigyázásra közgyűlésünk is felhívja az iskolaszéki elnököket.” Másfelől viszont nemcsak a tanítók, hanem a lelkési kar részéről, sőt egyházkormányzati szintről is hallatszottak pozitív vélemények. Ezt tükrözik pl. az 1911. szeptember 5-6-án tartott egyházmegyei közgyűlés megnyitó szavai, amelyek 1888-ra hivatkozva így hangzanak: „mintha még akkor erősebb szálakkal lett volna az iskola az egyházhoz mint édes testvéréhez csatolva, még akkor nem hangzottak oly magas tónusban az iskolai államosítás szükségességének nagy kérdései, melyeknek egyházi életünkre kiható előnyös volta felett még eddig teljesen elfogadható alakban nem döntött a gyakorlati élet és habár ennek hangoztatása új erőt kapott is a Tiszán-túli püspök ajkáról hallatva, és habár a tanítók nagyrésze ennek megvalósulásától várja is boldogulásának ígéretföldjét, mint az a legközelebbi országos tanító gyűlésen kifejezést nyert: de azért én azt hiszem, hogy az még sokáig fog előttünk nyílt kérdés maradni, mert az állam nem szívesen veszi vállaira a felekezetek által eddig emelt terheket; márpedig ha ezt nem teszi, marad a régi helyzet; hiábavaló lesz a jobb jövő utáni sóvárgó vágyakozás”.

Az épület 1909-ben felújításra szorult: falai alacsonynak bizonyultak, tanterme szűk lett, tetőzete megrozszant. Ettől kezdve öt éven át folyt a vita az építkezés felől. A község telket ajánlott fel új tanteremre és egy haladó gondolkodású kisebbség modern tanítói lakást és hozzá csatlakozó tantermet kívánt építeni, de végül is 1914-ben csak az épület beosztásának megváltoztatására, kibővítésére, falainak felemelésére került sor.

1912. augusztus 25-én Kövér Gyula tanító állásáról lemondott. A megüresedett állásra Istók László damaki tanítót választották meg. Ezt a bejegyzést egy presbitériumi gyűlés jegyzőkönyvében olvashatjuk. Az alábbiakban még néhány bejegyzést közlünk, az államosítás évéig — 1948-ig.

Az 1919. április 13-án tartott gyűlésen az elnöklő segédlelkész felolvassa a Forradalmi Kormányzó Tanács 2206/KTE. sz. XXII.

rendeletét az iskolák államosításáról. Presbitérium, mint iskolaszék sajnálattal veszi tudomásul a rendeletet s fájlalja, hogy iskoláját el kell veszíteni. Elnöklő segédlelkész jelenti, hogy a vallást Istók László tanító a márciusi fordulat óta nem tanítja, s így a vallásoktatásról gondoskodni kell.

1926. május 16-án a gyűlést vezető elnök tudomására hozza a presbitériumnak, hogy a tanfelügyelőség az iskolát nem találja megfelelőnek, felhívja az iskolafenntartót, hogy a kor kívánalmainak megfelelően alakítsa át, ha a maga erejéből nem képes, úgy államsegély kérvényezésével. A presbitérium megállapítja, hogy sürgető figyelmeztetés nélkül is érzi és tudja, hogy iskolája átalakításra vár, majd úgy dönt, hogy az államsegély elnyeréséhez szükséges tervrajzot és költségvetést elkészítteti, és államsegélyért folyamodik. 1928. július 8-i jegyzőkönyv szerint Istók László tanító bejelenti, hogy a disznóshorváti községi iskolához történt megválasztása miatt a tanítói állásról lemond. Pályázatot hirdetnek a Néptanítók Lapjában.

Ugyanezen év és hónap 15. napján tartott gyűlésén az elnöklő lelkész előadja, hogy a nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr 10697/1928. VIII. a.sz. rendeletével a kir. Tanfelügyelőség felterjesztésére az edelényi református egyháznak az elemi iskola új tantermének felépítésére és a tanítói lakás kibővítésére az Országos Népiskolai Alapból 8.000 pengő segélyt engedélyezett.

Az 1929. szeptember 1-jei presbitéri gyűlés jegyzőkönyve azt írja, hogy Kulcsár Sámuel miskolci építési vállalkozó 10.343 pengő 25 fillér összegű ajánlata a legolcsóbb, így őt bízták meg az iskola felépítésével.

Az 1937. október 17-én tartott gyűlésen Bálint Endre tanító jelenti, hogy a vezetése alatt álló elemi iskolában a gyermekek létszáma 80-ra emelkedett, s különösen az I. osztályosok száma nagy, mintegy 26. Kéri a presbitériumot segédtanerő alkalmazására az 1937-38. iskolai évre.

1939-ben Bálint Endre bevonul katonai szolgálatra, majd 1941-ben állami tanítónak nevezik ki, és az edelényi állásáról lemond. Katonai szolgálata alatt Maklári Papp Kornél helyettesíti, majd amikor itthagyjá Edelényt, Mikó Klára helybeli tanítónőt választják helyére.

Az 1941. február 6-i gyűlés jegyzőkönyve arról tanúskodik, hogy ismét megüresedett a tanítói állás, melynek betöltésére öten pályáztak, és az öt pályázó közül Béres Jánost választotta meg a presbitérium titkos szavazással, aki állásáról lemond, így újabb választásra kerül sor, és Béki Miklós lesz a tanító.

1947. szeptember 1-től az iskola általános iskolává alakult át, majd 1948. július 1-től államosították.

REFORMÁTUS LELKÉSZ-TANÍTÓK EDELENYBEN

1576 — 1652 KÖZÖTT

1. Petneházi Simonis János	1576
2. Kállai János	1586. aug. 16., nov. 18.
3. Debreceni Gergely	1587. aug. 29.
4. Kállai János	1587. nov. 25.
5. Petneházi Simonis János	1589. okt.,
1590. okt. 22.,
1591. aug. 21.
6. Kállai János	1595. nov. 8.
7. Csengeri Lőrinc	1595
8. Miskolci János	1606. aug. 24.
9. Egri Kónya Bálint	1608. aug.,
1610. jún. 15.,
szept. 2., okt. 27.,
1612. okt. 28.
1613. nov. 9.
10. Szentmiklósi János	1620. júl. 1., szept. 5., okt. 31.,
1621. jún. 16., okt. 24.,
1622. aug. 16., okt. 29.,
1623. aug. 13., nov. 5.,
1624. jún. 26.
11. Jánosi Gergely	1652. szept. 4.

REFORMÁTUS TANÍTÓK EDELENYBEN

1. Várallyai Péter	1808 körül
2. Fazekas János	1814 körül
3. Molnár József	1818 körül — 1863
4. Nagyszegi András - helyettesként	1863 — 1864
5. Molnár István	1864 — 1866
6. Hollós János	1867 — 1868
7. Tóth István	1868 — 1871
8. Sipos Károly	1871 — 1891
9. Sarudi Ottó	1891 — 1892
10. Vaskó László	1892 — 1893
11. Pethő Zsigmond	1894 — 1895
12. Pap Mihály	1896 — 1906
13. Kövér Gyula	1906 — 1912
14. Istók László	1912 — 1928
15. Bálint Endre	1928 — 1941
16. Béres János	1941 — 1941
17. Béky Miklós	1941 — 1948
18. Cseh Margit	1943 — 1943
19. Tóth Irma	1943 — 1948
20. Németh Jolán	1947 — 1948
21. Kletz Ilona	1947 — 1948
22. Csabay Bertalan	1947 — 1948

Izraelita iskola

Ballagi Károly az 1885-ben megjelent könyvében a következőket írja az iskoláról: „Az izr. iskola 1868-ban keletkezett. Mint magán és kezdetlegesség stádiumában lévő iskola primitív berendezéssel bírt, magánházaiban volt elhelyezve. Tanítványok száma 15 volt, kik fejenként 3 frt tandíjt fizettek egy-egy hónapra.

1883-ban ez iskola engedélyezett magánjellegű iskolává lett, melyet ez évben 31 gyermek látogat. Vezetője s tulajdonosa Schwartz Lipót, kép. 18 év óta működő tanító.”

Az Edelényből elszármazott, jelenleg Izraelben élő Deutsch Lajos bácsihoz fordultam levélben, hogy írjon az edelényi zsidó iskoláról. Lajos bácsinak 73 éves kora ellenére jó a memóriája, és szívesen tett eleget kérésemnek. Az alábbiakban leveléből idézek:

„Eleinte kevés tanuló volt az edelényi zsidó iskolában. Szüleim tanítója Schwartz Lipót volt, aki a lányoknak hittant és héber olvasást tanított, míg a fiúk részére délután külön hittantanár volt. Sok nem zsidó gyerek is járt iskolába velük, mert a nívó magas volt. Amíg az iskola nem lett „államsegélyes”, a hitközségnek kellett a tanító teljes javadalmazását fizetni, ami csak akkor nyújtott megélhetést, ha a tagok látták a tanító eredményességét.

Sok edelényi tehetősebb család gyermeke zsidó iskolába járt. Pl.: A jaszenovai Benczúr fiúk, vagy a Nagy jegyző család (anyjuk neve: Hörk Emilia) gyermekei. Még az én elemista koromban is velünk jártak a Tamás gyerekek (anyjuk neve: Románszki Anna), a borsodi Borbély Laci, Horváth Lajos.

A későbbi tanerők: Ellenbogen Rózsi, Pilczer (a keresztnévét nem sikerült kinyomozni), Schei Lipót, Weisz Jenő és az utolsó másfél évben, 1943-44-ben Klein Margit. Ő borsodi származású, itt él Izraelben, beszéltem is vele. Most 76 éves. 1944-ben a tanítást abba kellett hagyni hónapokkal a deportálás előtt.

Az iskola a hitközségi udvarban volt. A templom és a többi középület telkét anyai nagyapám testvére — Gärtner Ézsaiás — adta a hitközségnek.

Apai nagyapám hitközségi elnök korában, tehetősebb zsidó társával adományt juttatott a hitközségnek — és országos gyűjtést is rendezett —, hogy a templomon kívül fürdő, rabbilakás, iskola, vallási tanház, és két ún. „köser” mészárszék is épülhessen.

Az iskola berendezése az én tanulóidőm alatt fehérre meszelt falhoz épített szekrényekkel, üveg alatt bemutatott kiállítási tárgyakkal, katedrával, tanári asztallal és iskolapadokkal volt felszerelve, és egy hatalmas vaskályha volt a fűtőtest. A legmagasabb létszám 56 tanuló volt. Délelőtt a „nagyok”, III-VI. osztályosok, míg

délután a kicsik, I-II. osztályosok tanultak. A mindenkori, csak egy személyből, álló „tanszemélyzet” még ismétlő iskolát és könyvtárat is működtetett.

Az én tanítóm Weisz Jenő, zeneileg antitalentum volt, így mindig Rozinay László római katolikus tanító jött segíteni. Az éneklés még ment neki, de a hegedülés nem. A templomot úgy tudom 51-52-ben bontották le, akkor én már Izráelben laktam, és az akkori rendszer semmiféle kapcsolatot nem tűrt meg velünk. A többi épület 1986-ig megvolt.

Az iskola a mindenkori miskolci tanfelügyelőség felügyelete alatt állott és gyakran ellenőrizték. Az államsegély 111 pengő volt. Ezt azért tudom, mert a négy elemi után, mint magántanuló végeztem el a négy polgárit Weisz Jenő irányításával, és az államsegélyről szóló csekket mindig megmutatta. Később, 1937-41 között a miskolci Felsőkereskedelmiben tanultam és ott érettségiztem 1941-ben.

Weisz Jenő nagyon szerény ember volt, mi 10 pengőt fizettünk egy hónapra, pedig naponta oktatott.

A szokások ugyanolyanok voltak, mint a többi felekezeti iskolában. Testi fenytetés nem volt, legfeljebb a sarokba állított a tanító bácsi (fiatal kora ellenére ezt a megszólítást akarta). 1907-ben született és Mexikóban halt meg körülbelül 15 éve. A felesége nem tért vissza a deportálásból és oda vándorolt ki, tudniillik ott lakott pár edelényi család.

Weisz Jenő az akkori magyarországi közigazgatásban használatos rangokat adta a tanulóknak. Ezek felügyeltek a kisebbekre, hiszen nem lehetett egyszerre ennyi gyerekekkel foglalkozni. A gyengébb tanulókat segítették, de a fegyelmet is részben ők tartották. Természetesen az idősebb jó tanuló gyerekek kapták a „rangokat”. Volt tehát bíró, jegyző, szolgabíró, főszolgabíró, törvényhatósági bizottsági tag, alispán, főispán. A rendszer jól bevált, persze nem viselkedett úgy senki, mint „vitéz” Bizony Emil edelényi kegyetlen főszolgabíró.

Mint a mellékelt egyik képen (amit halála előtt Weisz tanító küldött Mexikóból Salamonovics Aladár által) látható, mi is megünnepeltük március 15-ét, úgy ahogy akkor kellett és kellene most is. Zászlókkal, kokárdával, piros-fehér-zöld szalaggal, Talpra magyarral és Szép vagy gyönyörű vagy Magyarországgal.”

BORSOD

Római katolikus iskola

Borsodon az oktatás egyidős lehet az államalapítással, hisz a tárjárásig megyeszékhely volt, és mint ilyen, jelentős egyházzal bírhatott. A XVI. század közepén a reformáció terjedésével szűnhetett meg római katolikus egyháza és iskolája.

Hosszú szünet után — 1946-ban — szervezték meg újra iskolajukat. Szeptember 1-jén két tanerővel kezdték meg a tanítást a volt ispáni lakás kissé átalakított épületében (ma Borsodi út 140. sz.). A tanfelügyelőség a Kárpátaljáról áttelepült és Irotán tanító Juszko Istvánt és feleségét helyezte az iskolába tanítani. A házaspár 1947. október 1-től Budapestre költözött.

1947-ben a római katolikus egyház megvásárolta a Bárczay-kastélyt iskola és tanítói lakás céljára 66.000 Ft-ért. Ebből az egyház 44.000 Ft-ot fizetett ki, a többit az államosítás (1948) miatt az állam egyenlítette ki.

A BORSODI RÓMAI KATOLIKUS ISKOLA VOLT TANÍTÓI

1. Juszko István	1946 — 1947
2. Juszko Istvánné (Siska Magdolna)	1946 — 1947
3. Várkonyi Olivérné (Sall Magdolna)	1947 — 1948
4. Demkó István	1947 — 1948
5. Böck Kornélia	1948 — 1948

Református iskola

A borsodi református iskola keletkezése a XVI. század végére tehető, amikor Borsod ura, Magócsi Gáspár, itt református egyházat alapít.

Az első konkrét adat, amely a borsodi iskola mesterére — tehát az iskola létezésére — utal, az 1598-as Protokollumban (javadalmi jegyzőkönyv) olvasható, amikor a borsodi eklézsia filiája (leányegy-

háza) volt az edelényinek: „Mind búza szántóföldek, rétek és egyéb fizetések szerint vannak, mint Edelenben, excepto (kivéve) az bor csak a predikátoré, nints az mesternek közi hozzá.”

Az 1665. évi lelkészi javadalmi jegyzőkönyv alapján arra következtethetünk, hogy a lelkipásztor maga látta el a gyermekek tanítását, mert az éneklésért — ami egyébként a mindenkor mester tiszte volt — külön díjazást kapott.

1711-ben a borsodi eklézsia Balajt filiája volt, s a borsodi rektor javadalmazása arra enged következtetni, hogy a rektor a predikatori teendőket is ellátta.

Az 1759. január 27-i egyházlátogatási jegyzőkönyvben találkozzunk először név szerint is a rektorral, aki Ónodi György volt. A XVIII. század végén és a XIX. század elején a borsodi iskolában latin nyelvű oktatás folyt, amikor az sem Edelényben, sem a környék iskoláiban nem volt. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy Borsod lakosságának fele nemesekből állt, így a község anyagilag jobban állt, és a nemesek társadalmi helyzete megkívánta a latin nyelv ismeretét.

1775. július 1-jén Borsod község lakosainak száma 291, Edelényé 266, Miskolcé 8.039.

A borsodi egyház irattárában 1793-tól találhatók iratok, így ettől az időtől kezdve többet tudunk az iskola munkájáról is.

1797-ben a kurátorok számadásában azt olvashatjuk, hogy a kurátor az iskolánál május 9-én járt vizitátoroknak húst és két itce bort vásárolt, továbbá, hogy az „oskola komoráját” tapasztatta. „Rector Szigeti András úr 6 Rft-ot (rénes forint) vett fel kölcsönképpen az eklézsia pénztárából.” Ha „komora” volt, valószínű, hogy rektori lakás is volt. A vizitátorok azok az egyházmegyei körlátogatók voltak (rendszerint két lelkész), akik általában február hónapban minden évben egyházlátogatást végeztek, megvizsgálták az egyház külső és belső rendjét, s annak szerves részeként „az iskolát mint az anyaszentegyház veteményes kertjét” is meglátogatták.

Az 1799. január 4-i feljegyzésben a következőt olvashatjuk: „Szigeti András iskolamester becsülettel marasztatik és szívesen meg is marad”. Igen kedves bejegyzés olvasható az 1802. február 13-i egyházmegyei iskolalátogatásról: „... szembetűnő képen kitetszett... a

tanítónak szorgalmatossága; a gyermekek akadozás nélkül és értelmesen feleltek. E mellett tsinosan és emberségesek voltak”.

Az 1804-es díjlevélből kitűnik az akkori iskola szervezete és a tanítási anyag témaköre is. Nincs ugyan még kifejezetten osztályrendszer, de nyolc csoportban foglalkoztak a gyerekekkel.

1. ábécista	= az ábécét tanuló gyermek,
2. syllabizáló	= aki már szótagolva olvas,
3. olvasó	= olvasni tudó gyermek,
4. simplicista	= az egyszerű (alapvető) dolgok tanulója,
5. duplicista	= többfajta dolog tanulója,
6. comparista	= előkészítő osztályt végző, a magasabb, latin osztályba lépő tanuló,
7. conjugista	= a nyelvtanban az alaktant tanuló,
8. grammatista	= a teljes nyelvtant tanuló.

A tanulók ősztől tavaszig jártak iskolába, különböző időközökben mentek fel másik csoportba, és maradtak ki az iskolából. Ezt látjuk még az 1860-as években is. Korra és nemre való tekintet nélkül ahhoz a csoporthoz tartoztak, amelyikben tehetségük és tudásuk alapján éppen megfeleltek.

Az 1806. március 6-i egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint már iskolai anyakönyv is van, de ez sajnos nem maradt fenn.

Az „oskolaházban” volt a rektor lakása és a „klasszis”, azaz a tanterem is. Ez az épület a mai „kis” iskolatelek hátsó udvari részén volt, háttal a kis utcának (ma Déryné u.). 1938-ban bontották le, addig tanítói lakás volt. A 24 négyzetméter alapterületű tanterem felszerelése két kecskelábú asztal ülőlócákkal és egy festett tábla volt. A gyerekek egy bibliai olvasókönyvből és egy énekeskönyvből tanultak. A számadási naplóból kiderült az is, hogy az iskolát boglya-kandallóval fűtötték, az ajtókat rekesztővel zárták.

A számadási könyvek 1816-tól feltüntetik az „exámeni” költségeket is. Az „exámenek” az évközi vizsgák voltak, amelyeket a már korábban említett vizitátorok végeztek a presbitérium jelenlétében. Már egy 1805. június 9-én érkezett, a vizitátorok részére szóló felsőbb utasításban a „következő pontok parancsoltattak közönségessé tételni: A tractusok fel fognak szorgalmasan vigyázni, hogy a

falusi iskolákban is, a Vallás bevezető és Ábécés könyvetskék útmutatások szerint folyon a tanítás: melyre nézve az Oskola Mesterek szokott Censuraztatások alkalmatosságával azon Könyvetskébül is megvizsgáltassanak.”

Ezekből az utasításokból ismeretesek a használt könyvek és következtetni lehet a tanítási anyagra is. Az 1815. évben a következő Tractuális végzésről olvasunk: „Az oskola rektorok cenzorai kérettetnek, hogy a sárospataki Kathekézis mellett szükség lesz az oskola mestereket azokbul a könyvekből is cenzurázni, amelyeket a Főtiszt. Superintendencia végzése szerint tanítani kell a gyerekeknek, mitosadások a Tudományok Summája, a Vallásra vezető könyv, stb.”

Az egyházi vizitátorok a későbbi években is meglátogatták az iskolákat, így a borsodi református iskolát is, egészen az államosításig. A vizitátorokat ellátta az egyház étellel, itallal, fuvarral, napi-díjjal. A mindenkori rektor (tanító) pedig a múlt század végéig megkapta az exámeni tiszteletdíját „rektori fáradság”, „jótétemény” vagy „jutalom” címen.

Az eklézsia, mint iskolafenntartó karbantartotta, felszerelte az iskolát, a tanítói lakást s a hozzá tartozó melléképületeket.

1831-ben három osztályban folyik a tanítás a március 9-én készült díjlevél szerint; de az is kitűnik, hogy egy-egy gyermek után az iskolai előmenetel szerint mennyit kellett fizetni: 1. az ábécisták, sillabizálók és olvasók 24 krajcárt; 2. a keresztyén vallást tanulók 34 krajcárt; 3. a harmadik osztályban geográfiát és egyéb tudományokat tanulók 1 rénes forintot fizettek.

1837-ben iskolai szempontból is lényeges körrendelet érkezett az eklézsiához. A Tekintetes és Nemes Borsod vármegye 1837. Sz. András hava 14. napján tartott közgyűlésén határozatot hozott, hogy a szolgabírák is „szorossan” ügyeljenek fel a népnevelésre, s mindent kövessenek el, hogy a szülők iskolába járassák gyermekeiket; felkéri a lelkipásztorokat, hogy a világi előjárókkal fogjanak össze. Szó van ebben a közleményben arról is, hogy a falusi iskoláknak telkeket kell juttatni, „hol a gyerekek a tudományos földművelés elemeivel megismerkedhessenek, s testi ügyességök is célirányos gyakorlatok által kifejtetessék”. A borsodi református iskola is kapott ilyen telket, de az egyház számadási iratai szerint azt a

presbitérium bérbe adta. Tehát nem szolgálta az iskolai oktatást, s csak az 1874 körüli években használták faiskolának.

Percz János 1842-től 1869-ig, haláláig működött a borsodi iskolánál. Ő az első, akit már nemcsak rektornak, mesternek hívnak, hanem tanítónak is.

Ebben az időben a tanítás az 1807-ben renovált „iskolaházban” folyik, amely a tantermen kívül magába foglalja a tanítói lakást is. Feltehetően valamennyi helyiség földes volt. Az iskolai jegyzőkönyvek szerint az épület tetőzete részben fazsindellyel, részben zsúppal volt fedve 1870-ig. A kecskelábú asztalokat, ülőlécakat többször javíttatja az eklészia. Az iskolát egy boglya-kemence fűti. A falitáblát többször javítják, festik. Van az iskolában egy víztartó faveder és egy bádóg, amely közös ivóedény. Az iskolaajtót előbb retesszel, 1854-től fordító-vassal zárják. Megvan a tanítónak a gazdálkodáshoz minden melléképülete: istállója, kamrája, magtára, amelybe 1855-ben hombárt készítettek. Esetenként szeméthordó kosarat, itce mérőedényt, meszelőt vesznek az iskolának. A tanulók maguk hordják a fűtéshez szükséges fát, a fűtést, takarítást a gyermekek végzik.

Ebben az időben sok utasítás is érkezik mind az állami, mind az egyházi felsőbb szervektől az iskolára vonatkozóan, de ezek közlésétől itt eltekintünk.

Nem tekinthetünk el azonban a Percz János tanítósága alatt, az 1858-1869. években készült egyházmegyei látogatási jegyzőkönyvek részleteinek idézésétől, hisz ezek a részletek megvilágítják a borsodi református népiskola belső életét, megtudhatjuk a tanulók számát, az osztályok számát, a tanítási anyagot, a tanítási módszert, az eredményt, stb.

1858. február 3. „Az iskola épülete jó karban van. Percz János isk. tanító vezetése alatt tanul 24 fiú és 13 leány, összesen 37 gyermek. Az iskola 3 osztályú. Tanulmányaik: Nagy Catechizmus, Válásra való Bevezetés, Sz. História, Erkölcstan, melyekből tett feleltetésekből látszik, hogy bennök a tanító szorgalma jóltevőleg gyümölcsozik, a Számtan négy alsóbb nemeit a nagyobbak, az apróbbak 3 nemeit és a római-számok ösznétét alaposan és értelmesen tudják, — erkölcsi szabályok, tízparancsolatok, könyörgések tanulásában, olvasásban, írásban gyakoroltatnak, — énekléssel ügyességök s

készségek dicsérendő. A tanító tanítványaivali bánásmódja nyájas, szelíd és okos.”

1859-től az iskola már 4 osztályú. A február 16-án kelt jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „A tanulók száma: $19+7 = 26$, 4 osztály. Az I. o-ban: erkölcstudomány; a II. o-ban: vallásra való bevezetés; a III. o-ban: szent história, amit könyv nélkül tanulnak, s azt értik is; a IV. o-ban: olvasnak, írnak és a számvetés elemeibe be vannak vezetve. Könyörgéseket, tíz parancsolatokat, erkölcsi szabályokat tudnak. A kóta szerinti éneklésbe éppen most kezdenek bevezettetni”. Az 1862-63-as tanév arról nevezetes, hogy a tanulókról vezetett első névsorral itt találkozunk. 18 fiú és 14 leány neve olvasható az alábbiak szerint: Vadászi György, Takács Ferenc, Borbély Pál, Tóbiás Dániel, Tóth József, Nagy György, Tóth György, Kovács Pál, Borbély István, Borbély János, Bányász János, Polgár István, Bartha József, Hajcsák János, Nagy Sándor, Gajdos József, Vadászi Lajos, Andó Károly, Vadászi Julcsa, Tóbiás Magdus, Fodor Zsuzsó, Tóth Magdus, Szatmári Eszter, Tóth Julcsa, Vadászi Borcsa, Ecsegi Nagy Julcsa, Kis Nagy Julcsa, Bodnár Erzsa, Kovács Borcsa, Tóbiás Julcsa, Kis Julcsa, Nagy Zsuzsi.

„A borsodi eklézsia iskolai jegyzőkönyvébe” szintén Percz János idejében kezdik el bejegyezni 1863-tól a helybéli iskolafelügyelőség által időszakonként tett látogatásokat, a körlátogatásokat, a kegyes jötevők neveit.

Percz János jegyzi be az iskolai jegyzőkönyvbe 1863-ban, hogy az évben nagy tűzvész volt, a falu csaknem teljesen leégett. Ugyanabban az évben, novemberben marhadögvész is pusztított a faluban, s ekkor az iskola is betiltatott egy hónapig.

1870-ben felújítják az iskolát a tanítói lakással együtt. Az iskolaház tetőzetéről lekerült ócska matringot licitálás útján eladják, a tetőzetet teljesen újjáépítik, tízezer cseréppel fedik be. Az iskolaterem kap egy új öntött vaskályhát az eddigi búbos-kandalló helyett.

Az 1871. február 12-én kelt egyházmegyei látogatási jegyzőkönyvben, többek között, a következőket olvashatjuk az iskoláról: „Nem jár iskolába 6 tanköteles. Ismétlő iskola nincs. A felnőttek

oktatásra nem jelentkeztek, nyári vasárnapokon azonban a lányok vallásoktatásban részesítették”.

Minden évben találunk feljegyzést az iskoláról a különböző jegyzőkönyvekben, de a továbbiakban csak az iskola szempontjából általunk lényegesnek ítélt feljegyzésekből idézünk.

A tanfelügyelő az 1891. évi látogatása alkalmával a borsodi iskolát olyan rossz állapotban találja, hogy felszólítja az eklézsiát, hogy rendezzen be másik helyiséget az iskola részére, ellenkező esetben „a közigazgatási bizottságnál fog jelentést tenni az iskola jelenlegi helyiségének közigazgatási úton való bezáratása iránt”.

1892. január 24. „Bornemissza Elemér és Dénes borsodi közbirtokos urak az iskola előtti Nagykocsmá épületet nagylelkűen az egyháznak ajándékozták”, iskola céljára. Az épületet ketté osztják, és a kisebb része kápláni lakásként szolgál, a nagyobb része az iskola. Az átalakítással 1893. január 21-én készültek el.

1894-ben az iskola 6 „osztályos”. A február 10-i látogatók a tantermet kitűnően felszereltnek és célszerűnek találják. A növendékek kitűnő eredményt mutattak fel. A Néptanítók Lapja jár az iskolának, s azt meg is őrzi. Az ismétlőiskola is fennáll, s „gyakoroltatik”. Az iskolai anyakönyv pontosan vezettetik.

1911-től — a Borsodra történő mind nagyobb és nagyobb bevándorlás következményeként — mind több és több, nem református vallású tanuló jár a borsodi református iskolába. Részükre az egyház évenként megállapított iskolai fenntartási díjat szab ki.

Az 1925. április 5-i presbiteri gyűlésen Szentmártony Dániel lelkész előterjeszti az esperes azon rendeletét, mely szerint az iskola tisztántartását — amit eddig az iskolás gyermekek végeztek — az egyház költségére beállított felnőtt egyénnel kell végeztetni. Ezt az előterjesztést a presbitérium 1925. szeptember 6-án foganatosítja is. Kimondja, hogy a tanterem fűtését, tisztogatását, a káplán szobában lakó cseléd tartozik teljesíteni a házbér ellenértéke fejében, tüzelőanyagot pedig — mint a múltban — ezután is a tanköteles gyermekek visznek magukkal. Ugyanezen a gyűlésen kifejezi a presbitérium azt a kívánságát, hogy a tanító úr a gyermekekkel házi munkát ne végeztessen, mert a tanítató szülőknél nagy visszatetszést szül a gyermekek ilyenén foglalkoztatása.

1927. augusztus 7-én a megüresedett kántor-tanítói állás betöltésére beérkezett 8 pályázó közül Vajda István perkipai tanítót választották meg.

Mint eddig is csaknem minden új tanító tette, Vajda István is aktivizálta a presbitériumot, amint az az 1927. október 3-án felvett jegyzőkönyv részletéből kitűnik: „Lelkész előterjeszti, hogy sem a tanítói lak, sem az iskolai tanterem nem felel meg a törvényes kívánalmaknak... a tanítói lakon két szoba van, földre van süppedve, nedves, belső magassága 2,5 méter, ablakai kicsinyek, a tetőzet rozoga. A tanterem 44 tankötelesnek nem elegendő. A tanterem hossza 9,3 méter, szélessége 5,35 méter, magassága 3 méter. Az ablakok az északi és a déli oldalon vannak, előcsarnoka nincs, tetőzete elavult. Belső felszerelése, padlózat, padok rozogák. Teljes átalakítás, renoválás, előcsarnok építése szükséges.” A presbitérium jegyzőkönyvi határozatában mindezt igaznak tudja, de kijelentik, hogy pénzük nincs. A lelkeszt és a főgondnokot kéri föl, hogy a közoktatásügyi kormánytól pénzsegélyt kérjen. Mint a későbbiekből kitűnik, 10 évnek kellett eltelni ahhoz, hogy a megindított akciót siker koronázza.

Említést érdemel, hogy Vajda István szervezésében 1927. november 13-án megalakult a borsodi református gyülekezet 30 tagú énekkara. Ez az énekkar az iskolák államosításáig, 1948-ig eredményesen működött és temetéseken, istentiszteleteken és műsoros esteken szerepelt.

1930 tavaszán a m. kir. tanfelügyelő sok hiányosságot tapasztalt az iskolánál (fűtés, tetőzet javításra szorul, iskolai címerek, fizikai felszerelések stb.), s a hiányosságok pótlására felhívta az iskolaszék figyelmét.

1931 decemberében dr. Szűcs János kir. s. tanfelügyelő látogatta meg az iskolát. Kifogásolta, hogy még mindig a tanulók hordták a tüzelőt a tanterem fűtésére. A presbitérium ígéretet tett arra, hogy a következő tanév elejétől az egyház fogja adni a tüzelőt.

1937-ben már az iskola és a tanítói lak tarthatatlanul rossz állapotban van. Presbiteri és közgyűlések sora kezdődik az iskolaépítés ügyében. A sok tanácskozást 1939-ben siker koronázta. Összesen 14 ezer pengő államsegélyt kaptak az iskola építésére.

1939 nyarán elbontották a régi iskolát és a tanítói lakást, és teljes lendülettel végezték az új iskola építését. 1939. október 8-án avatták fel az új iskolát.

1941 szeptemberétől az iskola hét „osztályos”. 1942 szeptemberétől nyolc „osztályos”, de még mindig osztatlan, a tanulók száma 65.

A református népiskolákban az iskolai munka a Református Egyetemes Konvent által kiadott TANÍTÁSTERV ÉS ÚTMUTATÁS alapján történt, és a konvent által elfogadott tankönyveket használták. A tanmenetet maguk a tanítók készítették, és a református egyházmegyei iskolafelügyelő javaslatára az esperes hagyta jóvá.

1943. október 8-án a m. kir. Tanfelügyelőség 3014/1943. számú leiratában az osztatlan iskola zsúfoltságának megszüntetésére hívja fel az iskolaszéket (presbitériumot). Az iskolaszék határozatilag kimondja a második tanítói állás megszervezését. Ezt a határozatot a közgyűlés is jóváhagyja tíz százalékos helyi javadalom és lakás biztosításával. A második állás állami jóváhagyása késik, addig az iskola nem tölti be az állást, ezért 1944. augusztus 27-én az iskolaszék úgy határoz, hogy más vallásúakat nem fogad addig az iskolában, amíg ott egy tanerő dolgozik.

Az 1944-45-ös tanév szeptember 4-én rendes időben kezdődött, de október 30-tól november 9-ig a németek vették igénybe az egyetlen tantermet, így a tanítás szünetelt. November 9-től 18-ig csökkent létszámmal folyt a tanítás. November 20-án, amikor az edelényi vasútállomást is kiürítették, beszüntették a tanítást. A mindjobban közeledő ágyúdörgés a front közeledtét jelezte, s a lakosok nagy része a szőlőhegyi pincékbe menekült. A front Borsodon is átviharzott. A községbe a szovjet katonák 1944. december 13-ig érkeztek Balajt felől.

Az iskola 1944. december 13-tól 1945. február 11-ig a szovjet csapatok tábori kórháza, a tanítói lakás pedig a kórház laboratóriuma volt.

A tanítás 1944. december 30-ig szünetel, majd a szovjet katonai parancsok utasítására december 31-én megkezdődik Kiss István Fő út 4. számú (ma Borsodi út) házának hátsó szobájában néhány gyerekkel. Itt folyt az iskolai munka 1945. február 12-ig, amikor a ka-

tonai kórházat az iskolából továbbtelepítették. A háború viharában az iskola sok felszerelése pusztult el. Megkezdődött az iskola takarítása, rendezése, megmaradt felszereléseinek, bútorainak, szemléltetőeszközeinek, könyveinek számbavétele az iskolás gyermekekkel. 1945. február 26-tól az iskolai munka a körülményekhez képest rendes mederben folyt a tanév végéig, június 8-ig. Az iskola egy tantermes nyolc osztályos iskola volt, egy tanítóval, Béres Jánossal.

A tanév elején beíratkozott 75 gyermekből az iskolába történt visszaköltözés után 47 gyermek látogatta az iskolát, akik valamennyien bizonyítványt kaptak az év végén.

1945. szeptember 29-től a tanfelügyelőség az erdélyi Vervölgyről áttelepült Tóth Ferencné-t helyezte az iskolába második tanerőként.

Nagy változást jelentett a borsodi református iskola életében, hogy az 1946-47 és 1947-48-as tanévekben a miskolci Tóth Pál Általános Iskola fiókiskolájaként általános iskolává alakult. Az év végi vizsgát az anyaiskola tantestülete végezte, Borsodra történő kiszállással.

Az iskolák 1948-as államosításával egy hosszú korszak zárult le a borsodi, de valamennyi magyar iskola életében.

A BORSODI REFORMÁTUS ISKOLA ISMERT TANÍTÓI

1759-től

1. Ónodi György	1759 körül
2. Szigeti András	1797 — ?
3. Rácz József	1804 — ?
4. Kálmán László	1822 — 1826
5. Bonta József	1826 — ?
6. Gubás János	1833 — 1837
7. Fóris András	1837 — 1842
8. Percz János	1842 — 1869
9. Csabai József	1869
10. Tarjáni Béla	1870 — 1872
11. Szabó József	1872 — 1887
12. Fejérváry Miklós	1888 — 1894

13. Szabó Péter	1894 — 1895
14. Tóth András	1895 — 1896
15. Fejérváry Miklós	1896 — 1919
16. Jeney Gyula	1920 — 1927
17. Vajda István	1927 — 1929
18. Kocsis Béla	1929 — 1935
19. Joó István	1935 — 1942
20. Molnár István	1937 — 1938
21. Joó Anna	1938 —
22. Fövenyessy János	1942 —
23. Béres János	1942 — 1948
24. Tóth Ferencné	1945 — 1948

FINKE

Római katolikus iskola

Finkén is sokáig szünetelt a római katolikusok iskolája. Ballagi Károly szerint „Római katolikus jellegű iskola csak az 1876. évtől kezdve létezik. Az 1860. évben történt tagosítás alkalmával a finkei római katolikus iskola részére kihasítottak a közlegelőből 600 négyszögöl réti földet. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint e század (XIX. sz.) elején Finkén 25 katolikus tanköteles volt, kik részint a sziráki népiskolát használták, részint pedig a későbbi évtizedekben a községi jegyző által oktatottak. A mindennapi tankötelesek száma most (1883-tól 1884-ig) 34, ismétlő iskolásoké 9, kiknek befogadására egy 30 négyzetméter területű tanszoba szolgál.”

A finkei római katolikus iskola 20. sz. eleji életéről Tóth István 23 év Kanadában című könyvében a következőt olvashatjuk: „Hűvös csapadékos volt az idő. Kis falusi iskolánk ablakait havas eső verte. Nem akart megérkezni a tavasz, pedig már április 15-ét mutatta a naptár. Hét éves voltam akkor, 1911-ben, és első elemibe jártam, szülőfalumban, a Borsod megyei Finke községben. Szombati nap volt. Hosszú, ütöttkopott padokban ültünk, hatan-heten egymás mellett. Két sor pad volt az iskolateremben, hat pad mindegyik sorban.

Az egyik a terem utcára néző ablakai mellett húzódott, a másik meg a fal mellett. Az előbbi sorban a fiúk, az utóbbiakban a lányok ültek. A legjobb tanulókat elismerésként a padok belső szélére ültette Fürj Miklós bácsi, a római katolikus iskola tanítója. Én is oda kerültem, mégpedig a másodikosok padjába, mert elsősök annyian voltunk, hogy a saját padunkban nem jutott hely. Másodikosok viszont csak ketten voltak, így aztán kényelmesen elfértünk.

A délelőtti szünetben vagy fél órára magunkra hagyott bennünket a tanító. Lett is ám hancúrozás! Néhányan fellibbentették a kisebbek viganója alját, és vadul kacagták a kezeslábas bugyogóból kicsüngő pendelycsücsköt. Akadt bizony olyan viganó is, amely alatt nem volt más, csak pendely. A legtöbben ugyanabban a foltos viganóban és pendelyben jártak télen, nyáron. Néhány család kivételével napszámból, részaratásból és cselédkedésből élt az egész falu.

Ez volt a gyerekek divatja a környékbeli falvakban is. A lányok viganója csak színben, cífraságban különbözött a fiúkétól. A fiúgyerekek 9, 10 éves korukban kezdtek nyáron vászongatyát, télen pedig vászonnadrágot hordani. A lányok is ebben a korban váltottak át blúzra és sokráncú szoknyára.

A lábbeli problémát egyszerűbben oldottuk meg. Kora tavasztól késő ősziig mezítláb jártunk. Tétre előszedtünk valamilyen rossz cipőt vagy csizmát, zsúpszalmát tömtünk bele, a lábunkat körültekertük kapcával, és mentünk. Ha kicsi volt a lábbelink, aprózva típtettünk, ha meg nagy, akkor húztuk a lábunkat, nagyokat léptünk, mint a földosztó mérnök.”

A FINKEI RÓMAI KATOLIKUS ISKOLA VOLT TANÍTÓI

1. Gaál Ambrus	1882 —
2. Fürj Miklós	1895 —
3. Fürj Alajos	

Református iskola

Finke „Azelőtt Szirákhöz (ma Borsodszirák) tartozó fília volt, míg ott Ref. Eklesia volt.” 1800-tól kezdett oda „az edelényi prédikátor T. Dömsödi István úr... járni minden harmadik vasárnap prédikálni, kedden minden héten reggel a mesterrel könyörögni, pénteken reggel pedig maga a mester, Váraljai Péter...” Az egyházmegye 1801. június 8-án hagyta jóvá, hogy a leányegyházközségeit Edelénybe csatolják. A lelkész minden harmadik vasárnap és hetente kétszer járt ki a tanítóval istentiszteletet tartani. Az eredeti meg egyezés értelmében pedig a finkeiek egyharmad részben járultak az edelényi kiadások fedezéséhez. Ebből azonban egészen 1865-ig állandó perlekedés támadt, társadalmi és gazdasági okok miatt is.

A református leányegyházközségnek iskolája eredetileg nem volt: a gyerekeknek Edelénybe kellett átjárniuk. Jellemző a kor viszonyaira, hogy csak 1843. január 22-ről maradt fenn egyetlen adat, amelyik könnyítéskeresésre utal. „Tekintetes Miklós Ferenc fő kúrátor úr méltóztatott jelen lenni, hogy a finkei református gazdák folyamodtak hozzá az eránt, hogy engedné meg gyermekeiket Diczházi István közlakoshoz tanulás végett járatni, okul adván mivel a téli alkalmatlan idő miatt Edelényben nem jártathatják gyermekeiket, azonban a nevezett Diczházi István előtt aki már így katolikus gyermekeket is tanított, több előmenetelt vesznek a gyerekek, mint a rektor előtt. Kérése nem teljesítettett.” 1861-ben a közbirtokosságtól „a leendő iskola építésére ajánlatot 11 és 3/4 hold szántóföld, ill. rét.” Ennek haszonbérlete képezte az önálló tanító fizetésének és az 1865-ben elkészült iskola tanítói lakásköltségeinek alapját.

1866. április 29-én kezdte meg működését az első tanító, Kazay Endre. Szűkös körülményeit mutatja, hogy a tanterem konyhájául is szolgált. Utódja még 1880. június 24-én is kéri: „A főzőhelyiség az iskolából más alkalmasabb helyre tétetne, mivel az, különösen főzés alkalmával, a gyerekeket tanulásukban zavarja, de másrésről nejjére nézve is nagyon kellemetlen.” Ballagi Károly 1885-ben a következőket írja a finkei református iskoláról: „épülete rozszant: van benne egy lakószoba, konyha és egy sötét, földes szoba 25 négyzetméter területű, iskolául használva: a bútorzat rossz, a felszerelés hiányos.” Új iskolaépületről kellett gondoskodni, „hogy a polgári hatóság foly-

tonos zaklatásait” az egyház elkerülje. Nyolcszáz forint egyházi főhatósági segéllyel látnak hozzá „a két szoba, melyből az egyik tanterem legyen és egy előszobából álló 7 öles hosszú 3 öles széles új iskolaépület” kivitelezéséhez 1891-ben. Érthető, hogy ez a századforduló után már nem elégítette ki az igényeket: 1912. november 19-én „a gondnok jelenti, hogy a tanítói lakás és iskola építése befejeztetett.” (Más források szerint ekkor csak átalakítás és renoválás történt.)

Érdekesség az iskolával kapcsolatban, hogy a finkei presbitérium 1873. október 25-én felajánlotta az államnak, mert nem voltak képesek fenntartani, de minden maradt a régióban.

1895-ben Miklós Amália, Fekete Józsefné 200 forintot hagyományozott az iskolára, hogy kamataiból lássák el a szegény gyerekeket taneszközökkel, gyarapítsák az iskola felszerelését, esetleg jó tanulók ösztöndíjat kapjanak belőle. Általa sikerült is felszerelni az iskolát a kor követelményeinek megfelelően. A világháború alatt a tőke nagyrészét hadikölcsönbe fektették — éppúgy, mint az 1915-ben Zsóry Gusztávné örököseitől kapott 200 koronás sírgondozási alapítványt — és így mindkettő elveszett.

Az első világháború alatt 1914 őszén a római katolikusok iskoláját hadikórháznak rendezték be, így a református egyház 1914. szeptember 6-i határozatával iskolájának tantermét délutánonként a katolikus tanköteleseknek átengedte — azzal a fenntartással, hogy a fűtés és takarítás költségeiben osztoznak.

Az iskolában és a tanítói lakásban 1922-ben az énekkar saját költségén vezettette be a villanyt. Maga az épület — 12 évvel átalakítása és renoválása után! — avultnak bizonyult. 1926. május 16-án a lelkész bejelenti, hogy a tanfelügyelőség iskolánkat nem tartja megfelelőnek s felhívja az iskolafenntartót, hogy „a kor kívánalmainak megfelelőleg alakítsák át, ha maga erejéből nem képes, úgy államsegély kérvényezésével.” 1928-ban a minisztérium 8.000 pengő államsegélyt, a helyi uradalom 50 köbméter követ utalványozott ki. Az új iskolát a következő évben kezdték el építeni „a VKM. műszaki ügyosztálya által elkészített... vázlattevé szerint.” 1930. január 8-án adták át. A költségek 11.800 pengőt tettek ki. A tanterem berendezése további 1.000 pengő államsegéllyel történt.

Az iskola történetében — az építkezésen kívül is — fejlődés mutatható ki. A helyi viszonyok miatt fontos lépés volt, hogy 1929-ben az ismétlő iskolát gazdasági továbbképzővé alakították át.

A gyerekek létszámának növekedése tette szükségessé a második tanítói állás megszervezését. 1937-ben segédtanító alkalmazását szavazzák meg, 1943. január 14-én pedig a második rendes tanítói állást töltik be. Igaz, fizetésének 90 %-át az állam magára vállalta.

Az edelényi gyakorlattal szemben Finkén hiányzott a „szegénygondozás”, aminek következményeit a néhány megmaradt iskolai napló szomorú adatai örökítik meg. Így az 1942-43-as iskolai évben 3 gyerek 88, 67, 98 napot mulasztott — mert nem volt cipője: csak akkor látogatták az iskolát, amikor mezítláb mentek. A tanévek végén többször találkozunk a bejegyzéssel: „sok mulasztás miatt nem osztályozható.”

Az iskola léte 1925-ben veszélybe került. A kultuszminiszter a gyerekek csekély száma miatt az iskola fenntartását kultúrpolitikai okból nem látta szükségesnek, és az államsegélyt megvonták. Az egyház viszont most már ragaszkodott iskolájához — holott az előző évszázadban felajánlotta az államnak — és a régi díjlevél kedvező megváltoztatásával biztosította továbbra is az előkönyörgő-tanítói állást.

Úgy sikerült megőrizni az iskolát, hogy a túlterhelt katolikus iskola létszámának csökkentése érdekében megegyeztek a katolikusokkal, hogy a vegyes házasságból született katolikus gyermekeket a református iskolába íratják be. Ezzel a létszamarányt kiegyenlítették.

Az oktatás Finkén sem volt független a helyi szociális körülményektől. A belterületi kereső lakosság túlnyomó többsége napszám vállalásra kényszerült, annak ellenére, hogy pl. az 1930. évi hivatalos statisztika 77 % „östermelőt” mutat ki. Közülük sokan vállaltak időnyomunkát a bányában is. Emellett az 1930-as évekig 30 % körüli volt Finke külterületi lakossága, és többségük uradalmi cseléd volt. A „tanyasiak” iskolaköteles gyermekeinek száma 12-15 körül mozgott, akiket a vonatkozó rendelet értelmében szekéren szállítottak be és vissza a 2-3 kilométernyi távolságról.

Az egytanítós oktatást úgy tették osztottá, hogy 8 órától 12 óráig a III-VI. osztály, délután 2-4-ig pedig az I-II. osztály (a „kicsik”)

járt iskolába. Ezt a „régí idők gyakorlata” alakította ki, amin a két világháború között úgy változtattak (sajátos módon azért, mert a községben nagyon rosszak voltak a járda nélküli utak), hogy reggel 8-tól délután 2-ig egyfolytában oktatták az elemistákat. Az „ismétlősokeket” (12-től 15 éves korig) heti két délután tanítottak. A tanítóknak ezt a fárasztó munkáját súlyosbította, hogy a II. világháború idején behívták katonának a református tanítót, akit egy Miskolcraól kijáró tanítónővel helyettesítettek.

A háború után — 1946-ban — az említett református tanító vissztért hadifogságból az iskolájába. Az osztatlan tanítás részbeni feloldása érdekében még az államosítás előtt biztosítottak állami tanítót is a finkei református iskolába, és így folyt a tanítás az államosításig.

REFORMÁTUS LELKÉSZ-TANÍTÓK FINKÉN

1576-1622 KÖZÖTT

1. Petneházi Simonis János	1576
2. Szikszai Gergely	1587. aug. 29.
3. Kállai János	1587. nov. 25.
4. Petneházi Simonis János	1589. nov.
5. Csengeri Lőrinc	1595. aug. 31.
6. Egri Boldizsár	1611. aug. 30., okt. 23., 1612. okt. 26. 1613. nov. 9.
7. Alsóvadászi János	1620. okt. 31.
8. Kecskeméti János	1622. okt. 26.

REFORMÁTUS TANÍTÓK FINKÉN

1. Kazay Endre	1866 — 1873
2. Szunyoghy Attila	1873 — 1874
3. Bodnár Károly	1875 — 1910
4. Révai Miksa kiségitő	1911

5. Vágó György		1911 — 1918
6. Kántor Lajos		1919 — 1924
7. Kazár Árpád	helyettes	1925
8. Virágh László		1925 — 1927
9. Osgyáni József		1925 — 1938
10. Száraz Dénes ⁽¹⁾		1938 — 1948
11. Németh Jolán		1945
12. Gonda Szabolcsné	ideiglenes	1946

ISKOLÁK AZ ÁLLAMOSÍTÁS UTÁN

Az Edelényhez tartozó Császtá-pusztá iskolája

Az Edelénytől öt kilométernyire fekvő Császtá-tanya a Gröber család tulajdona volt, ahol állandóan nagyobb számú cselédség lakott. Ezek gyermekei az iskoláztatástól csaknem teljesen el voltak zárva. Nem is lehetett kívánni, hogy a gyerekek ilyen távolságról napról napra bejárjanak. Az út erdőségen vezet át, és esős időben csaknem járhatatlan. Mégis majdnem minden évben akadt 4-5 gyermek, aki vállalta ezt a roppant fáradságos utat, s nem egy feljutott az V. osztályba is. Az 1930-40. években annyira javult a helyzet, hogy — a jogszabályok előírásainak megfelelően — a gyermekeket reggel egy szekér szállította az iskolába, és este szintén így indultak vissza velük.

Az államosítás után Császtá állami tulajdonba került, így az ottani főépületet átalakították iskolává, s az oktatási osztály keretet kapott tanítói állásra. Az első kinevezett tanító 27-30 tanulót nevelt. Az idők folyamán a császtai földek a Borsodi Vörös Zászló Termelőszövetkezet tulajdonába kerültek. A lakosság egyre ritkult, a fiatalok egy része az Ormosi Bányauzemben helyezkedett el. Emiatt a tanulók létszáma is fokozatosan csökkent. Néhány év múlva csak 14-16, az iskola megszűnésekor pedig — 1960 januárjában — mindössze hat tanuló maradt Császtán. Jellemző az ottani nehéz helyzetre, hogy az iskola fennállásának tíz éve alatt hat pedagógus váltotta egymást. Császtá azóta elnéptelenedett.

(1) Száraz 1938. szept. 13-tól az államosításig volt Finkén, de közben október 10-én behívták katonának és hadifogságba esett, ami miatt csak 1947-től tanított ismét.

TANÍTÓK

1. Regdon Margit
2. Kletz Ilona
3. Csabai Bertalan
4. Ifj. Kis Benedek János
5. Kárpáti Ferenc
6. Juhar Péter

Edelényi Állami Általános Iskola —

Edelényi 1. Sz. Általános Iskola

Az Edelényi Állami Általános Iskola egyesítette a helyi római katolikus és református iskolát. Az 1948-49-es első tanévben 563 tanulója 14 újonnan kinevezett tanító nevelte. A két felekezeti iskola hét tanterme nem volt elég a gyermekek befogadására, ezért a község, az államosított épületek közül — a régi kaszinó helyén — két tantermet bocsátott az iskola rendelkezésére. A nyolcosztályos képzés így egyre jobb körülmények között folyhatott. Fokozatosan javult a tanítási és a tanulási színvonal. Ez elsősorban a tanítók mindinkább fokozódó szakosodásának köszönhető, mert a tantestület tagjai fokozatosan képezik át magukat szakos tanárokká.

Idővel az iskolatermek újra kevésnek bizonyulnak, sőt a község által ajándékozott szükségstantermekre igényt tart a közfalak túloldalán lévő Hitelbank vezetősége. Közös megállapodnak abban, hogy az Antal György út 3. sz. alatti épületet — a bank pénzügyi segítségével — két tanteremmel bővítik. Ez 1959-ben meg is történik és a régi római katolikus iskolában is létrehoznak egy tantermet átalakítás révén. Az iskola még az 1970-es évek elején is ilyen tanterem-ellátottsággal működik. A volt református iskola termeit politéchnikai feladatok ellátására használják fel, ahol gyalupadokkal és gépekkel felszerelt tantermek vannak, az épület első része pedig tornaterem. Az iskolában a tanítást csak úgy tudták megoldani, hogy a felső tagozat délelőtt, az alsó tagozat délután járt.

1950. október 26-án Borsodot Edelényhez csatolják, így az iskola az Edelényi 1. Sz. Általános Iskola nevet veszi fel.

Az 1950-es évek végén napközi otthon is működik az iskola igazgatása alatt. Az 1958-59-es tanévben egy csoportban 40 fő, az 1959-60-as tanévben két csoportban 80 fő van a napköziben. Ennek feladata a kettős dolgozó szülők gyermekei részére, vagy egyéb ok miatt rászoruló gyermekeknek biztonságos helyet, rendes étkezést, felügyeletet, szórakozást biztosítani a szorgalmi idő, a tanítási órák után. A megnyitás ideje sokáig húzódott, de végül a Deák F. u. 22. szám alól kiköltözött óvoda helyére sikerült elhelyezni. 1962 őszén a tulajdonos nem adott tovább helyet a napközinek, így az átköltözött a kastélyba.

Említést kell hogy tegyünk az óvodáról, mert az is az 1. Sz. Általános Iskola igazgatása alatt működött egy időben.

Az óvoda létesítésének előzményeit 1928-ra lehet visszavezetni. (Árvai István visszaemlékezésében 1900-at említ. Lásd az Edelényi Római Katolikus Iskola című fejezetnél!) Ekkor azonban még csak nyári időben gyűjtötték össze az önként jelentkező szülők három-öt éves gyermekeit, hogy a nyári aratást és egyéb mezőgazdasági munkát végző szülőket mentesítse a gyermekgondozás teendőitől. A nyári óvoda a Római Katolikus Iskola épületében helyezkedett el. A vezetője néhány hetes tanfolyamot végzett, s a tanfolyam után az alispán bízta meg a munkával. Az óvodának egy vezetője és egy beosztottja volt. Az intézmény költségeit a község fizette, de a „Zöldkereszt” vállalta az étellemezéshez szükséges anyagok biztosítását. A nyári óvoda gyermeklétszáma 80-120 között mozgott. Felügyelője zöldkeresztes munkatárs volt, s az óvoda ilyen működése 1948-ig tartott.

A mai értelemben vett óvoda, képzett óvónő közreműködésével, 1949 szeptemberétől működik. A deportálás miatt megüresedett zsidó paplakot és bóheriskolát rendezte be a község az óvodáskorú gyermekek befogadására. Mintegy 60 fő részesült óvodai ellátásban, két csoportban. Az óvónő két dajkát és egy étellemezésvezetőt kapott segítségül, s a gyermekeket díjmentesen látták el. Az 1950-51-es tanévben kibocsátott rendelet szerint gyermekenként 40 Ft volt a szülői hozzájárulás. Ekkor több gyermek elmaradt az óvodából.

Az első óvodások nagy része bányász származású volt, s ezért az óvodát a bányauzem patronálta. A helyiségek egészségtelenek, vizek voltak, ezért 1952-ben, egy szintén üresen maradt zsidó lakásba,

a Deák Ferenc utca 22. sz. alá költözött az óvoda, ahol csak egycsoportos volt. Az épület egészségesebb és alkalmasabb volt az előbbinél. 1954 januárjában beosztott óvónőt is kineveztek, mert a gyermekek száma ismét 60-ra emelkedett, ezért két csoportot kellett kialakítani. 1955-ben a közfalak eltávolításával nagyobbak lettek a termek, vízvezetékot kapott és az udvara ideális környezetet biztosított. Sok gyermeket nem tudott fogadni az óvoda, ezért ismét költözött 1959 novemberében. A kastélyban kapott három termet és konyhát raktárral. Ekkor a beiratkozott 90-100 gyermeket három csoportban foglalkoztatták. Két év múlva kialakították a negyedik csoportot is, és újabb terem igénybevételével 1961-től hosszú éveken át négycsoportos beosztással működött az óvoda, amelynek létszáma 1969-ben 117-re emelkedett és hat óvónő látta el a gyermekek nevelését.

A kastélykert szép és egészséges környezetet nyújtott, azonban nem volt elkerítve az óvodások területe, így a sportpályára vezető út forgalma zavarta a gyermekek kinti foglalkozását. Ezen felül homokozójuk sem volt. Mindezek miatt a tanács építtetett egy korszerű óvodát, melyet 1969. december 13-án adtak át.

A község lakossága gyorsan növekedett és az iskola is egyre zsúfoltabb lett. A közös községi tanács végrehajtó bizottsága 1969. március 28-ai ülésén készült jegyzőkönyvében azt olvashatjuk, hogy egy nyolctantermes iskola építésére a kivitelezési szerződést megkötötte a tanács, és annak alapjait még az évben elkészítik, a környékét feltöltik, az építkezést pedig csak 1970-ben folytatják. Hitelfedezet biztosítása esetén ugyancsak akkor indulna a hatszáz adagos konyha építése is.

Az 1971. november 5-i tanácsülésre Az iskolai oktató-nevelő munka és a népművelési célkitűzések végrehajtásának értékelése címmel készítenek beszámolót az iskolaigazgatók. Az 1. Sz Általános Iskola igazgatója, Lipták Béla többek közt a következőket írja: „A tárgyi feltételek az elmúlt évekhez képest nem változtak. Nyolc tanteremben 16 osztályt tanítunk. Egy osztály vándorol, mert csak így tudunk helyet biztosítani. Néhány óra megtartására a gimnáziumban kerül sor. Jövőre újra három első osztály indul, ezt a jelen viszonyok között nem tudjuk megoldani. Az épületek állaga nagyon rossz, a régi iskola amióta felépült, nem volt felújítva. Tekintettel arra, hogy az új iskola még néhány éven belül nem épülhet fel, te-

tőzetének felújítása, a nyílászárók kicserélése és a mennyezet javítása szükséges. Az iskola alapfelszerelése igen szegényes. Az óvoda és a napközi nem tudja kielégíteni a meglévő igényeket.”

Az 1971-72. tanévet 17 tanulócsoporthoz kezdte 571 fővel, valamint két napközis és négy óvodacsoporttal. 1972-ben az egyik beszámolóban azt olvashatjuk, hogy „lassan halad az iskola építése”.

1973-ban átadnak egy új óvodát, az 1. számút, és ettől kezdve leválnak az iskolától. Az 1972-73-as tanévben három napközis csoport működik 121 fővel a kastély két termében. Váltótanítás folyik, ezért tudják megoldani az elhelyezést két teremben. Egészségtelen, vizes és sötét a terem, a napközi felszereltsége rossz.

1973-ban átadják az új nyolctantermes iskolát, ennek ellenére továbbra is váltótanítás folyik. Később 1982-ben bővítik az iskolát, de a gyermeklétszám állandó növekedése miatt továbbra sem tudják megoldani az állandó délelőtti tanítást.

1979-ben felépül a tornaterem és az uszoda. 1981-től testnevelés tagozatos osztályokat indítanak.

1988-ban elkészül az új étterem, a régi étteremből két tantermet alakítanak ki, majd a következő évben az iskola mögötti területen elkészül a füves sportpálya a salakos atlétikai pályával, melyet a következő évben körbekerítenek.

1994-től az osztályösszevonásoknak köszönhetően áttérnek az állandó délelőtti tanításra.

AZ 1. SZÁMÚ ÁLTALÁNOS ISKOLA VOLT TANÍTÓI ÉS TANÁRAI 1948-tól

Igazgatók

1. Béky Miklós	1948 — 1963
2. Lipták Béla	1964 — 1978
3. dr. Balogh Bertalan	1978 — 1984
4. Vaszilkó Ferenc	1985 — 1994

Tanítók

1. Apáthy Józsefné	1955 — 1957
2. Baricska Ilona	1955 — 1957
3. Bazsó Barnabásné	1952 — 1955
	és 1963 — 1974
4. Berkő Endréné	1948 — 1963
5. Berta Mihály	1952 — 1953
6. Béky Miklósné	1948 — 1969
7. Bérces Lajosné	1954 — 1985
8. Béres Jánosné	1959 — 1981
9. Bukáné Újlaki Marianna	1985
10. Bukovszky Géza	1953 — 1954
11. Búr Andrásné	1971 — 1994
12. Csabay Bertalan	1948
13. Csontos Józsefné	1976 — 1979
14. dr. Dendély Béláné	1951 — 1957
15. dr. Domokos Józsefné	1970 — 1983
16. dr. Erdélyi Lukácsné	1979 — 1980
17. Ferenczi Sarolta	1974 — 1978
18. Gonda Györgyné	1962 — 1963
19. Gönczi Júlia	1963 — 1964
20. Gyülvézi Istvánné	1948 — 1959
21. dr. Harzsó Istvánné	1954 — 1958
22. Horgonyi Sándor	1968 — 1969
23. dr. Horváth Sándorné	1960 — 1967
24. Huszka Lajos	1952 — 1954
25. Huszty Lászlóné	1958 — 1961
26. Joó Hajnalka	1952 és 1955 — 1958
27. Joó Miklós	1956 — 1958
28. Juhász Andrásné	1956 — 1968
29. Juhász Jánosné	1959 — 1963

30. Juszko Istvánné	1953 — 1974
31. Kaminszky László	1952 — 1954
32. dr. Kiss Lajosné	1975 — 1977
33. Kletz Ilona	1948
34. Kondás Lászlóné	1983 — 1984
35. Kormosné Tretyánszky Zsuzsa	1989 — 1994
36. Kovács Balázné	1961 — 1962
37. Kulcsár Istvánné	1967 — 1974
38. Kurucz Andrásné	1973 — 1980
39. Mayer Józsefné	1952 — 1954
40. Monostori Gyuláné	1952 — 1955
41. dr. Mózes Imréné	1973 — 1985
42. Németh Jolán	1948
43. Omaszta Margit	1963 — 1964
44. dr. Pécsi Imréné	1952 — 1956
45. Simkovits István	1948 — 1967
46. Siska Jánosné	1952 — 1956
47. Szabó Dezső	1953 — 1955
48. Székely Vilmosné	1959 — 1965
49. Sztankó Józsefné	1963 — 1984
50. Tamás István	1984 — 1987
51. Trummné Péntes Mária	1977 — 1979
52. Turay István	1950 — 1981
53. Tóth Lászlóné	1955 — 1990
54. dr. Újlaki Józsefné	1962 — 1993
55. Varga Béláné	1957 — 1984
56. Zödi Imréné	1969 — 1976
57. dr. Zsiga Mihályné	1952 — 1953

Tanárok

1. dr. Balogh Bertalan	mat.-kémia	1977 — 1978
2. dr. Balogh Bertalanné	tört.-földr.-fil.	1985 — 1993
3. dr. Barankay Gyuláné	kémia	1963 — 1964
4. Bányász Beáta	német	1988 — 1993
5. Béres Györgyné	orosz	1967 — 1968
6. Béres János	mat.-kémia	1951 — 1964
7. Bojtor Istvánné	biol.-földr.	1965 — 1972
8. Bokk Zoltánné	biol.-földr.	1972 — 1981
9. Bratu László		1978 — 1982
10. dr. Demjén István	tech.-ped.	1974 — 1989
11. Déri Andor	testnev.	1956 — 1958
12. Domszalai Andrásné	magy.-orosz	1975 — 1994
13. dr. Drótos Attiláné	ének-zene	1963 — 1970
14. Emri István	biol.-földr.	1974 — 1992
15. Emri Istvánné	rajz	1974 — 1990
16. Farkas Istvánné	magy.-orosz	1952 — 1953
17. Fazekas István	tört.-könyvt.	1964 — 1973
18. Galkó Ágnes		1984 — 1986
19. Horváth Kálmán	tecn.-biol.	1956 — 1982
20. Jákó Mihály	mat.-kém.	1967 — 1975
	és	1990 — 1994
21. Joó Vencel		1948 — 1965
22. Kovács József	orosz	1962 — 1965
23. dr. Laczkó Józsefné	fiz.-mat.	1963 — 1967
24. Lengyel Gyuláné	tört.-magy.	1970 — 1974
25. Lipták Béla	tört.-földr.	1954 — 1958
26. Lipták Béláné	földr.-rajz	1963 — 1978
27. Liska Máttyás	földr.	1973 — 1974
28. dr. Márton Ferencné		1958
29. Nagy Attila	tört.-magy.	1975 — 1984

30. Napravszki Sára	mat.-fiz	1966 — 1986
31. Németh Andrásné	magyar	1973 — 1976
32. Németh Pálné	orosz-magy.	1975 — 1987
33. Papp Ilona	mat.	1985 — 1990
34. Parcz Imréné	orosz	1954 — 1958
35. Pataky Judit		1967 — 1969
36. dr. Pilát Árpádné	ének-tört.	1973 — 1976
37. Rejtő László	biol.-testnev.	1961 — 1995
38. Révhegyi Tibor		1954 — 1955
39. dr. Rozenzthal Sándorné	orosz	1959 — 1967
40. Sáfi Kálmánné	orosz	1967 — 1970
41. Sándor Lászlóné	mat.-fiz.	1973 — 1984
42. Suszter Sarolta	mat.	1975 — 1979
43. Süveges Ferenc	mat.-fiz.	1957 — 1958
	és	1960 — 1962
44. Szendi Józsefné		1968 — 1984
45. Szigeti Ferenc	biol.-testnev.	1955 — 1992
46. Szigeti Ferencné	testnev.	1959 — 1990
47. Szűcs Erzsébet	magy.-tört.	1954 — 1958
48. dr. Vodila Barnáné	magy.-tört.	1957 — 1962

Képesítés nélküli nevelők

1. Andó Edit	1973 — 1974
2. Aranyosi Edit	1980 — 1981
3. Barta János	1982 — 1984
4. Bencze Ilona	1986 — 1987
5. Beőr Ilona	1979 — 1980
6. Berta Csilla	1984 — 1986
7. Bíró Zsuzsanna	1981 — 1982
8. Budai Erzsébet	1977 — 1978
9. Csontos Miklósné	1989 — 1990

10. Emri Emese	1979 — 1980
11. Forgács Ferencné	1978 — 1979
12. Javitczi Mária	1979 — 1980
13. Józsa Edit	1982 — 1983
14. Kasza Andrea	1989 — 1990
15. Károly Éva	1972
16. Kerégyártó Emerencia	1974 — 1975
17. Krajnyák Szilvia	1988 — 1989
18. Kossuth Lajos (ifj.)	1965 — 1966
19. Kurucz Ildikó	1973 — 1974
20. Lázár Marianna	1976 — 1977
21. Lipták Judit	1981 — 1982
22. Meskó Zsolt	1988 — 1989
23. Molnár Éva	1966 — 1967
24. Montág Gáborné	1983 — 1984
25. Rejtő Ildikó	1976 — 1977
26. Safarcsik Mária	1990
27. Sándor Ibolya	1973 — 1974
28. Stark Mária	1977 — 1980
29. Szegedi Melinda	1979 — 1980
30. Szelekovszky Lóránd	1973 — 1974
31. Szigeti Andrea	1982 — 1983
32. Tokaji Katalin	1975 — 1976
33. Vaszilóné Kincses Edit	1988
34. Zemanek Erika	1978 — 1979

Az 1. Sz. ÁLTALÁNOS ISKOLA TANTESTÜLETE
AZ 1995-96-os TANÉVBEN

Igazgató

1. Nagy Attila	1994

Tanítók

2. Abodiné Gál Judit	1991
3. Balogh Csilla	1981
4. Búrné Kuzsella Éva	1984
5. Czipáné Implom Júlia	1976
6. Fóris Mártonné	1975
7. Földényiné Sima Valéria	1983
8. Hauzmanné Czipa Márta	1980
9. Hernádi Attiláné	1980
10. Kalocsainé Nagy Márta	1985
11. Kiss Jánosné	1974
12. Kossuth Szabolcsné	1983
13. Móricz Istvánné	1973
14. Németh Tiborné	1981
15. Papp Istvánné	1987
16. Szarka Mátyásné	1977
17. Szárnya Ákosné	1974
18. Takács István	1988
19. Tóth Attiláné	1986
20. Váraljai Ferencné	1978

Tanárok

21. Cifrákné Tóbiás Krisztina	német	1994
22. Dobi Zoltán	testnev.	1985
23. Galkó Tiborné	magy.-lört.	1981

24. Göndörné Veres Judit	testnev.-földr.	1989
25. Hadobás Pálné	német	1993
26. Juhász Andorné	ének-tört.	1977
27. Kalocsai István	tech.	1972
28. Kerekes Imre	fizika	1984
29. Magyarné Verebélyi Ágnes	rajz-földrajz	1985
30. Nagy Attiláné	magy.-tört.	1975
31. Nagyragályi Tamásné	angol	1993
32. Olajos Gyuláné	mat.	1980
33. Polácsik László	testnev.	1986
34. Polácsikné Lénárt Márta	földr.	1988
35. Simkóné Gábor Erika	magy.-tört.	1987
36. Szabó Józsefné	magy.-tört.	1974
37. Szilvai Józsefné	biol.	1982
38. Terbócs Bertalanné		1984
39. Tiszolczki Lászlóné	magy.-tört.	1975
40. Tomposné Tóth Ibolya	biol.	1985
41. Tóth Gyula	testnev.-orosz	1982
42. Tóthné Gál Judit	angol	1992
43. Turócziné Balogh Éva	tört.-orosz	1986
44. Varga Gyuláné	mat.-fiz.	1987
45. Vaszilkó Ferenc	mat.-kémia	1968
46. Vodila Sándorné	tech.	1977
47. Zagraj Józsefné	mat.	1968—1969 és 1978

Borsodi Állami Általános Iskola – Edelényi 2. Sz. Általános Iskola

A borsodi állami általános iskola a régi református és katolikus iskola összevonásával létesült. Öt tanító kezdte meg a tanítást, az államsegéllyel átalakított Bárczay kastélyban, melyből egy-három tanterem, tanítói lakásos iskola lett, nevelői szobával, szertárral. A volt református iskola egy tantermével együtt most már négy tanzónban folyhatott a tanítás. Az iskola új bútorzatot, iskolai padokat, rádiót, természettudományi eszközöket kapott. Az alsó és felső tagozat két-két tanulócsoprtjában szakosítva tanított az öt pedagógus. A tanulók száma 96 volt.

1950. október 26-án egyesítették Borsodot Edelénnyel, így ettől kezdve a Borsodi Iskola mint edelényi 2. Sz. Általános Iskola szerepel.

1952 szeptemberében az edelényi 2. Sz. Általános Iskola elsőként lett körzeti iskola az edelényi járásban. A körzetesítés gyakorlati részét; Balajt és Ládbesenyő felső tagozatos tanulóinak bejárását autóbusszal az igazgató szervezte meg, Bán Géza balajti és Osváth György ládbesenyői tanítók közreműködésével.

A tanulók létszáma a körzetesítés előtt 101 volt, körzetesítés után 215 lett. 1960-ban még egy tantermet, igazgatói irodát, 1962-ben pedig olyan műhelytermet építettek a borsodi iskolához, amelyet egyben tanterem céljára is használhattak. 1962-ben Damakot is bekapcsolták az edelényi 2. Sz. Általános Iskolához.

1970 tavaszán a tanulók létszáma 422. Ebből bejáró diák 114, mégpedig Balajtról 40, Damakról 32, Ládbesenyőről 42. Az iskolában 13 tanulócsoprt, öt alsó és nyolc felső tagozatos osztály működik 17 pedagógussal, nyolc osztályteremben. 1955-től van az iskolában 16 mm-es hangosfilmvetítő, 1964-től televízió, 1967-től magnetofon.

1971. január 1-jétől Balajt, Abod, Ládbesenyő, Damak iskoláit — ahol csak alsó tagozatosok tanultak az — edelényi 2. Sz. Általános Iskolához csatolták szervezetenleg és ettől kezdve a társközségek önállóvá válásáig tartoztak oda. Az 1971-72-es tanévben — a körzetesített alsó tagozatos iskolákkal együtt — 19 tanulócsoprtban

425 tanuló kezdte meg a munkát. a tagiskolákban 135 fő volt hat tanulócsoporthban az alábbi megosztás szerint:

	1.o.	2.o.	3.o.	4.o.	össz.
Abod:	4	11	3	12	30
Balajt:	18	15	9	15	57
Damak:	6	9	8	9	32
Ládbesenyő:	3	3	4	6	16

Damakon és Ládbesenyőn az 1-4. osztályt összevontan tanították, míg Balajton és Abodon az 1-2.-at és a 3-4.-et tanították összevontan.

23 pedagógus tanított ebben a tanévben, közülük 6 fő a tagiskolákban. A tantermek száma a központi iskolákban nyolc: váltótanítás folyik; a tagiskolákban 5, ahol szintén van olyan hely, ahol váltótanítás folyik; Ládbesenyőn egy terem használaton kívül van.

A központi iskola két tanteremmel bővül, de a központi épület külsőleg rossz állapotban van, és a nyílászárók is nagyon rosszak, ezért a termeket nehéz kifűteni. Ekkor cserélik ki a széntüzelésű kályhákat olajkályhákra, de nemcsak ebben az iskolában, hanem mindenhol, ahol nincs központi fűtés.

1982-ben megkezdik az iskola fűtésének korszerűsítését, amely a következő évben befejeződik.

1993-ban bővítik az iskolát, és külső tatarozására is sor kerül. 1994-ben tornateremmel bővül az iskola.

Itt kell, hogy említést tegyünk a **szendrőládi iskoláról**, mert a községek körzetesítésekor nemcsak a korábban említett négy község kerül Edelényhez, hanem 1969-ben Szendrőlád is. A szendrőládi iskola 1973-ig önálló intézményként működik, majd 1973-ban a felsőtagozatos tanulókat két edelényi iskolához körzetesítik. A Nagyközségi Közös Tanács végrehajtóbizottsága előterjesztésében a következőket olvashatjuk: „A magasabb szintű iskolai oktatás biztosítása végett szükséges Szendrőlád társközség felső tagozatos tanulóifjúságára az edelényi 1. sz. és 2. sz. iskola körzetének kiterjesztése.

A körzethatárok kialakítása a szaktanár-ellátottságra is tekintettel úgy kívánatos, hogy Edelény 1. számú iskola körzete a 6. és 7.

osztályos, a 2. számú iskola körzete az 5. és 8. osztályos tanulókra terjedjen ki.”

Később ezt a feladatkört teljes mértékben a 2-es iskola veszi át, a szendrőládi iskola pedig tagiskolaként tanítja az alsósokat.

1983-ban új szárny építését kezdik meg.

1984-ben megszűnnek a járások, átalakítják az ország közigazgatását, ekkor Szendrőlád leválik Edelénytől és önálló község lesz, 8 osztályos lesz újra az iskolája, amikor a feltételeket sikerül a helyi tanácsnak megteremteni: 1990. szept. 1-jén.

Egy 1971-es jelentés szerint az iskolában 190 tanuló van, akiket 6 nevelő tanít. A nevelők fele képesítés nélküli. A tanulócsoportok az alábbi összevonás és létszám szerint vannak:

2-4. o. 54 fő, 5-6. o. 45 fő, 7-8. o. 31 fő, 1. o. 38 fő, 3. o. 22 fő.

A BORSODI ÁLLAMI ÁLTALÁNOS ISKOLA — EDELÉNYI 2. SZ. ÁLTALÁNOS ISKOLA VOLT TANÍTÓI ÉS TANÁRAI

Igazgatók

1. Béres János	1948 — 1951
2. Nyerges István	1951 — 1952
3. Farkas István	1952 — 1989

Tanítók, tanárok

1. dr. Ádám Endréne	1972 — 1975
2. dr. Babicza Istvánné	1961 — 1963
3. Bacsóné Gál Emőke	1974 — 1983
4. Balázs Ferencné	1975 — 1983
5. Balázs Ilona	1955 — 1963
6. Bán Géza	1958 — 1959
7. Bányász Gizella	1973 — 1984
8. Béres Jánosné (Bán Éva)	1950 — 1959

9. Böck Kornália	1948 — 1954
10. Csákfalvy Sándor	1972 — 1974
11. Csumsztek Irén	1980 — 1985
12. Dávid Mózesné	1976 — 1992
13. dr. Demjén Istvánné	1993 — 1994
14. Demkó István	1948 — 1954
15. Déri Andor	1955 — 1956
16. dr. Erdélyi Lukácsné	1976 — 1977
17. dr. Fain Andrásné	1961 — 1976
18. Farkas Istvánné	1954 — 1984
19. Fehérné Tóth Ildikó	1984 — 1986
20. Fótos Istvánné	1972 — 1985
21. Főzy György	1970 — 1970
22. Gédra Ferencné	1968 — 1968
23. Girhiny Ilona	1962 — 1964
24. Gonda Györgyné	1963 — 1965
25. Gyenesné Molnár Hilda	1983 — 1983
26. Győri Zsolt	1986 — 1987
27. Herczeg László	1979 — 1983
28. Herczeg Lászlóné	1975 — 1979
29. Jánossy Györgyné	1983 — 1983
30. Joó Hajnalka	1952 — 1953
31. Joó Miklós	1954
32. Juhász Bálintné	1961 — 1962
33. Juhász László	1975 — 1989
34. Juhász Lászlóné	1976 — 1989
35. Jurkó Mária	1957 — 1959
36. Juszko Istvánné	1952 — 1954
37. Kalocsai István	1975 — 1977
38. Kaminszki László	1952 — 1953
39. Katona Lászlóné	1971 — 1972

40. dr. Kertész Ferencné	1962 — 1965
41. Kétyi Jánosné	1960 — 1961
42. Kocsis István	1954 — 1980
43. Kókai Dezső	1988 — 1990
44. Kormos László	1953 — 1989
45. Kormos Lászlóné	1963 — 1994
46. Kossuth Lajos (ifj.)	1964 — 1965
47. Kossuth Lajosné	1967 — 1972
48. Kóta Csaba	1972 — 1975
49. Kovács Árpádné	1966 — 1968
50. Kovács Balázné	1961 — 1961
51. Kristóf Lászlóné	1985 — 1986
52. Kundrák Csilla	1991 — 1992
53. Kurucz Andrásné	1970 — 1983
54. Laczkóné Tóbiás Dóra	1992 — 1995
55. Ládi Lászlóné	1983 — 1988
56. László Ferencné	1965 — 1967
57. Lengyel Bertalanné	1979 — 1981
58. Lengyel Zoltán	1966
59. Matisz Cecília	1965 — 1967
60. Matyuga Lenke	1955 — 1957
61. Mende Miklósné	1964 — 1968
62. Nagy Pálné	1975 — 1976
63. Nagy Sándor	1952 — 1957
64. Osváth Irén	1964 — 1965
65. Pásztor Katalin	1975 — 1983
66. Pásztor Nóra	1991 — 1993
67. Rapavi Emma	1953 — 1954
68. Sepreginé Vaszil Szeréna	1982 — 1983
69. Solymár Béláné	1974 — 1979
70. Stefanicsné Kassai Lenke	1981 — 1986

71. Stumpf Imre	1969 — 1970
72. Svidró Gáborné	1980 — 1983
73. Szabó Piroska	1966 — 1970
74. Szabóné Görög Zita	1987 — 1988
75. Tóth Ferencné	1945 — 1948
76. Tóth Lajos	1986 — 1988
77. Tóth Lászlóné	1980 — 1986
78. Tóthné Gál Judit	1988 — 1992
79. Vadas Gyuláné	1988 — 1990
80. Vadászi Noémi	1974 — 1979
81. Vadnay Oszkár	1957 — 1963
82. Vadnay Oszkárné	1957 — 1994
83. Várhegyi Klára	1962 — 1965
84. Várkonyi Olivérné	1948 — 1950
85. Vodila Barnáné	1952 — 1956
86. Zajdó László	1963 — 1975

Képesítés nélküli

1. Antal Béla	1974 — 1974
2. Bialkó Simonné	1979 — 1979
3. Demjén Márta	1984 — 1986
4. Diczházi Zsolt	1989 — 1990
5. Girhiny Piroska	1977 — 1977
6. Gulyás Katalin	1981 — 1982
7. Harszt Judit	1979 — 1980
8. Juhász Jánosné	1969 — 1970
9. Lázár Márta	1972 — 1975
10. Lukács Jánosné	1967 — 1968
11. Majoros Borbála	1971 — 1972
12. Nagy Ildikó	1987 — 1990
13. Nagy Katalin	1975 — 1976

14. Nyári Tibor	1985 — 1986
15. Pogány Erzsébet	1980 — 1981
16. Solymosi Márta	1971 — 1972
17. Stanikné Nagy Gizella	1987 — 1988
18. Szabó Ilona	1982 — 1983
19. Szarka Zsolt	1987 — 1988
20. Szatmári József	1973 — 1974
21. Sziert Gézané	1989 — 1990
22. Szűcs Erzsébet	1980 — 1981
23. Tóth Sarolta (Kerényi Lászlóné)	1970 — 1973
24. Vozár Mária	1979 — 1980

AZ EDELÉNYI 2. SZ. ÁLTALÁNOS ISKOLA TANTESTÜLETE AZ 1995-1996-OS TANÉVBEN

Igazgató

1. Nagy Béla	tört.-földr.	1959
--------------	--------------	------

Tanítók

1. Demeter Endréné	1974
2. Gállné Papp Ágnes	1986
3. Gergelyné Palla Edit	1987
4. Juhász Éva	1992
5. Ladányi Istvánné	1988
6. Nagy Zsuzsanna	1994
7. Szatmáriné Molnár Éva	1983
8. Török József	1965
9. Turay Gáborné	1976

Tanárok

1. Bekéné Arnóczki Piroska	földr.-rajz	1988
2. Belme Csabáné	mat.-műszaki ism.	1989
3. Buczkó Zoltánné	biol.-földr.	1975
4. Gajdos Ilona	angol	1986
5. Gyöngy Gyöngyi	mat.-kémia	1994
6. Nagy Béláné	magy.-tört.	1962
7. Pető József	mat.-fiz.	1989
8. Rác József	orosz-tört.	1983
9. Sztankóné Sándor Ibolya	magy.-tört.	1974
10. Turay Gábor	testnev.	1976

Óraadók

1. Elekné Vertig Éva	tört.-ének-zene
2. Kormos László	mat.-fiz. (nyugd.)
3. Kormos Lászlóné	tanító (nyugd.)

A SZENDRŐLÁDI ÁLTALÁNOS ISKOLA

VOLT TANÍTÓI ÉS TANÁRAI

1969-től 1990. július 31-ig

Az iskola 1973-tól az Edelényi 2. Sz. Általános Iskola tagiskolája volt 1990. júl. 31-ig.

Igazgatók

1. Zágonyi Béla	tanító	1969 — 1970
2. Móricz István	tanító	1970 — 1971
3. Jager István	tanító	1971 — 1973
4. Szabó Piroska	tanár	1973 — 1990,
	tagiskola vezető;	1990-től igazgató.

Tanítók

1. Béres Lászlóné	1976 — jelenleg is
2. Béresné Kozsup Beáta	1988 — jelenleg is
3. Cseh Simon Miklós	1969 — 1970
4. Dávid Mózesné	1976 — 1978
5. Durdon Marianna	1978 — 1980
6. Gadzsák Ferencné	1975 — 1976
7. Győry Zsoltné	1987 — 1990
8. Jánossy Györgyné	1978 — 1983
9. Joó Bálintné	1982 — jelenleg is
10. Kelemen Erika	1981 — jelenleg is
11. Lendvay Albertné	1973 — 1986
12. Minyóczki Lászlóné	1986 — jelenleg is
13. Mónusné Sógor Éva	1986 — 1988
14. Rőczei Andrásné	1975 — jelenleg is
15. Simkó Mária	1974 — 1977
16. Stark Mária	1972 — 1974
17. Tóth János	1969 — 1970
18. Varga Ferencné	1969 — 1970
19. Váraljai Ferencné	1972 — 1978
20. Viszokiné Dudás Zsuzsa	1988 — jelenleg is

Tanárok

1. Kókai Dezső	1988 — jelenleg is
2. Kókainé Béres Marianna	1989 — jelenleg is
3. Pongrácz Márta	1970 — 1973
4. Szabó Piroska	1970 — jelenleg igazgató

Képesítés nélküliek

1. Beőr Ilona	1980 — 1983
2. Galvács Györgyné	1971 — 1972
3. Gál Rita	1986 — 1987
4. Káli Emese	1987 — 1988
5. Kovács Andrea	1989 — 1990
6. Kormos László (ifj.)	1982 — 1983
7. Laboda Ilona	1988 — 1989
8. Lendvay Andrea	1974 — 1975
9. Papp Éva	1979 — 1980
10. Petri Katalin	1971 — 1972
11. Rákay Ibolya	1985 — 1986
12. Rákovits Erzsébet	1988 — 1989
13. Rémiás Tünde	1978 — 1982
14. Szanyi Istvánné	1969 — 1970
15. Szántai Gyuláné	1981 — 1982
16. Szigety Katalin	1969 — 1970
17. Szűcs Ilona	1970 — 1971
18. Tomori Ilona	1969 — 1970
19. Tóth Ibolya	1973 — 1975

AZ ABODI TAGISKOLA TANÍTÓI 1971-től

1. Almási Józsefné iskolavezető tanító	1971 — 1972
2. Béres Lászlóné	1973 — 1974
3. Csontos Ferencné	1977 — 1979
4. Dávid Mózesné	1976 — 1976
5. Gyulai Gáborné	1971 — 1973
6. Kalocsai István	1975 — 1976
7. Nagy Lajosné iskolavezető tanító	1972 — 1983
8. Pásztor Katalin iskolavezető tanító	1983 — jelenleg is

A BALAJTI TAGISKOLA TANÍTÓI 1971-től

1. Csontos Ferencné iskolavezető tanító	1994 — jelenleg is
2. Gajdos Ilona iskolavezető tanító	1991 — 1992
3. Herczeg László	1971 — 1979
4. Herczeg Lászlóné iskolavezető tanító	1971 — 1975
5. Juhász Éva iskolavezető tanító	1980 — 1991
	és 1992 — 1994
6. Szomolya Mária	1979 — 1980

A DAMAKI TAGISKOLA TANÍTÓJA

1. Balázs Ferencné	1971 — 1975

Az alsó tagozat Finkére járt 1975-től, így Damakon nem volt iskola 1992-ig. Az iskolát a település újra-önállósodása után hozták létre.

A LÁDBESENÝŐI TAGISKOLA TANÍTÓI 1971-TŐL

1. dr. Demjén Istvánné iskolavezető tanító	1975 — 1993
2. Horváth Gyuláné iskolavezető tanító	1981 — jelenleg is
3. Kletz László iskolavezető tanító	1972 — 1973
4. Kossuth Lajos (id.) iskolavezető tanító	1971 — 1972
5. Kóta Csabáné	1973 — 1975
6. Tóth Gyuláné	1978 — 1981
7. Tóth Ibolya	1975 — 1978

Edelényi 3. Sz. Általános Iskola

Az 1950-es évek elején, a szénbányák fejlesztésének korszakában Edelény addig szántóföldnek használt két hatalmas területén; a Kenderföldön és az Egres-dűlőben hatalmas arányú építkezés kezdődött. Bányászlakások építésével igyekeztek megfelelő létszámú munkást letelepíteni. A bányászlakások 1958-ban elkészültek, szeptember elsején megnyílt a November 7. u. 2. sz. alatt (Ma Bányász u.

2. sz.) a bányász szülők gyermekeinek oktatását szolgáló általános iskola is. Ez nemcsak az új településrész gondjait oldotta meg, hanem csökkentette Edelényben a korábbi iskolák zsúfoltságát is. Az iskola nyolc osztállyal kezdett. Minden osztályból egy-egy volt. A tanulók létszáma 269, felső tagozatos tanuló 98, alsó tagozatos 171 fő volt.

1969-ben a nevelők száma 19 fő, a tanulóké 455, akik 15 osztályra osztva végzik mindennapi munkájukat. Váltótanítás folyik az iskolában.

1973-ban az óvodai nevelésben nem részesülő gyermekek részére iskolai előkészítő foglalkozásokat szerveznek.

1975-ben kezdik építeni az egy csoportos óvodát és a két csoportos napközit a hozzá csatlakozó konyhával.

1973-ban kezdik megszervezni, hogy a finkei iskola felső tagozatos tanulói a 3. számú iskolába járhassanak. Ezután a finkei iskola önállóvá válásáig — 1991-ig — a felső tagozatos tanulók Finkéről az egresi iskolába járnak, és a finkei iskola tagiskolaként működik. 1991-ben bevezetik a gázfűtést az iskolába.

Az Edelényi 3. Sz. Általános Iskola volt tanítói és tanárai

Igazgatók

1. Tóth György	műszaki ism.	1958 — 1973, 1973 — 1977 tanár
2. Kletz László	műszaki ism.	1973 — 1987, 1987 — 1988 tanár

Tanítók

1. Abodiné Gál Judit	1985 — 1991
2. dr. Adorján Barnáné	1960 — 1977
3. Barnóczki Emma	1984 — 1985
4. Béki Miklósné	1977 — 1977, 1978 — 1979
5. Bukovenszkiné Urbán Ildikó	1986 — 1987

6. dr. Csatlósne Nagy Judit	1982 — 1986
7. Déri Andorné	1958 — 1988
8. Durdon Jánosné	1979 — 1979
9. Harzsó Istvánn	1958 — 1966
10. Holló Erzsébet	1977 — 1979
11. Joó Miklós	1958 — 1962
12. Juhász Ágnes	1981 — 1992
13. dr. Kalapos Istvánné	1965 — 1984
14. Kalocsainé Nagy Márta	1977 — 1985
15. Kasza Andrea	1994 — 1995
16. dr. Máté Ellákné	1965 — 1971
17. Móricz István	1970 — 1973
18. Nagy Lajosné	1983 — 1984
19. Podvercek Gáborné	1964 — 1975
20. Szász Andrásné	1968 — 1972
21. Varga Ferencné	1967 — 1981
22. Vattay Béláné	1980 — 1987, 1991 — 1995
23. Zaveczki Erzsébet	1979 — 1981

Tanárok

1. Balogh Bertalanné	tört.-földr.	1978 — 1985
2. Belme Csaba	mat.-techn.	1988 — 1991
3. Durdon János	testn.-biol.	1979 — 1983
4. Gulyás Mária	magy.-orosz	1974 — 1975
5. Gyenes Gyula	földr.-tört.	1976 — 1982
6. Gyuricza Sándor	mat.	1975 — 1984
7. Juhar Péter	technika	1960 — 1987
8. Kovács Magdolna	biol.-testnev.	1968 — 1977
9. Kóta Csaba	biol.-testnev.	1967 — 1968
10. dr. Kristóf S. Lászlóné	magy.-tört.	1968 — 1976

11. László Pálné	mat.-fiz.	1982 — 1983
12. Lipták Béla	földr.-tört.	1958 — 1962
13. Lukács Lászlóné	rajz-biol.	1977 — 1979
14. Márfoldi Gyuláné	ének-tört.	1971 — 1974
15. Molnár István	mat.-fiz.	1959 — 1977
16. Orosz Györgyné	mat.-fiz.	1980 — 1993
17. Ónodi Béláné	magy.-tört.	1964 — 1978
18. Parcz Imréné	orosz	1958 — 1986
19. Rukóber László	mat.-fiz.	1976 — 1980
20. Rukóber Lászlóné	mat.-fiz.	1976 — 1980
21. Sepreginé Vaszil Szeréna	testn.-biol.	1983 — 1988
22. Sólyom Ferenc	rajz.-mat.	1980 — 1983
23. Sólyomné Pásztor Ildikó	rajz-biol.	1980 — 1984
24. Stuhánné Sztankó Sarolta	magy.-orosz	1984 — 1986
25. Vadnay Oszkár	biol.-rajz	1963 — 1977
26. Vass Zoltán	testn.	1984 — 1985
27. Vladimír Cecília	ének-magy.	1974 — 1981
28. Zagraj Józsefné	mat.-fiz.	1974 — 1978

Képesítés nélküli

1. Andó Judit	1975 — 1978
2. Bári Mariann	1988 — 1989
3. Berkes Aranka	1969 — 1975
4. Béres Edit	1976 — 1980
5. Bukóczki Anna	1974 — 1975
6. Csáki András	1988 — 1989
7. Csodó Ágnes	1982 — 1983
8. Erdős András	1986 — 1987
9. Gál Andrea	1988 — 1989
10. Gross Róbert	1970 — 1973
11. Hadobás Pál	1985 — 1986

12. Juhász Magdolna	1982 — 1983
13. Kasza Andrea	1990 — 1991
14. Kléri Istvánné	1977 — 1980
15. Kozma Tímea	1994 — 1994
16. Lázár Mariann	1977 — 1978
17. Molnár Andrea	1987 — 1989
18. Molnár Oszkár	1977 — 1978
19. Nagy Hajnalka	1990 — 1991
20. Némethy Sarolta	1979 — 1980
21. Poráczki Máténé	1983 — 1988
22. Rádai Gabriella	1991 — 1992
23. Stanikné Nagy Gizella	1990 — 1990
24. Szalontai Balázs	1975 — 1976
25. Szemán Tiborné	1986 — 1993
26. Szesze Katalin	1987 — 1988
27. Turi Béláné	1967 — 1975
28. Vágó Zoltán	1981 — 1982

**Az Edelényi 3. Sz. Általános Iskola tantestülete
az 1995-96-os tanévben**

Igazgató

Kovács Ernőné	földrajz	1973
---------------	----------	------

Tanítók

1. Dzibák Mária	1990
2. Fedorné Köhalmi Éva	1989
3. Gajdos Győzőné	1980
4. Kiss Józsefné	1985
5. Mátrai Edit (Andó Edit)	1981
6. Nagy Lászlóné	1987

7. Szász Ervinné ig.h.	1984
8. Szuhainé Kecskés Alíz	1986
9. Törökné Csodó Ágnes	1985
10. Verebélyi Lászlóné	1968

Tanárok

1. Fedor Árpád	fiz.-testn.	1989
2. Gál Erzsébet	tört.	1968
3. Kossuth Lajosné	rajz, mat.-fiz.	1983
4. Nagy Pálné	magy.-tört.	1977
5. Rácz Józsefné	orosz-népm.	1985
6. Sipos Istvánné	mat.-kémia, szám.techn.	1978
7. Zsoldos Lászlóné	földr.-biol.	1968

Finkei Állami Általános Iskola — Edelényi 4. Sz. Általános Iskola

Az államosítás után megkezdődött Finkén is az osztatlan oktatás fokozatos felszámolása. A két felekezeti iskola összevonásával jött létre itt is az állami általános iskola. Az I-IV. osztályt egy, az V-VIII. osztályt pedig két nevelő tanította. Amikor 1950-ben a Gömöri-féle kastély egyik tágas szobáját megkapta az iskola tanterem céljára, az alsósokat I-II. és III-IV. tanulócsoportban, a felsősöket pedig V-VI. és VII-VIII. osztályos csoportban tanította négy nevelő.

A lakosság növekedésével nőtt az iskolába járó gyerekek száma is, ezért 1958-ban felépült az új iskola, két tanteremmel, tanári szobával, széles folyosóval, egy nevelőlakással és a szükséges melléképületekkel. A volt három tanteremből át kellett adni ugyan egyet más célra, de négy tanteremben már könnyebb volt a tanítás.

1963-ban a községet Edelényhez csatolják.

Az 1969-70-es tanévben a három kilométerre levő Borsodszirák felső tagozatosait a finkei iskolához körzetesítik. A tanulók száma mintegy 50 fővel nő, de a nevelők számát is felemelik, így 1970-től az igazgató irányítása alatt 9 nevelő 177 gyermeket tanít.

Az 1963-64. tanévtől bevezették a dolgozók iskolája VII. és VIII. osztályát.

Működött még több éven keresztül nyári napközi otthon is, de ez nem volt állandó.

1973-ban — mint azt már az előző iskoláknál írtuk — a felsőtagozatosok 3-as iskolához történő körzetesítésén gondolkodnak, majd meg is valósítják, és a finkei iskola újra-önállósulásáig így is marad.

1983-ban napközit építenek az iskola mellé.

1991-ben kezdeményezik a szülők, hogy a felső tagozat visszakerüljön Finkére, de még egy tanteremre van szükség, hogy az 1992-93-as tanévet már a nyolcadikosok is ott kezdhessék. Váltótanítás folyik ebben az iskolában is.

A volt 5-ös számú (kisegítő) iskolát 1993-ban megszüntetik, és a feladatot a 4-es számú iskola kapja meg, majd a munkaiskola beindulásával 1994-ben a 4-es iskolánál is megszüntetik e feladat ellátását.

1994-ben szép tornaterem épül öltözőkkel, szertárral.

Az Edelényi 4. Sz. Általános Iskola volt tanítói és tanárai

Igazgatók

1. Fürj Alajos	1948 — 1961
2. Nemes József	1959 — 1961,
	tanító 1961 — 1967
3. Gyuricza Sándor	1967 — 1975
4. Magyar Miklósné tagiskola vezető (A 3. Sz. Általános Iskola tagiskolája volt Finke ebben az időben)	1975 — 1991
5. Magyar Miklósné	1991 — 1993
6. Turóczy Bertalan	1994 — 1994

Tanítók

1. Ablonczy Anna	1969
2. Bak András	1969 — 1970
3. Bazsó Barnabásné	1984 — 1991

4. Berzeda Terézia	1962
5. Bodor Józsefné	
6. Csörghé Istvánné	1969 — 1970
7. dr. Erdélyi Lukácsné	
8. Fürj Nándor	
9. Girhiny Ilona	1962
10. Horváth Tiborné	1969
11. Magyar Miklósné (Czirai Ágnes)	1963 — 1991
12. Nagy Ilona	1962
13. Nemes Józsefné	1959 — 1967
14. Osgyáni Hedvig	1953 — 1991
15. Rohály Irén	
16. Sáfi Kálmánné	1964 — 1966
17. Száraz Dénes	1948 — 1960
18. Vadnai Oszkár	1963
19. Vidó Miklósné	1964 — 1967

Tanárok

1. Domoszlai Andrásné	magy.-orosz	1962 — 1975
2. Csóré Mária	biol.-földr.	
3. Nagy Attila	magy.-tört.	
4. Nagy Attiláné	magy.-tört.	
5. dr. Szöllősi Gézőné	biol.-mezőgazd.	1969 — 1970
6. Turóczi Bertalan	magy.-tört.	1991 — 1993

Képesítés nélküli

1. Drotár Éva		
2. Izsó Sarolta	1962 —	
3. Kis-Pál Klára (Nagy Andrásné)	1987 — 1988	
	és 1989 — 1990	
4. Nagy Hajnalka		

A 4. Sz. Általános Iskola tantestülete az 1995-96-os tanévben

Igazgató

1. Belme Csaba mat.-techn.-szám.techn. tanár 1991 — 1993,
1994-től ig.

Tanítók

1. Almási Ákosné	1992
2. Csizmárné Garamhegyi Judit	1977
3. Dobiné Kundrák Csilla	1992
4. Nagyné Sándor Edina	1994
5. Oláh Zoltánné	1995
6. Oroszné Demeter Ilona	1991
7. Szabó Jánosné	1991

Tanárok

1. Dobi László	biol.-földr.	1991
2. Domoszlai Andrásné	magy.-orosz	1994
3. Megyeri Csaba	földr.-népműv.	1992
4. Orosz Györgyné	mat.-fiz.	1994

Az Edelényi 5. Sz. Általános Iskola (Kisegítő Iskola)

Az értelmileg sérült gyermekekkel való foglalkozás a 2. Sz. Általános Iskolában kezdődött az 1970-es években egy osztállyal. Hamarosan két csoportban kellett foglalkozni a gyerekekkel; Kurucz Andrásné és Herczeg László tanította őket. A harmadik csoporttal Bacsoné Gáll Emőke foglalkozott, majd amikor 1980-ban a negyedik csoportot is kénytelen volt létrehozni, az iskola a 2. Sz. Általános Iskola tagozata lett Svidróné Némethi Ibolya vezetésével, aki egyben a negyedik csoport tanítója is volt.

1983-ban kezdi meg működését a Kisegítő Iskola az 1. Sz. Általános Iskola korábbi épületében, az Antal György út. 3. sz. alatt. Ebben az évben két teremmel bővítették az épületet, de a kötelezően előírt kis létszámú osztályok miatt így is kevés volt a hely.

1984-ben a megyétől kapott egy millió kétszázezer forint összeggel hozzákezdenek az iskola renoválásához, átalakításához. A nagy osztálytermeket ekkor osztják ketté, alkalmazkodva a kis létszámú csoportokhoz.

Az iskolában az egyre nagyobb számban jelentkező értelmileg enyhén sérült gyermekek tanítása folyik. Nemcsak Edelényből, hanem a környék több településéről is járnak ide gyerekek (Boldva, Borsodszirák, Szendrőlád, Lak).

1990-ben 152 tanulóból 91 edelényi. 15 tanulócsoport és három napközis csoport tanul az iskolában váltótanításban.

1991-től — az önkormányzat képviselő-testülete döntése alapján — csak helyi gyerekeket tanít az iskola, és a dolgozói létszám 13 fővel csökken. 1992-ben a Császtai úti (korábban Május 1. út) iskolát bezárják — ahol szintén volt terme a Kisegítő Iskolának —, majd lebontják.

1993-ban az iskola önállósága megszűnik, és a 4. Sz. Általános Iskolához telepítik, de az alapítványi munkaiskola megerősödésével — a következő évben — a 4-es iskolánál megszüntetik a feladatellátást.

Az Edelényi 5. Sz. Általános Iskola (Kisegítő Iskola) volt tanárai és gyermekfelügyelői

Igazgatók

1. Móricz István	gyógyped.	1983 — 1991
2. dr. Domokos Józsefné	gyógyped.	1991 — 1993

Tanárok

1. Almási Ferencné	gyógyped.	1984 —
2. Bacsóné Gáll Emőke	gyógyped.	
3. Banka István	gyógyped.	1985 — 1992

4. Béresné Majoros Ildikó		
5. Csontos Ferencné	tanító	
6. Csumsztek Irén	biol.-földr.	
7. Gromóczki Jánosné	gyógyped.	
8. Gyenesné Molnár Hilda	gyógyped.	
9. Herczeg László	tanító	1983 —
10. Kassai Lajosné	tanító	
11. Katona László	tanító	
12. Kresák Attiláné	tanító	
13. Kurucz Andrásné	tanító	1983
14. Lahman Lászlóné	gyógyped.	
15. Mészáros Istvánné	gyógyped.	1983 —
16. Nagy Sándorné	gyógyped.	1985 — 1992
17. Pető Józsefné	óvónő	
18. Svidróné Németi Ibolya	gyógyped. ig.h.	1983 — 1985
19. Szatmári József	gyógyped.	
20. Veres Éva	gyógyped.	
21. Volopichné Berentés Mária	tanító	1986 — 1991

Gyermekefelügyelők

1. Czél Imréné
2. Csabai Gyuláné
3. Csontó Ibolya
4. Demény Józsefné
5. Fáklya Dénesné
6. Forgács Lászlóné
7. Gál Andrea
8. Gál Beáta
9. Kalász Vilmosné
10. Kapalkó Lászlóné
11. Laczkó Lászlóné

12. Rohály Andrea
13. Sipos Ferenc
14. Spisák Mihályné
15. Szabóné Simkó Ildikó
16. Tóbiás Dóra
17. Viszóczki Tiborné
18. Vodila Endréné

Tandíjmentes Alapítványi Munkaiskola és Óvoda

A közismert nevén Munkaiskolának nevezett intézményben értelmileg enyhe- és középfokban sérült cigánygyermekek tanulnak.

1991-ben a Kisegítő Iskola keretében a pedagógusok egy csoportja, a szakmai felügyeletet gyakorló intézmény támogatásával kidolgozta a Munkaiskola koncepcióját, és megkezdte annak gyakorlati alkalmazását. Ennek célja: egésznapos foglalkoztatás keretében olyan gyakorlati munkák elsajátítása a tananyag mellett, illetve beszélőve, melyet a tanulók felnőtt életükben is hasznosítani tudnak. (pl. mezőgazdasági, egészségügyi, háztartási ismeretek).

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium által is engedélyezett program szerint tanítottak egy évet alsó tagozatban, amikor a programot kidolgozó és alkalmazó pedagógusnak felmondtak a létszámleépítés miatt.

A gyerekek szülei továbbra is igényelték ezen pedagógusok munkáját és így jött létre hivatalosan 1993. január 4-én az eltérő tantervű Tandíjmentes Alapítványi Munkaiskola, a Kisegítő Iskolából átiratkozott 30 tanulóval. Az önkormányzattól megkapták a Szentpéteri út 33. szám alatt lévő középiskolai diákotthonhoz épült volt orvosi rendelőt, és három pedagógus, két gyermekfelügyelő és egy pedagógiai asszisztens kezdte meg a munkát.

Az 1993-94-es tanévet 44 tanulóval kezdik és két fővel nő a dolgozói létszám.

1994-ben a tanulói létszám csökkenése miatt megszűnik a Kisegítő Iskola, és a Munkaiskola az egyedüli a városban, ahová az értelmileg sérült gyerekeket beíratják a szülők. Ennek következtében kinövik az önkormányzattól kapott helyiségeket, és az Egresen hozzákezdenek egy új iskola építéséhez. Az építkezés befejezéséig átköltöznek a volt Kisegítő Iskola Antal György út 3. sz. alatti épületébe, és az 1994-95-ös tanévet már itt kezdik 71 fős tanulói létszámmal és 10 fő dolgozóval. A 71 főből 20 fő óvadás. Ebben az évben indul először óvadás csoport az iskola keretén belül. A gyerekek nem értelmi fogyatékosok, hanem halmozottan hátrányos helyzetű cigánygyerekek. Az óvoda létrehozásának a célja, hogy az addig még óvodába nem járó gyermekeket alkalmassá tegyék a normál általános iskola követelményeinek teljesítésére.

Az új iskola építésén kívül a „Munkaiskola Alapítvány” fedezi a gyerekek minden költségét: teljes körű szociális ellátást biztosít: háromszori étkezés, tisztálkodási eszközök, utazási bérletek, tanszerek, életmódtábor, versenyek stb. költségei. A normatív támogatáson túl különböző pályázatokon elnyert pénzek állnak rendelkezésükre.

Az 1995-96-os tanévet két óvodai csoport — 46 fővel — és hét iskolai csoport — 66 fővel — kezdte, a dolgozók száma 16 fő.

A Tandíjmentes Alapítványi Munkaiskola dolgozói

Igazgató

Nagyné Volopich Mária	tanító és oligofrén szakos gyógyped. tanár	1993
-----------------------	---	------

Tanárok

1. Zilinyiné Gál Rita	oligofrén-logopédia gyógyped.	1993
2. Banka István	oligofrén-pszichopedagógia, gyógyp.	1993
3. Volopichné Berentés Mária	tanító	1993
4. Zagraj László	tanár	1994
5. Sipos István	tanár	1994
6. Viszóczki Tiborné		1995
7. dr. Szegediné Kosik Bernadett		1995

Óvónők

1. Pető Józsefné	1994 — 1995
2. Lupaneshkuné Krecz Babett	1995
3. Szuhainé Kasza Andrea	1995

Dajkák

1. Békésiné Takács Ildikó	1994 — 1995
2. Krecz Józsefné	1995
3. Takács Lászlóné	1995

Gyermekefelügyelők

1. Krecz Babett	(1995-től óvónő)	1993 — 1994
2. Tóth Beáta	(Dánielné)	1993
3. Forgács Lászlóné		1993

A Kazincbarcikai Kodály Zoltán

Állami Zeneiskola

Edelényi Kihelyezett Tagozata

A zeneiskola kihelyezett tagozata 1988-tól működik az Edelényi 1. Sz. Általános Iskolában. Az induláskor zongora, gitár és az ezekhez kapcsolódó szolfézs oktatás folyt, majd a nagyszámú igény kielégítésére szükségessé vált a tagozat további bővítése. Így került sor a városi ifjúsági zenekar utánpótlását is ellátó fúvós szakok elindítására 1994 szeptemberétől.

A tagozaton több mint száz gyermek tanul öt zenetanár segítségével. Még mindig vannak további igények, melyeket reméljük, sikerül kielégíteni.

AZ EDELÉNYI KIHELYEZETT TAGOZAT TANÁRAI

1. Gyöngyösi Péterné	zongora	1988
2. Kerek Gábor	fafúvós	1994
3. Kermjét Kamill	gitár	1988
4. Szekeres Tamás	rézfúvós	1994
5. Vertig Éva	zongora	1989

SZAKMUNKÁSKÉPZÉS EDELÉNYBEN

Az ipari tanulók képzésében Edelény több szakaszú történeti múlttal rendelkezik. Az első szakasz az 1929-1950 közötti időre tehető, amely a „tanonc”-képzés elméleti segítségét jelentette. Ez olyan hároméves tanfolyam volt, amelyre hetente kétszeri alkalommal jártak az iparos „inas”-ok, hogy „segéd”-vizsgájuk elméleti alapjait elsajátítsák. A második szakasz 1950-51-ben volt, amikor a szakmunkásképzésnek az előzőnél fejlettebb, a kor követelményeihez alkalmazkodóbb típusa alakult ki: a szakosított képzés. A harmadik szakasz 1955-1967 között volt, amely a második szakasz reneszánszát jelentette: további mennyiségi és minőségi fejlesztéssel.

Az edelényi és edelényi járási ipari tanulóktól 1920-ig a „tanoncok” felszabadítása alkalmából közismereti tudnivalókat nem kívántak. A mesterekből összeállított vizsgabizottság főleg csak arra szorított, hogy a tanonc hogyan sajátította el a mestersége tudnivalóit. Egyébként pedig megelégedtek az elemi iskola hat osztályának elvégzésével (néha kevesebbrel is). A technika fejlődése az 1920-as évek végén már nem elégedhetett meg az ilyen iparosképzéssel, bármilyen lassú is volt kisiparunk fejlődése. A bonyolultabb gépek kezelése az ipari tanulók mind nagyobb szellemi és gyakorlati felkészülését kívánta meg. Erre a célra kiképzett pedagógusok vagy iskolarendszer nem állott az iparügy rendelkezésére. Ezért népiskolai tanítókat képeztek ki — rövid úton — egyes szakmák tanítására. A debreceni vas- és fémipari szakiskola 1929 nyarától kezdve pár évig (nyári időszakban) kiképezte az iparostanonc-iskolai rajztanítókat. Az Edelényben tervezett iparostanonc-iskolai rajzi oktatáshoz is itt nyert képesítést az első rajz szaktanító is. Az iparostanonc-iskolát beosztották az elemi iskola termeibe. Az 1929-30-as tanévi „iparos-

tanonc-tanfolyam” tulajdonképpen nem volt önálló iparostanonc-iskola, csupán valamelyik központibb iskolának kihelyezett tagozata. Nevelői később sem lettek főhivatásúak, csupán óraadók. Az első tanfolyam a miskolci Kun József utcai iskolához tartozott, mint annak kihelyezett részlege. Innen kapta a „tanfolyam” a felszerelést, tankönyveket, óradíjakat, irányítást stb. Az edelényi megbízott igazgatónak azonban gondoskodni kellett a tanulók elhelyezéséről, a pedagógusokról és munkájuk ellenőrzéséről. 1929-től 1950-ig az edelényi római katolikus iskola igazgatójának irányítása alatt folyt a munka. A közismereti tárgyakat az egyik pedagógus látta el. 1929-ben a tanulólétszám 28 fő volt, csaknem mind edelényi. A közlekedés még nem volt olyan jó, hogy vidéki tanulók bejárását meg lehetett volna kívánni. Az államosításig heti két napon jártak iskolába, a római katolikus iskola termeibe. A „közismereti” napokon a számtan és a magyar nyelv, a „szakmai” napokon pedig a rajz, az anyagismeret és a szakmai ismeret állott az órarendben. Az államosítás után átalakult a tanfolyam az MTH (Munkaerő-Tartalékok Hivatala) 91. számú iparitanuló-iskolájává. Ebben az időben az edelényi iskolában jórészt csak közismereti órákra jártak a tanulók, de szakmailag csak a fa- és fémipariak részesültek oktatásban. A többi szakmák tanulói szakmai kiképzésüket a miskolci 101. sz. anyaiskolában nyerték. Ezt az indokolta, hogy sem megfelelő számú szakember, sem terem nem állott az iskola rendelkezésére. A bejárást elősegítette az is, hogy az autóbuszforgalom mindinkább sűrűsödött Miskolc felé. 1950-ben az ipaitanuló-iskola az oktatási minisztérium, mint főhatóság irányítása alá kerül, s az 1. Sz. Általános Iskola új igazgatója került az élére. 1951-ben viszont az iskolát megszüntetik, felszerelését, bútorzatát Sajószentpéterre szállítják, s csupán az iratok maradnak vissza az általános iskola igazgatójánál, a Szendrőben ugyancsak megszüntett hasonló iskola irataival együtt. 1955-ben újra alakul az iskola, valószínűleg a növekedő ipari tanulólétszám miatt. Neve: „Munkaügyi Minisztérium 121. számú Helyi-ipari Iskolája, Edelény”. Együttal a MŰM. 101. számú Iparitanuló Intézet kihelyezett iskolája lett. Ismét az 1. Sz. Általános Iskolában kap helyet, majd az 1962-63. tanévtől a létszám emelkedése miatt helyiséget kell bérelni számára a KIOSZ járási helyi csoportjától. Nevelői az általános iskola nevelői közül kerültek ki, óraadóként, és egy kőművesmester szakoktatóként nyert alkalmazást. Igaz-

gatója ismét az 1. Sz. Általános Iskola igazgatója lett, majd az ő halála után az egyik óraadója lépett tisztebe. A tanulók az edelényi járás területéről kerültek ki, és létszámuk egyre gyarapodott. Az 1964-65. tanévben 106, az 1965-66. tanévben 143, az 1966-67. tanévben pedig 168 tanuló járt a három közismereti osztályba: részben a MŰM, részben a kisipari szövetkezet vagy a termelőszövetkezet, valamint magániparosok tanulóiból. Szakma szerinti megoszlásuk igen vegyes volt. Az 1966-67. tanévben 23 féle szakmához tartoztak, de volt olyan év is, amikor 27 féle szakma tanulói jártak ide. A közismereti tárgyak (számтан, magyar és történelem) tanítása Edelényben, a szakmai tárgyaké részint Edelényben (autószerelő és mezőgazdasági gépszerelő), de nagyobb részt Miskolcon, a 101. sz. iparitanuló-intézetben történt; beszámoló oktatás keretében. 1966-ban a nagy létszám miatt még egy helyiséget bérelt az iskola az MHSZ-től. Tankönyvet az iskola biztosított évi tíz forint használati díj fejében, tanév végéig. 1967-ben az iskola elnevezése „121. számú Ipari Szakmunkásképző Iskola, Edelény” címre változott. Majd a MŰM szakoktatási főosztálya röviddel azután (augusztus 15-én) a működést váratlanul beszüntette, s a tanulókat a 103. sz. intézetbe irányította át. Oka abban keresendő, hogy a bányacsökkenés miatt a munkások egyrésze máshol keresett munkát. Így Sajószentpéteren és környékén lecsökkent a tanulók száma, ahol azonban főhívatású pedagógusokkal működik az iskola, és saját létszáma mellett az edelényieket is be tudta fogadni. Így tehát Edelényben ez a típusú iskola ismét megszűnt 1967-ben.

AZ IZSÓ MIKLÓS GIMNÁZIUM

A nyolc tantermes gimnáziumot tőpusterv alapján 1962-ben kezdték építeni az Edelényt és Borsodot összekötő régi vásártéren.

A telek — lévén a Bódva két ága közötti árterület — környezétehez képest alacsonyabbn feküdt. Edelény és az akkori járás többi községének tanácsai több százezer forinttal járultak hozzá az építési terület „megemeléséhez”, kialakításához. Az 1963-as árvíz hátráltatta az építkezést, ennek ellenére ősszel a főépületben megkezdődött a tanítás.

A Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya engedélye alapján már az 1962-63-as tanévben megkezdődött Edelényben a gimnáziumi oktatás: a Tokaji Ferenc Gimnázium igazgatójának felügyeletével, az edelényi 3. Sz. (egresi) Általános Iskolában egyetlen kihelyezett osztályban 46 tanuló kezdte meg a munkát.

A gimnázium 1963. augusztus elsejével vált önállóvá és ez év szeptember 4-én az egyedüli második osztály mellett már három első osztályt indítottak. Az indulásnál hét törzstag gimnáziumi tanár és öt általános iskolai pedagógus vállalta, hogy segít az úttörő jellegű munkában.

Az 1965-66-os tanévben már több mint 350 tanulója és 16 törzstag tanára volt az iskolának. Az osztályok száma általában nyolc és tizenkettő között változott. Abban az időben mintegy negyven községből jártak be a diákok.

Az 1964-65-ös tanévben megindult a dolgozók esti gimnáziuma, amely később levelező tagozattá alakult, és azóta kihagyásokkal ugyan, de folyamatosan működik.

Illusztráció-képpen: az 1970-71-es tanévben 12 osztály tanult a gimnáziumban, nyolc tanteremben! A diákok 79%-a volt bejáró. 20 tanár végezte az oktató-nevelő munkát. Tizenegy szakkör működött. A tárgyi feltételek nem feleltek meg a követelményeknek... A levelező tagozat I-IV. osztályában 116 fő tanult.

1983-ban a gimnázium felvette Izsó Miklós szobrászművész, a magyar nemzeti szobrászat megteremtőjének, az egykori edelényi járáshoz tartozó Disznóshorvát (1950-től: Izsófalva) szülöttének nevét.

1985 nyarán négy kisteremmel és három egyéb célú helyiséggel bővült a gimnázium. Az ehhez szükséges pénzt a megyei tanács adta.

1986. január elsejével a gimnáziumot a megye átadta a városnak, azóta az Izsó Miklós Gimnázium önálló költségvetési intézményként működik. A szakmai irányítást továbbra is a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács VB. Művelődési Osztálya — jelenleg a Megyei Önkormányzat Oktatási és Köművelődési Osztálya — végzi; szakmai tanácsokkal, segítséggel pedig a megyei Pedagógiai Intézet szolgál.

1991 februárjától „nulladik évfolyamot” indítottak a gimnáziumban, a Városi Polgármesteri Hivatal engedélyével. Szintén 1991-ben

kétéves gyors- és gépíró szakiskolai osztály indult, miután a pályázattal nyert pénzből megvásárolták a szükséges elektronikus írógépet. 1993 őszétől a gyors- és gépíró szakiskolai oktatás szünetel.

Szintén 1991-ben, a szükséges gépek megvásárlását főként sikeres pályázati pénzből fedezve, fakultációs (választható) tárgyként megindult a számítógépezői ismeretek oktatása.

1991-től bizonyos restriktív, a fejlődést és a pénzügyi eszközöket visszafogó fenntartói tendenciák is érvényesülnek, részeként és következményeként a rendszerváltozás utáni átmeneti és bizonyos tekintetben zavaros országos oktatásügyi helyzetnek...

Az iskola tanárai időnként, különböző pályázatokon továbbra is jelentősebb pénzeszközhöz jutnak, ezeket megtoldva saját pénzével, a gimnázium a nehéz helyzetben is mindeddig pótolni tudta az elavult nagyjértékű technikai eszközöket.

A 90-es évektől — hasonlóan az ország többi kis gimnáziumához — fokozatosan csökken a nappali tagozat tanulólétszáma, a levelező tagozat iránti érdeklődés viszont fokozódik.

Az edelényi Gimnázium diákotthona

A diákotthont 1973 szeptemberében alapították. A Mákvölgyi és az Edelényi Bányauzem egyesítésével megüresedett az edelényi üzem irodaháza és munkásszállója, amelyet a nagyközségi tanács és a Megyei Tanács VB. Művelődési Osztálya alkalmasnak talált arra, hogy középiskolai diákotthonként működjön.

Kisebb felújítási munkák után 1973. szeptember 15-én népesült be a gimnáziumtól minegy két kilométerre lévő épület. 1981 szeptemberétől a gimnáziumhoz csatolták, és az addigi diákotthoni igazgató igazgatóhelyettesi státuszba került.

A létszám fokozatosan csökkent és a 100 férőhelyes diákotthont már nem lehetett gazdaságosan üzemeltetni, ezért 1992-ben a gimnázium északi oldalán a fenntartó városi önkormányzat 50 férőhelyes új diákotthont építtetett, amelyet december végén adtak át.

A 90-es évek közepén az új diákotthon 50 %-os kihasználtsággal működött.

Az edelényi gimnázium három évtizedes létének legnagyobb eredménye: csak a nappali tagozaton több mint kétezer, túlnyomó többségében Bódva-völgyi tanulót juttatott érettségi bizonyítványhoz, és akkor még nem is számítottuk a több száz, esti, majd levelező tagozaton bizonyítványt szerzett fiatal és korosabb felnőttet. A gimnázium léte melletti másik fontos érv; a nappali tagozaton érettségizetteknek mintegy húsz százaléka vált az ország főiskoláin, egyetemeken — főként nappali, részben levelező tagozaton — szerzett képesítésével Edelényt és vonzáskörzetét kvalifikált értelmiségiekkel gazdagító diplomás emberré. Egy részük pályája még feljebb ívelt: szakmájukban, hivatásukban országos hírűvé emelkedtek.

AZ IZSÓ MIKLÓS GIMNÁZIUM VOLT TANÁRAI

Igazgatók

1. Bojtor István
2. Demeter Endre
3. dr. Vodila Barnáné
4. Fazekas József
5. Lengyel Gyuláné mb. ig.
6. Kardos Sándor
7. Demeter Endre mb. ig.

Tanárok

1. Baranyi Ferenc	tört.	1988 — 1993
2. Baranyiné Károlyi Erika	ének-zene	1988 —
3. Bathó István	magy.-tört.	1965 —
4. Bathó Istvánné	mat.-ábr.geom.	1965 — 1979
5. Bánfalvi Ágnes		1981 — 1982
6. Béres János	mat.-kémia	1964 —
7. Bodó Sándorné	orosz-német	1967 — 1969
8. Bojtor István	tört.-földr.	1963 —

9. Bojtor Istvánné		
10. Cserhalmi Alfrédné		1991 — 1995
11. Déri Andor	testnev.	1964 — 1993
12. Dienes István	magy.-német	1965 — 1970
13. Fazekas József		1988 — 1989
14. dr. Gadóczy Bertalan	államig. ism.	1987 — 1989
15. dr. Gadócziné Fekete Éva	dr. mat.-földr.	1983 — 1987
16. Hajdú Anikó	magy.-orosz	1966 — 1968
17. Háger Béláné (Romhányi Edit)	biol.-földr.	1966 — 1971
18. Heldák Tiborné		1976 — 1977
19. Herr Lajos	techn.-kert.	1964 — 1966
20. Horkay Klára		
21. Izsépy Béla		
22. Kardos Sándor		1990 — 1992
23. Károly Róza		1977 — 1980
24. Koós Pálné		1979 —
25. Kovács Gyula	gyors- és gépír.	1986
26. Köpösdi Pál	mat.-fiz.	1968 — 1979
27. Köpösdi Pálné	mat.-fiz.	1968 — 1978
28. dr. Kristóf Lászlóné		1976 — 1988
29. Lévai Katalin	magy.-tört.	1980 — 1981
30. Losonczy Imréné	politechnika	1968 — 1975
31. Lukács László	könyvtáros	1986 — 1992
32. Madácsiné Bokros Katalin		
33. Molnár István	mat.-fiz.	1963 — 1966
	és	1977 —
34. Napravszy Klára	mat.-fiz.	1966 — 1967
35. Napravszy Sára	fizika	1973 — 1973
36. Ötvös Imréné	mat.-fiz.	1970 —
37. Papp Gyula	magy.-tört.	1976 —
38. Papp Gyuláné		

39. Petróczi Gábor		1979 — 1983
40. Petrócziné Marsi Irén		1979 — 1984
41. dr. Pilát Árpádné	ének-tört.	1976 — 1986
42. Rajkóné Borosi Krisztina		1990 — 1996
43. Rácz Tibor	mat.	1973 — 1973
44. dr. Rácz Zsigmondné	német	1978 — 1987
45. Ritz Ferencné		1989 —
46. Sáfi Kálmán	mat.-ábr.geom.	1965 — 1972
47. Sáfi Kálmánné	orosz	1970 — 1994
48. Skernyókné Jeddi Katalin		
	gyors- és gépír.-magy.	1984 — 1988
49. Slezsák Imre	könyvtárkez. ism.	1983 — 1986
50. Szendi Éva	magy.-gyors- és gépír.	1983 — 1984
51. Takács Lajos	magy.-orosz	1963 — 1969
52. Takács Lajosné	orosz-latin	1963 — 1966
53. Tamás Gyula	mat.-fiz.	1966 — 1969
54. Temesvári Istvánné		1985 —
55. B.Tóth Illés	magy.-tört.	1963 —
56. Tóth Rózsa	tört.-földr.	1963 — 1966
57. dr. Újlaki Tiborné		1987 — 1988
58. Cs. Varga István	magy.-orosz	1970 — 1973
59. Cs. Varga Istvánné	tört.-orosz	1970 — 1973
60. Várhegyi Mária		1981 — 1984
61. Várnay Erzsébet		1973 — 1982
62. Verba Péter		1992 — 1993
63. dr. Vodila Barna	államig.ism.	— 1987
64. dr. Vodila Barnáné	magy.-tört.	1963 — 1989
65. Zvolenszki Eleonóra		1984 — 1986

AZ IZSÓ MIKLÓS GIMNÁZIUM TANÁRAI

AZ 1995-1996-OS TANÉVBEN

Igazgató

dr. M. Takács Lajos	magy.-orosz	1992
---------------------	-------------	------

Tanárok

1. Búzási József	testnev.	1993
2. Demeter Endre	földr.-biol.	1973
3. Dúzs János	fizika	1983
4. Gyarmati Attila	angol-prog.mat.	1989
5. Győrfi Béla	magy.-német	1968
6. Győrfi Béláné	magy.-orosz	1968
7. Horváth Tiborné	testnev., ig. h.	1973
8. Kardosné Galambos Mária	mat.-fiz.	1989
9. Kovácsné Nyíri Éva	ped.-népműv.	1993
10. Krajnyák Tibor	mat.-fiz.	1991
11. Kristóf Lászlóné	tört.-orosz-német	1986
12. Lehoczki Zoltán	mat.-fiz.	1982
13. Lengyel Gyuláné	magy.-filozófia	1973
14. Mészáros Zoltánné	magy.-tört.	1982
15. Moldoványi László	biol.-földr.	1964
16. Moldoványi Lászlóné	biol.-kémia	1965
17. Pappné Hruscsák Erzsébet	mat.-fiz.-techn.	1981
18. Simkóné Czipa Ágnes	történelem	1978
19. Tóth Dóra	magy.-orosz	1991

Óraadók

1. Tóth Pálné	gyors-gépírás
2. Vágó Zoltán	ének

A GIMNÁZIUM DIÁKOTTHONÁNAK IGAZGATÓI ÉS NEVELŐTANÁRAI

Igazgatók

1. Győrfi Béláné		1973 — 1974
2. Győrfi Béla	mb. igazgató	1974 —
3. Várnay Erzsébet	mb. igazgató	1975
4. Bathó István		1975 — 1977
5. dr. Kristóf Lászlóné		1977 — 1982
6. Lengyel Gyuléné		1982 — 1986

Nevelőtanárok

1. Bán Katalin	1973 — 1974
2. Bánfalvi Ágnes	1980 — 1981
3. Horkay Klára	1975 — 1980
4. Izsépy Béla	1973 — 1974
5. Molnár István	1977 — 1986
6. Papp Gyula	1973 — 1976
7. Papp Gyuláné	1973 — 1977
8. Simkóné Czipa Ágnes	1977 — 1983
9. Skernyókné Jeddi Katalin	1984 — 1985
10. Szendi Éva	1983 — 1984
11. Takácsné Kircsek Adrienn	1979 — 1981
12. Temesvári Istvánné	1985 — 1986
13. Várhegyi Katalin	1980 — 1981
14. Várhegyi Mária	1983 — 1984
15. Várnay Erzsébet	1974 — 1979
	és 1980 — 1983

Körzeti Nevelési Tanácsadó Intézet

Mint az oktatást segítő intézményt, feltétlen meg kell említenünk. A Városi Jogú Nagyközségi Tanács VB alapította 1985. december 28-i határozatával, 1986. január 1-jével.

Létrehozásának célja a gyermek- és ifjúságvédelmi munka hatékonyságának növelése, a hangsúlyozottan megelőző tevékenység fejlesztése. Feladata a 3-18 éves korosztály komplex személyiségvizsgálata, terápiája, korrekciója.

Mint neve is mutatja, körzeti feladatot látott el.

A rendszerváltozás után kialakult új helyzetben nem tartottak igényt az intézményre, és 1990-ben először 50 %-al csökkentették a dolgozók számát, majd 1991-ben megszüntették.

Igazgató

1. Svidróné Némethi Ibolya

Munkatársak

1. Bacsóné Gáll Emőke	gyógyped. tanár
2. Barta János	tanító
3. Kurucz Andrásné	nyugd. tanító
4. Németh Pálné	ált. isk. tanár
5. Spisák Andrásné	gyógyped. tanár
6. Vattay Béláné	tanító

Ajánló bibliográfia

Könyvek (A megjelenés sorrendjében)

BALLAGI Károly •

Adatok Borsod megye népiskoláinak történetéhez Miskolc, 1885. 216. p.

MÉSZÁROS István

A magyar nevelés története, 1790-1849. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968. 336 p. 8 t.

dr. MÉSZÁROS István

Népoktatásunk 1553-1777 között. Tankönyvkiadó. Budapest, 1972. 251 p. 24 p. ill. (Pedagógiai Közlemények 14. Az ELTE Neveléstudományi Tanszékének kiadványai.)

DOBOSY László

Ózd iskolái, oktatási intézményei. Ózdi Honismereti Közlemények. 2. Ózd, 1981

MÉSZÁROS István

Mióta van iskola? Móra Ferenc Könyvkiadó. Budapest, 1982. 334 p.

dr. FELKAI László

Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus koráról. Tankönyvkiadó. Budapest, 1983. 305 p.

Borsod-Abaúj-Zemplén oktatásának adatai 1982. Miskolc, 1983.

A •-tal jelölt munkákat felhasználtuk az összeállítás szerkesztésénél. A jelölteken túl a tanács és az önkormányzat üléseinek dokumentumait is felhasználtuk.

MÉSZÁROS István

Népoktatásunk szervezeti-tartalmi alakulása 1777-1830 között. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 293 p. (Pedagógiai Közlemények 26. Az ELTE Neveléstudományi Tanszékének kiadványai.)

SZILÁGYI Ferenc

Deákok tüköre. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1986. 288 p.

KÖDÖBÖCZ József

Tanítóképzés Sárospatakon. A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada. Tankönyvkiadó, Bp. 1986.

MÉSZÁROS István

Oskolák és iskolák. Tankönyvkiadó. Budapest, 1988. 321 p.

A magyar nevelés története. I. köt. ●

(Főszerkesztő: Horváth Márton) Tankönyvkiadó. Budapest, 1988. 441 p.

MÉSZÁROS István

A tankönyvkiadás története Magyarországon. Tankönyvkiadó-Dabasi Nyomda. Budapest-Dabas, 1989. 183 p. 16 p. színes ill.

dr. VARGA Gábor — dr. SZEKERCSÉS Pál

Tanulmányok a debreceni kollégiumi tanítóképzés történetéből. Debrecen, 1990.

Az alap- és középfokú iskolák reformja 1990-1992. (Válogatott bibliográfia) Miskolc, II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, 1993.

Izsó Miklós Gimnázium 30 (Szerkesztette: dr. M. Takács Lajos igazgató) Edelény, 1993. 128 p. ill. ●

PUKÁNSZKY Béla — Németh András •

Neveléstörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. Bp., 584 p.

A Szepsi Csombor Márton Gimnázium Évkönyve 1964-1994
Szikszó, 1994.

A miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium Évkönyve 1993/94, 1994/95
Miskolc, 1995.

**Szakdolgozatok, visszaemlékezések
a könyvtár helytörténeti gyűjteményében.**

BÉRES János •

A református iskola Borsod községben. Edelény, 1970. (A címmel ellentétben az 1948. évi államosítás utáni időszakot is tárgyalja 1970-ig.) A kézirat bekötve az Edelény múltjából kimaradt kéziratok II. kötetébe.

JOÓ Vencel •

A római katolikus egyház és iskola. Edelény múltjából, 1973. 301-339. p.

BARCZA József •

A református egyház és az iskola Edelényben és Finkén. Edelény múltjából, 1973. 249-300.p.

KUBINYI Erika - DELI Margit - LAHMAN Zita - VARGA
Gizella - MÉSZÁROS Erzsébet •

Pályázat az iskola fennállásának 10 éves évfordulójára (Edelényi gimnázium) Edelény, 1973.

BARCZA - BÉRES - BOJTOR - JOÓ V. - MOLDOVÁN - dr.
SÁPI •

Az egyházak és az iskolák. Edelény múltjából. 1973. 585-

ZEMANEK Erika

Az edelényi, borsodi és finkei református népoktatás története 1790-1868. Tudományos diákköri dolgozat, 1981.

BÉRES János

A borsodi református népiskola története. Edelény, 1982

BÉRES János

A református kántortanítóság. Edelény, 1984.

LENGYEL Gyuláné •

Az Izsó Miklós Gimnázium Diákotthonának története 1973/84. Edelény, 1984.

DEMJÉN István

A magyar népoktatás-történet kezdeti szakasza problémáinak tükröződése a Cserehát 1565-1670 közötti református népoktatásának történetében. Bölcsészdoktori disszertáció. 1984.

DOBY Zoltán

Edelény és városkörnyéke közoktatásának helyzete, továbbfejlesztésének feladatai az ezredfordulóig (Tervezet) Edelény, 1985.

KISS Józsefné Vozár Erzsébet

Az 1. Sz. Általános Iskola fejlődéstörténete 1945-től napjainkig. Szakdolgozat, 1987.

BÉRES János

Diáknaplóm az 1931/32-es tanévből. Edelény 1989.

TOMOLYA Tünde

A néptanító és a falusi közművelődés. Szakdolgozat. Debrecen, 1991. Kun Lajosról, Borsodszirák egykori néptanítójáról szól a dolgozat.

TÓBIÁS Dóra •

Az edelényi 1. Sz. Általános Iskola története. (1948-tól napjainkig) Szakdolgozat, 1992.

BÉRESNÉ Kozsup Beáta •

Az Edelényi 2. Sz. Általános Iskola története 1945-től napjainkig. Szakdolgozat. Debrecen, 1992.

CIFRÁKNÉ Tóbiás Krisztina

A perceptuo-motoros fejlődés és a frusztrációs helyzetekre adott reakció vizsgálata beiskolázás aspektusából. Szakdolgozat, Debrecen, 1994.

BENE Anita

Az 1948 előtti tanítók kulturális tevékenysége Szögligeten. Szakdolgozat, 1994.

TURÓCZI Bertalan

A magyar közoktatási rendszer kialakulásának története. Diplomamunka. 1995.

**A KÖNYV EDELÉNY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT
A MILLECENTENÁRIUMI RENDEZVÉNYEK
ALKALMÁBÓL.**

**Ezúton mondok köszönetet
a könyv összeállításában segítőknak:**

Belme Csaba
Deutsch Lajos
Győrfi Béláné
Horváth Tiborné
Kocsis István
Kovács Ernőné
Nagy Attila
Nagy Béla
Nagyné Volopich Mária
Svidróné Németi Ibolya
dr. M. Takács Lajos
Vaszilkó Ferenc

TARTALOM

Előszó	3
Neveléstörténeti bevezető	5
A magyarországi oktatás vázlatos története	14
ISKOLÁK AZ 1948. ÉVI ÁLLAMOSÍTÁSIG EDELÉNYBEN	
A kezdet	34
EDELÉNY	
Római katolikus iskola	36
Református iskola	40
Izraelita iskola	47
BORSOD	
Római katolikus iskola	50
Református iskola	50
FINKE	
Római katolikus iskola	60
Református iskola	62
ISKOLÁK AZ ÁLLAMOSÍTÁS UTÁN	
Az Edelényhez tartozó Császtá-pusztai iskolája	66
Edelényi Állami Általános Iskola —	
Edelényi 1. Sz. Általános Iskola	67
Borsodi Állami Általános Iskola —	
Edelényi 2. Sz. Általános Iskola	78
Edelényi 3. Sz. Általános Iskola	88
Finkei Állami Általános Iskola —	
Edelényi 4. Sz. Általános Iskola	93
Edelényi 5. Sz. Általános Iskola (Kisegítő Iskola)	96
Tandíjmentes Alapítványi Munkaiskola és Óvoda	99
Kazincbarcikai Kodály Zoltán Állami Zeneiskola	
Edelényi Kihelyezett Tagozata	101
Szaktanárképzés Edelényben	102
Az Izsó Miklós Gimnázium	104
Körségi Nevelési Tanácsadó	112
Ajánló bibliográfia	113

FEJEZETEK AZ EDELÉNYI ISKOLÁK TÖRTÉNETÉBŐL

CÍMŰ KIÁLLÍTÁS MEGNYITÁSÁNAK PROGRAMJA.

Városi Rendezvények Háza, Edelény.

1996. április 26., 17.00 óra.

- Dona nobis pacem (Ó, adj nekünk) / ismeretlen szerző /
Béke a földön (Ehre sei Gott) / Ludwig Ernst Gebhardi /
Az Izsó Miklós Gimnázium Énekkarának műsora
Karvezető : VÁGÓ ZOLTÁN
- Köszöntő: LAKI LUKÁCS LÁSZLÓ, a VRHK igazgatója
- Arany AEC Szavaltat
Timkó Judit, Szalkó Hajnalka, Girhiny Tamás,
Szabó Gabriella, Laczkó Anita, Tajnai Beáta cserkészek.
- Megnyitó beszéd:
TURÓCZI BERTALÁN, oktatási és közművelődési osztályvezető.
- A lámpás. Részlet Gárdonyi Géza műéből.
Géber Tamás, az Izsó Miklós Gimnázium tanulója.
- Pedagógusként Edelényben.
Visszaemlékezések: Böres János, Demeter Endre,
Osgyáni Hedvig, dr. Vodila Barnáné.
- Iskolamúzeum / Szádvári Gyuláné.
Takács Mária, Takács Veronika,
Girhiny Szabolcs cserkészek szavaltata.
- Könyvbemutató
HADOBÁS PÁL szerkesztő.
- Hassler: Ünnepre jöttünk...
Purcell: Hullik a fáról sárga levél...
Haydn: O esca viatorum...
Ismeretlen szerző: Kicsi fülemüle dalol...
Brahms: Síró éji csend
Caldera: Grande Tu sei...
Hozsanna Vegyeskar műsora
Karvezető : TÓTH LÁSZLÓ